

Se og høre, forstå og gjøre

**Dialog mellom tre fra
personalet og to brukere
med utviklingshemning.**

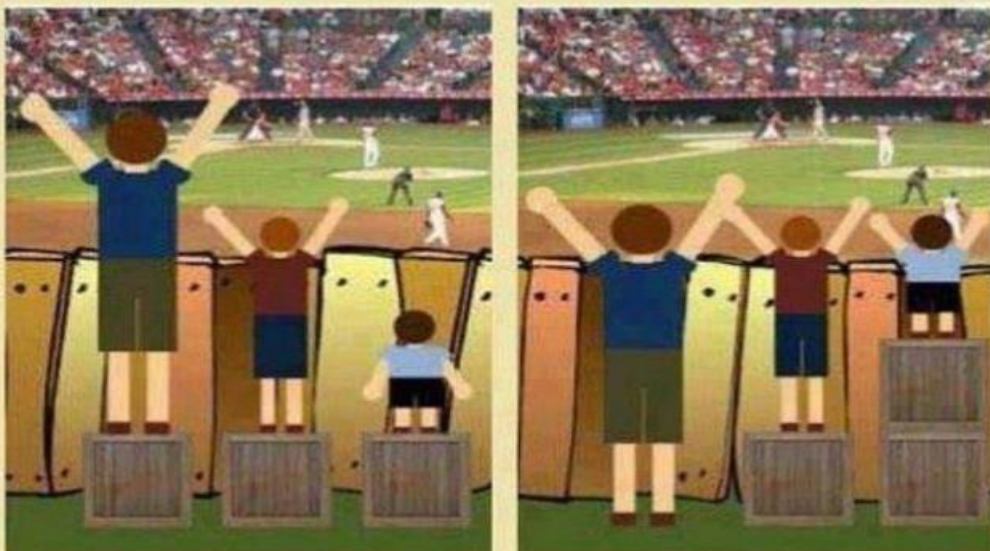
Inger-Marie Ulla Jørgensen

**Masteroppgave
i
Språklig kommunikasjon**

**Institutt for språk- og
kommunikasjonsstudier**

**NTNU
02.07.2013**

Equality doesn't mean Justice

This is Equality This is Justice

(bilde er hentet fra face book- vernepleier gruppen)

"finde ham der hvor han er, og begynde der"

Søren Kierkegaard

Forord

Arbeide med denne masteroppgaven har vært en lang reise for meg. På reisen har jeg møtt mennesker som har inspirert meg og bidratt til at denne avhandlingen har tatt form. Jeg har ikke alltid sett enden på denne reisen, og slettes ikke at jeg har greid å fullføre den. En stor takk til min hovedveileder Nancy Lea Eik-Nes som har dratt meg i gang når jeg ikke har sett nytten av å fortsette. Og en stor takk til biveileder Marit Selmundseth for nyttige innspill. Takk til dere begge for å ha trua på dette prosjektet og for nyttig og god veiledning.

En stor takk rettes til ni damer som sa seg villig til å la meg ta opptak av dem, og en spesiell takk til de fem av dem som til slutt ble bakgrunnen for materialet i denne oppgaven. Det er ikke lett å skulle la noe slippe inn i deres privatliv og arbeids situasjon, dere har bare vært helt fantastiske.

På denne reisen har jeg også møtt mange mennesker som gjennom faglig innspill har bidratt med råd og tips, takk til medstudenter og forelesere jeg har møtt gjennom årene ved ISK. Og en stor takk til mennesker jeg har arbeidet sammen med i årenes løp. En spesiell takk rettes til kollegaer ved Habiliteringstjenesten for voksne, HAVO i Ålesund, for faglige innspill.

I arbeid med denne oppgaven har jeg reist mellom Sunnmøre og Trøndelag, og retter med dette stor takk til Samantha Dønheim og Eva Skaalvik med familie, for å trå støttende til en «reisende fant».

En kjempe stor takk til «støttekontakten min» Gunn Anette Holten Gidske, for å ha korrekturlese oppgaven, lånt meg litteratur og støtende ord underveis i arbeidet med denne oppgaven.

Så min kjære familie og svigerfamilie:

Mamma Jofrid og Andreas, svigermor Gerd og svigerfar Hermod, svigersøsken: Kate, Vegard, Janne og Jan, for å hjelpende hender og lyttende ører.

Og sist men ikke minst mine tre «gull», nå er jeg ferdig!

Kjære Magne, takk for at du har støttet meg i tykt og tynt så jeg har greid å gjennomføre denne masteren. Takk for du har tatt vare på hus og heim, mens jeg har vært i Trondheim. Og takk for hjelpa med det «tekniske» med oppgaven.

Charlotte og Malin, takk for dere er de dere er ☺ Og takk for at dere har hatt troen på mor deres. Nå er det deres tur til å studere. Jeg er stolt av dere to!

Inger-Marie Ulla Jørgensen

Ellingsøy 1. juli 2013

Innhold

1 Innledning.....	9
1.1 Bakgrunn	11
1.2 Problemstilling.....	15
2 Tematisering og tidligere forskning.....	17
2.1 Tematisering.....	18
2.2 Utviklingshemning.....	19
2.3 Marte Meo-metoden.....	21
2.4 Alternativ og supplerende kommunikasjon	22
2.5 Selvforståelse og dagligliv hos mennesker med utviklingshemning.	26
2.6 Utredning av kommunikasjon og kognisjon	28
2.7 Miljøarbeid	28
2.8 Oppsummering.....	29
3 Fra åndssvak til mennesker med utviklingshemning.....	31
4 Teoretisk perspektiv	35
4.1 Konversasjonsanalyse og dialogisme	35
4.2 Kontekst.....	40
4.3 Initiativ-respons analyse, pauser og fysisk plassering.....	41
4.3.1 Initiativ kategorier	43
4.3.2 Respons kategorier	45
4.3.3 Pauser	46
4.3.4 Fysisk plassering	47
4.3.5 Brudd og felles forståelse	47
4.4 Teoretisk bakteppe for utvalg av materialet og forskningsposisjon	48
4.4.1 Teoretisk bakgrunn for utvelgelsen av materialet	49
4.4.2 Forskerposisjon og makt	50
4.4.3 Observer`s paradox	52

5 Metode	53
5.1 Materialet.....	53
5.2 Tilgang til materialet.....	55
5.3 Video som innsamlingsmetode	57
5.4 Transkripsjon av materialet.....	58
5.5 Kvantitativ metode	61
5.6 Oppsummering av kvalitativ analysemetode	62
6 Analyse	63
6.1 Ord, turer og pauser	63
6.2 Åpnings sekvens.	66
6.2.1 Får vi sitte sånn da....	66
6.2.2 ” Må vandre litt...for å dekke på, veit du”	72
6.2.3 @@@	76
6. 3. Matlaging.....	79
6.3.1 ”Knipse på taket”	79
6.3.2 Egget vil @ikke»	84
6.3.3 Her kan du ha vann nedi, Renate	87
6.3.4 Har ikke peiling.....	90
6.4 Avslutning av samtalene.....	93
6.4.1 «Sitte i sofaen din å spise kveldsmat?».....	93
6.4.2 «skal jeg rydde da?»	98
6.4.3 « Da får du sette deg ned å bare nyte middagen din»	101
6.5 Oppsummering.....	105
7 Funn og diskusjon	107
7.1 Funn.....	107
7.2 Samtalenes oppbygning og struktur	108
7.3 Initiativ og respons	111
7.3.1 Svake initiativ.....	111
7.3.2. Avslutning av del spill.	112

7.3.3. Brukeren har mange minimale responser.....	113
7.3.4 Omformuleringer, fysisk plassering og felles oppmerksomhet	115
7.4 Samtidig tale og brudd	117
7.5 Bruk av tid.....	118
7.6 Oppsummering.....	120
8 Avslutning	121
Referanser	125
John Du Bois transkripsjons nøkkel:	131
Informasjon om masterprosjektet: «Hverdagssamtalen mellom tre beboere og seks av personalet i et bofellesskap for mennesker med psykisk utviklingshemming» .	133
Samtykkeerklæring.....	137

1 Innledning

En tjenesteyter på et bofellesskap spør en bruker med utviklingshemning: «Vil du ha te eller kaffe?» Etter 5 sekund spør hun igjen og da med høyere stemme, «Vil du ha kaffe eller te?» Fortsatt ingen respons etter nye 5 sek, «KAFFE ELLER TE?». Etter en stund svarer brukeren «e.ee» og tjenesteyter tolker dette som te og tømmer i te, med det resultat at bruker slår til koppen og alt havner på gulvet. Hvorfor? Dette kan ha flere årsaker, blant annet at brukeren har lang responstid, bortimot 10 til 20 sekund for å produsere et svar. Når tjenesteyter bytter om kaffe og te andre gang hun tilbyr, kan også forvirre brukeren. Brukeren må da begynne å utarbeide svaret sitt på nytt. Når han da svarer «e. ee» kan dette egentlig være starten på en setning «e.eeg vil ha kaffe. På grunn av tjenesteyterens manglende kunnskap om brukers språk, er den eneste muligheten til brukeren å skubbe bort koppen. I verst tilfelle kan dette tolkes som utagering, og føre til at brukeren ikke får noe å drikke og må «gå på rommet sitt».

Dette eksemplet illustrerer hvor viktig det er å kunne noe om kommunikasjon under samhandling mellom tjenesteyter og en utviklingshemmet person. Har en ikke fagbakgrunn kan det være vanskelig å forstå hvorfor det er så viktig å tilpasse seg språket til personer med utviklingshemning. De typiske løsningene når kommunikasjonen ikke fungerer, er å spørre en gang til, omformulere, bruke flere og andre ord, for så å si det på nytt. Gjerne høyere, slik en er sikker på at en skal bli hørt. Om en ikke får respons da heller, tyr man gjerne til å utføre handlingen for personen med utviklingshemning. I eksemplet kan vi se at disse løsninger ikke fungerer som ønsket, og brukeren kan bli straffet i stedet for å få den hjelpen han trenger.

I denne masteroppgaven ønsker jeg å observere hva som skjer i kommunikasjonen som påvirker samhandlingen mellom personal og bruker i et bofellesskap for voksne mennesker med en utviklingshemning. Hensikten er å se på hvordan bruker og personal kommuniserer sammen, under en situasjon der bruker trenger støtte for å kunne utføre en handling.

Materialet jeg har fått tilgang på er hentet fra et kommunalt bofellesskap i Norge. Før jeg går videre, vil jeg redegjøre for hvordan begrepene bofellesskap, bruker, beboer, personale, personer med utviklingshemning og målrettet miljøarbeid blir anvendt. Bofellesskap er ofte brukt som en fellesbetegnelse for kommunale boligtiltak for mennesker med utviklingshemning (Bakken, 2011). Hvordan de er organisert skiller seg fra kommune til kommune. Ofte er det leiligheter knyttet opp mot en personalbase med felles kjøkken og stue. De fleste leiligheter har egne stue, bad og kjøkken i tillegg til fellesarealet. Beboere eller brukere er en betegnelse brukt om mennesker med utviklingshemning som bor i et bofellesskap. I tillegg kan de bli kalt både pasienter, klienter, målperson eller hovedperson, alt etter om de mottar tilleggs tjenester fra andre instanser (Bakken, 2011). I denne masteren har jeg hovedsakelig anvendt brukere og mennesker med utviklingshemning. Personal er betegnelsen brukt på tjenesteytere ved et bofellesskap, uavhengig av hvilken type stillinger de har (Bakken, 2011). Når en redegjør for hva utviklingshemning er, blir det vanligvis vist til svikt eller mangler i språkfunksjoner, forståelsesevne, sosiale funksjoner, motoriske svekkelser, evnen til å orientere seg, samt funksjoner knyttet til selvhjelp og autonomi (Østvik, et al., 2011). Miljøbehandling eller målrettet miljøarbeid er faguttrykk for planlagt tilrettelegging av dagliglivet for personer med særlige hjelpebehov, og som

omfatter fysisk, sosialt og kulturelt miljø der brukeren befinner seg (Bakken, 2011). Om denne tilretteleggingen ikke er tilstrekkelig kan det oppstå et gap mellom samfunnets krav til personen, og personens forutsetning for å mestre dette kravet (jmf. Kap 8. Gap – modellen). Krav og forventinger som personer med utviklingshemning ikke har forutsetning til å møte representerer en stor belastning, og kan øke faren for en psykisk tilleggslidelse (Bakken, 2011).

Masterprogrammet denne oppgaven skrives i er språklig kommunikasjon og jeg bruker metoder og teorier fra denne greinen. Samtidig omhandler dette mennesker med en utviklingshemning. Jeg har derfor inkludert både noe av historien og relevant faglitteratur innenfor dette fagfeltet.

Innledning, bakgrunn og problemstilling utgjør kapittel 1. Kapittel 2 omhandler tematisering og forskning som har blitt gjort innenfor utviklingshemning og kommunikasjon. Kapittel 3 omhandler historien og begrepsforklaringer innenfor fagfeltet utviklingshemning. Kapittel 4 er teori kapittelet språklig kommunikasjon, der jeg tar med historisk tilbakeblikk på analysemetode, og bakgrunn for hvilken metode og analyse jeg har valgt. I kapittel 5 presenterer jeg materialet mitt og analysemetodene jeg har brukt. I kapittel 6 analyserer jeg et utvalg av samtaler jeg har transkribert. Kapittel 7 tar jeg for meg funnene mine og diskuterer disse opp mot aktuell teori. Oppgaven avsluttes med en oppsummering i kapittel 8.

1.1 Bakgrunn

Et vakt glimt mange år tilbake i tid, minnes jeg at jeg var på besøk hos en skolevenninne. Jeg er ikke sikker på hvor gammel jeg var, kanskje 8 eller 9

år. Vi stod på kjøkkenet deres og så ut vinduet. På veien utenfor var det en gruppe mennesker som oppførte seg unormalt og rart, og jeg begynte å le av dem. Moren til min skolevenninne kommenterte min latter med en strenghet i stemmen og sa noe som, ” dette er ikke noe å le av, de er utviklingshemmede”. Jeg husker skammen jeg følte av å le av disse menneskene som var annerledes enn oss. Noen år senere var jeg i et bryllup der en av mine slektninger var forlover. Moren hans reiste seg opp og sa: ”Jeg vil takke for at Basse fikk være forlover, for som dere alle vet er han ikke som oss andre”. Dette gjorde et sterkt inntrykk på meg. Hvordan kunne hun si noe slikt? Disse to små glimtene, sier noe om hvordan vi som mennesker reagerer på de som er annerledes. Jeg tror ikke jeg hadde dette i tankene da jeg startet min første jobb med mennesker med utviklingshemning. Jeg hadde heller ikke planlagt å arbeide så lenge med mennesker med utviklingshemning. Heldigvis stemte ikke dette. Jeg har vært så heldig å få jobbet på forskjellige arena, der jeg har møtt barn og voksne med en utviklingshemning. Til sammen 18 år, har jeg fått erfaring med å jobbe i bolig, voksenopplæring, PPT, barnehage og nå i habiliteringstjeneste for voksne med utviklingshemning, til sammen 18 år.

Denne masteroppgaven omhandler samhandlingen mellom bruker og personal i et kommunalt bofellesskap. I analysen ser jeg på hvordan personalet tilpasser sin kommunikasjon til brukene. Det var nødvendig at personalet kjente til fagfeltet fra før, samt brukerne med en utviklingshemning, som personalet skulle delta i en samtalen sammen med. Et av personale som var med i dette prosjektet er hjelpepleier med mange års erfaring fra fagfeltet, og de to andre var under utdanning til helsefagarbeidere.

I et bofellesskap er det en kontinuerlig strøm av tjenesteytere som er inn og ut av livene til de som bor der. Disse er på vakt i 7 til 10 timers turnus, dag, kveld, natt og helg. Det mennesker med utviklingshemning trenger mest av alt er stabilitet i hverdagen. Dessverre viser det seg at dette ikke prioriteres (Ellingsen, et al., 2002). I tillegg til turnusordninger, er det mange små stillingsprosjekter. Av mange ulike årsaker forsvinner mange like fort som de kommer inn (Ellingsen, et al., 2002). I tillegg er det planlagte kortvarige arbeidsforhold, som for eksempel ferievikarer, studenter og praktikanter. På grunn av stort behov for nytt personal, blir det ofte tatt inn ufaglært personal som kan ha bakgrunn i andre yrker, for eksempel fiskere, postfunksjonærer, frisører, snekkere ol. De kommunale bofellesskapene har oftest en person som er faglig leder, og miljøterapeuter som har ansvar for «sine» brukere. Profesjonen innenfor dette feltet er i hovedsak vernepleieren, som blir kvalifisert og godkjent gjennom høgskoleutdanning. I Midt Norge er denne utdanningen kun i Molde og Trondheim. Det kan være vanskelig å få tak i nok vernepleiere til å jobbe boliger. Derfor blir det ofte tilsatt både pedagoger, sykepleiere, sosionomer, ol i miljøterapeut stillinger. Utfordringen blir da å utarbeide gode planer og beskrivelser av hvordan en skal møte personen med utviklingshemning, slik at det blir lett for personalet å tilpasse seg brukeren de skal jobbe med.

Det finnes flere instanser som arbeider for å utvikle kompetanse innenfor arbeid med mennesker med utviklingshemning. For eksempel Nasjonalt Kompetansemiljø om utviklingshemning (NAKU), som har i hovedoppgave å utvikle faglig grunnlag for å skape gode levekår for utviklingshemmede. NAKU ble opprettet av Sosial- og helsedirektoratet i 2006 og er statlig finansiert. Kompetansemiljøet er landsdekkende, og målgruppen deres er

kommunalt ansatte. På NAKU sin hjemmeside, kan en finne lenker til forskning, kompetanse miljøer, osv.(<http://naku.no>). De har en egen lenke som heter kunnskapsbanken, der en kan finne filmer, lenker og artikler til de fleste av NAKUs arbeidsområder.

I artikkelen ”Kommunikasjon og utviklingsmuligheter”, settes det fokus på hvordan en møter mennesker med kommunikasjonsvansker. Å se og bli sett og forstått, er helt grunnleggende for opplevelsen av livskvalitet og verdighet. For mennesker med utviklingshemning kan det være vanskelig å forstå ”vårt” språk. En trenger da nære omsorgspersoner, som kan bistå og utvikle et felles språk med utgangspunkt i personen med utviklingshemnings egne ytringsformer i ulike situasjoner.

”De nære voksnes utfordring blir å ”lese” den andres kroppsspråk og stemmebruk for så og selv bruke enkle og tydelige uttrykk i hverdagssituasjonene. Slik kan de sammen bygge opp et samspråk som er skreddersydd og unikt for akkurat den som trenger det.”
(<http://naku.no/node/179>)

NAKU er opprettet for det norske kompetansemiljøet. De ser også på hva som skjer utenfor Norges grense, og hvordan dette har innvirkning på det norske kompetansemiljøet. Blant annet har FNs generalforsamling (13. desember 2006), vedtatt konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Denne ble undertegnet i mars 2007 i Norge, og regjeringen planlegger å ratifisere den sommeren 2013 (<http://naku.no/node/943>). Formålet er ”å fremme, verne om og sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig rett til å nyte alle

menneskerettigheter og grunnleggende friheter, og å fremme respekten for deres iboende verdighet.”

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufetat) har laget en lettlest og forkortet utgave av denne FN konvensjonen. Konvensjonen har 50 artikler, og det blir derfor mye å ta alt med i denne oppgaven. Men jeg vil ta utdrag av noen av artiklene for å få et innblikk i hvordan de ser på kommunikasjon, språk, retten til å være seg selv og retten til et selvstendig liv.

”Kommunikasjon er alle måter vi snakker på....Språk er ikke bare det vi sier med munnen, vi kan også kommunisere med kroppen vår....Vi skal vise respekt for alle mennesker med nedsatt funksjonsevne. De skal ha rett til å være seg selv ... Alle har rett til hjelp og personlig assistent, slik at de kan komme seg ut i samfunnet og ikke føle seg ensom og utestengt”.

(http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Bufdir/Sosial_Inkludering/FN_konvensjonen_lettlest_og_forkortet_2012.pdf)

Med bakgrunn i dette, mine tidligere erfaringer og NAKUs artikkel om kommunikasjon, ønsker jeg å finne ut hva som skjer i samhandlingen mellom bruker og personal i et bofellesskap i en norsk kommune.

1.2 Problemstilling

Hvordan bidrar personalet til dialoger med brukere med utviklingshemning i matlagingssituasjoner i et bofellesskap?

Dette, sett i forhold til initiativ og responsdimensjoner, pauser, tempo og hvordan de plasserer seg fysisk i forhold til brukerne.

2 Tematisering og tidligere forskning

Jeg har i første kapittel skrevet om bakgrunnen for masteroppgaven, samt problemstillingen jeg har valgt. I dette kapittelet vil jeg se på litteratur, nettsider og prosjekter som er blitt gjort innenfor feltet som omhandler utviklingshemning og kommunikasjon. Jeg har gått igjennom ulike nettsider for interesseorganisasjoner og fagorganisasjoner. Selv om dette er en forholdsvis ny forskningsgren, er det blitt gjort flere prosjekter, og skrevet mange bøker og faghefter. Når en velger å se på enkelte tema, velger en også bort tema som er viktig for tjenesten, men ikke like relevant for denne oppgaven. Blant annet vil jeg nevne lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven), kapittel 9. Rettssikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemning. I denne loven er formålet å hindre at personer med psykisk utviklingshemning utsetter seg selv eller andre for vesentlig skade, loven skal forebygge og begrense bruk av tvang og makt (lovdata.no). Dette har betydning i forhold til personalet som arbeider med mennesker med utviklingshemning. Jeg har sett på 7 områder jeg har valgt å nevne. Disse områdene er litteratur, doktoravhandling, interesseorganisasjon, informasjonshefte, samt en metode for veiledning av personalet. I tillegg til dette er det nødvendig å definere hva utviklingshemning er, og hvordan betegnelsen blir brukt.

2.1 Tematisering

Når barn og voksne ikke snakker og ikke gjør seg forstått med symboler som tegn til tale/tegnspråk eller andre måter å kommunisere på med symboler, vil vi normalt sett prøve å lære bort våre ord og begreper. Å flytte fokuset bort fra denne tankegangen om å lære bort, og heller rette det mot å skape forståelse mellom personal og bruker er et tema Turid Horgen tar opp i boken *Multifunksjonshemming, livsutfoldelse og læring* (Horgen, et al., 2010).

”Hensikten er å gi forståelse og kunnskap som styrker den nære voksnes væremåter når det gjelder å skape livsutfoldelse og læring for mennesker med omfattende funksjonsnedsettelse.” (Horgen, et al. 2010, s 57). Turid Horgen setter fokus på hvordan den nære voksne skal tilpasse seg og være oppmerksom på barnets, ungdommens eller den voksnes små tegn i kommunikasjonen. Dette er kjernen av det jeg ønsker å se på i denne masteroppgaven. Hvordan personalet legger til rette og tilpasser seg brukers kommunikasjon. Horgens arbeid innbefatter mennesker med omfattende funksjonsnedsettelse, og som har lite eller ingen verbal - kommunikasjon. Brukerne i mitt materiale fungerer mest sannsynlig bedre enn de personene Horgen beskriver. Eirin har godt språk, men sliter med språkforståelse. Nora har lite språk, men mye gester som en oppmerksom nær person vil se og tolke.¹ Selv om det er forskjell på funksjonsnivået til de Horgen skriver om

¹ Jeg har lest igjennom utredningsrapporter foretatt av habiliteringstjenesten på hver enkelt av brukerne og ut fra dem sett hvor de har vansker. Jeg kan ikke legge ved disse rapportene med hensyn til anonymisering. Når jeg snakker om hvilke vansker brukerne har, er opplysningene hentet fra disse rapportene.

og brukerne i mitt materiale, er det noen felles trekk. Når en jobber som personal i et bofellesskap for mennesker med utviklingshemning, kan en ikke kommunisere likt til alle. Horgen kaller det som skjer mellom den nære voksne, og mennesker med omfattende funksjonsnedsettelse, for «et språk», når partene forstår hverandre og samspillet lykkes over en lengre tidsperiode (Horgen, et al., 2010).

2.2 Utviklingshemning

Utviklingshemning er et begrep brukt om personer som har en betydelig svikt i kognitive funksjoner. Svikten må være medfødt eller komme til uttrykk i personens utviklingsperiode (T. Melgård i J. Eknes 2000). Samtidig som synet på mennesker med utviklingshemning har forandret seg, har også betegnelsen vi bruker på dem, endret seg. Når en omtaler mennesker med utviklingshemning, er dette den korrekte betegnelsen i Norge i dag. I fagmiljøer og i litteraturen blir flere begrep brukt om hverandre. Begrepet psykisk utviklingshemmet (ofte forkortet med PU), er et særnorsk begrep innført i 1966 av Ole B. Munch, overlege ved Emma Hjorts hjem. Av tidligere betegnelser som ble brukt i Norge, var åndssvak og idiot vanlig. I Danmark brukes fortsatt betegnelsen åndssvak, mens i Sverige brukes betegnelsen ”psykisk utveclingsstørning”. Fra engelsk språk, betegnes disse personene som ”mental retardation”. For å stille diagnosen psykisk utviklingshemming i Norge, anvendes WHO ICD-10 (World Health Organization International Classification of Diseases), og tre kriterier må oppfylles:

1. *Evner: Evnenivået skal være betydelig svekket, og i en slik grad at det medfører vansker med å tilpasse seg vanlige krav til fungering i det daglige og sosialt. Mental fungering skal ligge mer enn to standardavvik under gjennomsnittet for aldersgruppen, og evnenivået skal fastsettes ved bruk av psykometriske tester.*
2. *Adaptive ferdigheter: Sosial modenhet og evne til å tilpasse seg skal være betydelig svekket. ICD- 10 anbefaler bruk av standardiserte vurderingsskalaer, med intervju av foreldre eller nærpersoner som har god kjennskap til hvordan personen det gjelder klarer seg i det daglige.*
3. *Alder: Funksjonsvanskene skal ha vist seg i løpet av utviklingsperioden, og senest før fylte 18 år (Eknes, et al., 2009 s. 17).*

ICD- 10 deler mentalt retardasjon inn i fire kategorier: Mild mental retardasjon (IQ-poeng 50-69), moderat mental retardasjon (IQ-poeng 35 - 49), alvorlig mental retardasjon (IQ- poeng 20-34) og dyp mental retardasjon (IQ- poeng under 20) (icd-10, 1993, Melgård i Eknes, 2000).

Dette vil si at det er forsinket eller mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå som er manifestert i utviklingsperioden. Vanskene kan vises som problemer med kognisjon, språk, motorikk og sosialfungering, og de kan endre seg over tid. Diagnosen skal i tillegg basere på det nåværende funksjonsnivået.

Det er uansett stort sett enighet om at kognisjon må innebære både oppfattelse av verden/sansing-persepsjon, lagring/mental representasjon, bearbeiding av informasjon og overordnede strategier for handlinger. Kognisjon innebærer da i bred forstand en rekke evner eller delfunksjoner, som hukommelse, språk, eksekutivfunksjoner, oppmerksomhet, psykomotorisk tempo og læring (Østvik, et al., s 23, 2011).

2.3 Marte Meo-metoden

Metoden jeg har samlet inn mitt materiale på, er ved å ta video opptak av samhandlingen mellom bruker og personal, for deretter å transkribere og analysere samtalen. Dette er en metode som er mye brukt i forhold til veiledning av tjenesteytere. For eksempel: Som et ledd i kompetanseheving av personalet ved dagsenter og arbeidsverksteder for mennesker med psykisk utviklingshemning i Trondheim kommune, ble det gjennomført et prosjekt om kollegaveiledning. Dette ble gjort ved hjelp av videoanalyse (Øvrelid og Nordtvedt, 2002). Metoden som ble brukt i prosjektet var Marte Meo - metoden.

Marte Meo er utviklet av Maria Aarts i Nederland i midten av 1980-tallet. Marte Meo er hentet fra det latinske ordet ”mars martis”, oversatt til norsk betyr det ”av egen kraft”. Denne metoden er en veiledningsmetode, som i Norge har vært i bruk siden 1990. Fokus har vært på å styrke og utvikle samspillet mellom foreldre og barn. Målet er å gi hjelp til selvhjelp. Ved bruk av videoopptak, blir fokus rettet mot den som er veileder eller omsorgsperson i samspillet. Metoden brukes blant annet på helsestasjoner, i barnehager, i demensomsorgen og i barnevernet. Den har også vært brukt i habiliteringstjenesten for barn med spesielle behov, samt i hjemmene og på arbeidsplassen til voksne mennesker med utviklingshemning. Video brukes som et virkemiddel. Metoden er system- og ressursorientert, og bygger blant annet på kunnskap fra den nyere spedbarnsforskningen, på "empowerment"-tankegang og på løsningsfokusert tilnærming (LØFT)” (<http://www.martemeeo.no/hva-er-marte-meo.aspx>).

Terapeuten bruker interaksjonsanalyse for å se etter samhandling, for eksempel i video opptak mellom bruker og personal i et bofellesskap. Her ser

de etter atmosfæren og hva som kommuniseres både med ord, lyd, blikk og kroppsspråk. Analysen blir brukt til å vurdere utviklingsnivå hos bruker. Deretter utarbeides det en arbeidsplan i forhold til hvilke støtte og veiledning brukeren trenger fra personalet. Stillbilder og videoklipp brukes som veiledning på konkrete spørsmål i forhold til samspill mellom bruker og personal. Skriftlige avtaler med de som bestiller veiledningen, ligger alltid i bunn. Inntonning, stemmeleiet, initiativ, oppmerksomhetsfokus, bekreftelse av initiativ, benevning av initiativ, fokus på egne handlinger, ønsker og følelse uttrykk, deling av glede og opplevelse, turtaking, overganger, med mer, er noen av elementene Maria Aarts fant i det naturlige samspillet mellom barn og voksne. Noen av målene med veiledningen var at barnet skulle oppleve seg som mestrende. Den voksne skal gi trygghet og rammer; og ”la barn være barn, og den voksne tar ansvaret”. Metoden er konfliktforebyggende og utvikler samarbeidsferdigheter og god atmosfære.

Metoden Marte Meo inspirerte meg til å bruke video og analysere samhandlingen mellom bruker og personal, i forhold til initiativ og respons. Istedenfor veiledning til personalet, resulterte det i denne masteravhandlingen.

2.4 Alternativ og supplerende kommunikasjon

Av ulike årsaker kan barn, ungdom og voksne ha så store vansker med verbal kommunikasjon, at de trenger ulike hjelpemiddel for å kunne kommunisere. Blant disse er mennesker med motoriske vansker, lærehemning, autisme, utviklingsmessige språkvansker og andre utviklingsmessige eller ervervede skader i sentralnervesystemet. Ikke alle som kommer inn under denne gruppen mennesker, er utviklingshemmede. En stor del av denne gruppen er eldre mennesker med ervervede skader. Omfanget av gruppen med

utviklingsmessige vansker, er anslått å være ca 0,5 % av befolkningen. Etter hvert som språk og kommunikasjonsvansker har fått mer oppmerksomheten, og kunnskapen rundt alternative og supplerende hjelpemidler har økt, har også gruppen blitt større (Tetzchner og Martisen, 2011).

Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) kan deles i to deler:

«Alternativ kommunikasjon vil si at personen har en annen måte å kommunisere på ansikt til ansikt enn tale. For eksempel manuelle, grafiske eller materielle tegn, morse og skriftalternative måter å kommunisere på når taleevnen mangler.

Supplerende (augmentativ) kommunikasjon betyr støtte eller hjelpe kommunikasjon. At kommunikasjon er supplerende, understreker at opplæringen i alternative kommunikasjonsformer har en dobbel målsetting: å fremme og støtte personens tale, og å sikre en alternativ kommunikasjonsform hvis personen ikke utvikler evnen til å snakke» (Tetzchner og Martisen, 2011 s.7).

Det er viktig å vurdere i hvert tilfelle hva personen trenger av alternativ og supplerende kommunikasjon, og tilpasse dette ut ifra personens behov. Når en skal vurdere hva personer trenger av ASK, deles de i tre hovedgrupper: uttrykksmiddelgruppen, støttespråkgruppen og språkalternativgruppen. Under uttrykksmiddelgruppen kommer personer som har vansker med å uttrykke tale, for eksempel noen personer med Cerebral parese og Down-syndrom. Denne gruppen opplever et gap mellom det de forstår av tale og det de selv greier å uttrykke. Hensikten med bruk av ASK for denne gruppen, er å skaffe dem en

språklig uttrykksform som de kan bruke hele livet, for eksempel grafiske symboler, tegnspråk eller tegn til tale.

Støttespråk gruppen kan igjen deles i to, utviklingsgruppen og situasjonsgruppen. Utviklingsgruppen ligner på språkalternativ gruppen, men har mindre gjennomgripende vansker. De trenger ikke et varig alternativ til tale, og ASK hjelpemidlene er ikke ment å erstatte talen. Under denne gruppen kommer barn som er sterkt forsinket i språkutviklingen, men som forventes å begynne å snakke. Situasjonsgruppen består av personer som har lært seg å snakke, men på grunn av artikulatoriske vansker ikke greier å gjøre seg forstått. Gruppen ligner på utrykksmiddelgruppen, men ASK-tilretteleggingene er ikke hovedkommunikasjonsformen. Denne gruppen kan ha nytte av grafiske eller manuelle tegn, handalfabet eller bokstaver på et brett som supplerer de lydene de selv ikke greier å produsere.

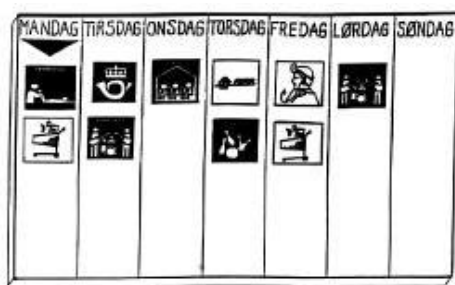
I språkalternativgruppen, blir den alternative kommunikasjonsformen det språket de skal bruke hele livet. Personer i denne gruppen har lite eller ingen verbal tale, og det språket en må bruke for å kommunisere med disse menneskene, er deres alternative kommunikasjonsform. Det vil si at fagfolk må etablere et funksjonelt språkmiljø, der tiltakene retter seg både mot forståelse og bruk av språk (Tetzchner og Martisen, 2011).

I forhold til brukerne i mitt prosjekt, er det ikke fokus på ASK som kommunikasjonsform. Men når en kommuniserer med mennesker med lite språk, bør en tenke på tilrettelegginger som beskrives i språkalternativgruppen. Det kan virke som om personalet som er sammen med brukeren i mitt materiale, tilpasser seg deres språk for å få dem med i samhandlingen. Dette er det jeg ser etter i denne master oppgaven og vil vise hvordan de gjør dette i analysen min. I tillegg til dette, bruker en av brukerne

en ukes tavle med piktogram. Denne ligner på tavlen i figur 1.

Piktogrammene blir satt opp i handlingskjeder. For brukeren innbefatter dette ikke detaljerte kjeder, men hva hun skal gjøre fra hun skal forberede kveldsmat til hun skal legge seg. For eksempel, før hun skal til kveldsmat blir det satt opp bilder for brødmat, spise, do, gå tur, dusj og seng. Når hun er ferdig med en aktivitet tar personalet det ned bilde. Brukeren kan på denne måte følge med på det neste som skal skje.

Figur 2.1: Ukes tavle med piktogram symboler

Det finnes en internasjonal brukerorganisasjon som har fokus på ASK, ISAAC (International Society for Augmentativ and Alternative Communication). På ISAAC sin norske hjemmeside finner en blant annet fagstoff, hvordan en kartlegger språk og andre kartlegginger som kan ha utslag i forhold til en kommunikasjonsvanske, hva ASK er og eksempler på dette. De definerer også handlinger, væremåter og kroppslige uttrykk, som må fortolkes og tillegges mening av andre som ASK (<http://www.isaac.no/>). Med denne måten å se ASK på, kommer begge brukerne under ASKs brukergruppe.

2.5 Selvforståelse og dagligliv hos mennesker med utviklingshemning.

De andre temaene jeg har referert til i dette kapittelet, er rettet mot tilretteleggeren og ikke brukeren. For å få et innblikk i hvordan livene til mennesker med utviklingshemning er og hvordan de ser på seg selv, ønsker jeg å ta frem to eksempler. Det ene er et tv program, og det andre en doktoravhandling. Tangerudbakken Borettslag er en norsk dokumentar serie som går på TVN. Serien omhandler seks mennesker med utviklingshemning som bor sammen i et borettslag på Stovner i Oslo. I serien er Olav (en av beboerne) en forteller stemme. Det er ingen innøvde replikker, og de som er med, er seg selv og sier sine meninger. Dette gir hvermanns`en et inntrykk av hvordan mennesker med utviklingshemning ser på seg selv, og hvordan de presenterer sin hverdag, og de opplevelser og reiser de får bli med på. Når en ser alt de er med på, er dette ikke representant for et bofellesskap i Norge, men det gir et innblikk i hva det er snakk om. I serien blir det heller ikke vist noe om personal rollen.

Anna M. Kittelsaa har gjort PhD- avhandlingen ”et ganske normalt liv”, som omhandler selvforståelse og dagligliv hos noen unge mennesker som har fått diagnosen utviklingshemning. Det er en kvalitativ studie der sju unge mennesker (18-30 år) med mild utviklingshemning har vært informanter. *”Fokuset har vært på hvordan de presenterer seg selv og sitt dagligliv, hvordan det er for dem å leve med en funksjonsnedsettelse og hvordan de samhandler med sine ansatte hjelpere”* (Kittelsaa, 2008, s . viii). Studie har

teoretisk forankring i Goffmanns perspektiver; dramaturgiske perspektiv, ritualmetaforen og teorier om snakk som sosial interaksjon. I tillegg til dette brukte hun også teorier om identitet. Kittelsaa gjorde en rammeanalyse for å studere nærmere hvilke perspektiver ulike deltakere benytter seg av i sosial interaksjon når fysiske og organisatoriske rammer rundt informantene ble beskrevet. Kittelsaa fant at den selvpresentasjonen informantene gav, var at de hovedsakelig betraktet seg selv som vanlige mennesker. De bor som andre, arbeider som andre og deltar med venner og kjente i aktiviteter i fritiden. De presenterer et positivt bilde av seg selv; hva de kan, hva de liker å gjøre og hvem de bruker å være sammen med. De skjuler ikke at de har støttekontakt, hjelp hjemme eller jobber i vernet bedrift. Kittelsaa mener at en av måtene å forstå dette på, er at de ser på identiteten som utviklingshemmet eller hjelpetrengende bare er som en av mange identiteter. Identiteten som utviklingshemmet, presenteres ikke som avgjørende for hvordan de oppfatter seg selv. Hun oppsummerer med at informantene presenterer seg som voksne aktive samfunnsmedlemmer, som har behov for litt ekstra assistanse fra omgivelsene. Når de får slik støtte er de i stand til å leve hele og aktive liv. I daglig møte med offentlige tjenesteytere, opplever informantene å få støtte i hvordan de opplever seg selv. Men det var også situasjoner der informantene opplevde at deres egen selvforståelse ble undervurdert, og de ble i hovedsak sett på som tjenestemottaker eller utviklingshemmet.

Denne avhandlingen belyser sammenhengen mellom de offentlige tjenestenes struktur og måten hjelpere forholder seg på i relasjoner til informantene. Faktorer som tidsknapphet, kortvarige kontakter eller varighet og stabile relasjoner påvirker de mellommenneskelige møtene, og avgjør i hvilken grad informantene opplever å få støtte for sine fortellinger om hvem de er.

2.6 Utredning av kommunikasjon og kognisjon

Et samarbeids prosjekt i Helse Sør-Øst, resulterte i et hefte som gir en oversikt over psykisk utviklingshemning, diagnosekriterier, tilleggslidelser og ulike former for test materiale (Østvik, et al., 2011). For å kunne gi et godt tilrettelagt tilbud til mennesker med utviklingshemning, er det viktig å vite hvilket nivå de befinner seg på, og hvorledes de fungerer både i forhold til dagliglivets aktiviteter, sosialt aktivitet og språklig fungering.

Blant temaene som blir tatt opp i dette heftet, er hvordan mennesker med alvorlig til dyp utviklingshemning utvikler et eget språk i samspill med sine nærpersoner. Dette kan være vokaliseringer, lyder, ansiktsuttrykk, blikk, gester, og andre uttrykksformer de behersker. Disse uttrykksformene blir tolket og tilegnet mening av nærpersonene til disse brukerne. Når nærpersonene tolker disse uttrykksmåten likt, og gir respons på dem slik de blir funksjonelle, kalles dette *ideosynkratisk kommunikasjon* (Østvik, et al., 2011). De er ulike fra person til person, og er kun funksjonelle sammen med nærpersoner.

2.7 Miljøarbeid

Mange med utviklingshemninger har hatt atferd som andre mennesker ser på som rar atferd eller uønsket atferd. Denne atferden har blitt «behandlet» ulikt i årenes løp. Når en har en begrenset forståelse og vansker med å tilegne seg dagliglivets ferdigheter, trenger en hjelp og tilrettelegging.

Målrettet miljøarbeid er et begrep som ofte er brukt i forbindelse med arbeidet med mennesker med utviklingshemning. Den vitenskapelige forankringen til målrettet miljøarbeid, er hentet fra atferdsanalysen, med sitt

opphav fra B.F. Skinner, der temaet er forholdet mellom atferd og omgivelsene. Flere norske lærebokforfattere har beskrevet miljøarbeid og atferdsanalysen, som blant annet Borge Holden, Hans Horne, Bjarne Øyen. De to sistnevnte har kommet med en definisjon av miljøarbeid:

«Systematisk forandring av betingelser (inkludert egnen og andre miljøarbeideres atferd) med sikte på å oppnå forandring i en eller flere personers atferd, hvor hensikten er å bedre personenes fungering i daglige omgivelser.. ..Atferdsendring innbefatter etablering av ny atferd og gjenoppretting av atferd som er blitt borte.» (Horne og Øyen, 2005, s.14).

Prinsippene i atferds terapeutiskarbeid med systematisk kartlegging, utarbeiding av planer og individuell tilrettelegging, gir en god innføring i arbeidet en som personal skal utføre i bolig. Brukerne som er med i mitt prosjekt har ulike former for tilrettelegging. Selv om jeg ikke går nærmere inn på disse, er det greit å være klar over at personalet har sine prosedyrer å følge.

2.8 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg forsøkt å tematisere problemstillingen jeg har valgt å se nærmere på i denne masteroppgaven. Jeg har videre sett på noe av det som finnes innenfor fagfeltet utviklingshemning og kommunikasjon, samt prøvd å vise hvordan brukergruppen opplever sine egne liv. Litteraturen er hentet fra nyere tid, og viser bakgrunnen til hvordan en jobber i feltet i dag. I det neste kapittelet vil jeg ta et historisk tilbakeblikk.

3 Fra åndssvak til mennesker med utviklingshemning

Som jeg var inne på i kapittel 2.2., har betegnelsen på mennesker med utviklingshemning forandret seg i takt med deres plass i samfunnet. For å få et mer helhetlig syn på fagfeltet utviklingshemning, har jeg valgt å ta med en kort oppsummering av hvilke problemstillinger som har vært i fokus, og hvordan tjenesten har vokst seg frem til det den er i dag. Fagfeltet er relativt ungt. Før 1900 var tilbudet til mennesker med utviklingshemning svært begrenset. De som ikke ble tatt vare på av familien, kunne få legd (arbeide for kost og losji) på gårder i bygde Norge. Da legdeordningen ble avvirket, kom denne gruppen mennesker under fattighetsloven av 1900. Selv om legdeordningen var avskaffet, ble den opprettholdt mange steder. En folketelling i 1920 viste at det var rundt 6500 utviklingshemmede i Norge, der vel 2500 var privat forsørget (<http://www.helsekompetanse.no/andres-hjem>). Den første institusjonen for mennesker med utviklingshemning kom i 1898. Emma Hjort hadde arbeidet i mange år på sin brors skole i Oslo, Thorshaug institutt for åndssvake piker, før hun i 1898 startet et hjem i Asker (Emma Hjorts Hjem, på folkemunne Tokerud hjemmet). Formålet var å bedre tilværelsen for «de ikke dannelse dyktige». Hun startet et hjem for to piker, men behovet var stort og det vokste raskt. I 1904 var det 12 pasienter, og ved slutten av andre verdenskrig var der 350 pasienter. Til tross for at Emma Hjort var en forkjemper for mennesker med utviklingshemning, kom det beskyldninger om mishandling og vanskjøtsel. Selv arbeidet hun for å få utdannet pleiere, og hun stilte krav om at personalet skulle stelle godt med pasientene og ikke straffe dem. Bevilgningene var små og sykdom og dødsfall økte.

Etter andre verdenskrig ble Ole B. Munch ansatt ved Emma Hjorts Hjem som øverste leder. Han ble ansatt som overlege og statens konsulent for åndssvakesaker. Munch startet arbeidet med planlegging av ny sentralsanstalt for åndssvake (<http://www.helsekompetanse.no/andres-hjem>). Viljen til å forbedre og bygge opp omsorgen for mennesker med utviklingshemning, økte i etterkrigstiden. Samtidig som tilførselen av ressurser og utbygging ble fulgt opp, endret menneskesynet seg mot et humanistisk ideal, som ikke lenger aksepterte å se på de utviklingshemmede som et kollektivt fenomen.

En kan dele utviklingen av boligformer for psykisk utviklingshemmede inn i tre tidsfaser etter andre verdenskrig; fra 1949 til slutten av 1960 tallet var det de statlige organisasjonene som hadde ansvaret, og tjenesten ble finansiert statlig. I 1950-årene kom uttrykket miljøarbeid i bruk i Norge, og ble brukt på arbeidet med mennesker i institusjonene (Horne og Øyen, 2005). Før 1970 gikk tjenesten under betegnelsen åndssvakeomsorgen. I 1970 og 80 årene var det fylkeskommunen som tok over, og dette var en periode da institusjonene ble gjort bedre. Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU), utgjorde den fylkeskommunale særordningen for psykisk utviklingshemmede fra starten av 1970 årene og frem til 1. januar 1991. Fra første januar 1991 ble HVPU lagt ned og det samme ble institusjonen. Fra da og til dags dato er det kommunene som har ansvaret (Tøssebro, 1992).

Ved nedleggelse av sentralinstitusjonene skulle ansvaret flyttes over fra stat og fylkeskommuner til kommunene. Dette innebar at kommunene måtte legge til rette boliger, skole og fritidstilbud til psykisk utviklingshemmede. Meningen var at psykisk utviklingshemmede skulle komme nærmere hjemstedet sitt, og at de kommunale tjenestene skulle bli bedre enn institusjonsomsorgen (Tøssebro, 1992). Det skulle også legges til rette for at

psykisk utviklingshemmede så langt som mulig skulle leve og bo selvstendig, og ha en aktiv og meningsfylt tilværelse sammen med andre. I løpet av fem år ble omlag 7000 boliger opprettet, og personalressursen som tidligere var underlagt fylket, ble nå flyttet over til kommunene og kommunenes eget helsepersonale.

Vernepleier er autorisert helsepersonell etter lov om helsepersonell, som arbeider med mennesker med ulike funksjonsnedsettelse. Vernepleierens hovedarbeidsområde, er arbeid med mennesker med en utviklingshemning. Ole B. Munch betraktes som vernepleierutdanningens ideologiske grunnlegger. I starten av vernepleier utdanningen, ble en ensidig somatisk og psykiatrisk institusjonsperspektiv, ideal for pleieyrket (sykepleier, vernepleier, hjelpepleier). Munch mente at det var behov for en utdanning med fokus på kunnskaper om menneskers sosiale, psykologiske og fysiske behov, samt at pedagogiske emner også burde ha en sentral plass.

Vernepleierutdannelsen ved Emma Hjorths Hjem ble etablert i 1949. I 1961 ble den treårige utdanningen for vernepleiere startet opp, men den ble først godkjent av Sosialdepartementet i 1963. På 1970 tallet fikk vernepleierutdanningen et mer sosialpedagogisk gjennombrudd, som følge av erfarings- og kunnskapsbasert opprør. Utdanningen gled mot et mer individrettet, metodisk treningsperspektiv på begynnelsen av 1980-årene. På slutten av samme tiåret kom ideologiske og juridiske endringer med varsel om en annen ansvarsfordeling av tjenestene, og endret levekår i omsorg for psykisk utviklingshemmede. I 1990 årene åpnet det opp for flere brukergrupper og bredere fagkompetanse, styrt av reformer med vekt på likeverd og tjenesteyting som ideal. Det legges stor vekt på et tjeneste og serviceperspektiv med formål å alminneliggjøre, inkludere og tilpasse løsninger for mennesker med funksjonsvansker (Horndalen, 2001). I dag blir

fagpersoner med høyskoleutdanning, som gir miljøbehandling, omtalt som miljøterapeuter (Bakken, 2011). Og de som arbeider ved bofellesskap i dag kan blant annet ha vernepleier-, sykepleier-, hjelpepleier-, omsorgsarbeider-, barne- og ungdomsarbeider-, lærer og spesialpedagogisk utdanning. For å øke kunnskapen til alle ansatte som jobber direkte for mennesker med utviklingshemning, tok Samordningsrådet for arbeid for mennesker med utviklingshemning (SOR), initiativet til å utvikle et gratis e-læringsprogram, «Mangfold og Muligheter». Kursportalen inneholder seks kurs der de tre siste kom våren 2013 (<http://www.helsekompetanse.no/sor/heia>).

Jeg har med dette forsøkt å gi en kort innføring i hvordan reformer og boligtilbud til mennesker med utviklingshemning har forandret seg fra 1900-tallet og frem til i dag. I tillegg har jeg tatt med hvordan utdanningen til personalet som arbeider i tjenesten har vokst frem.

I de neste kapitlene vil jeg ta for meg min teoretiske bakgrunn for denne masteroppgaven.

4 Teoretisk perspektiv

Å beskrive verden slik deltakerne forstår den, er en bakenforliggende tanke, både hos de som tilhører CA tradisjonen og dialogister. Der CA tradisjonen forsøker å påvise at deltakerne i en samtalen bruker metoder for å koordinere handlinger, og gjøre seg forstått, mener dialogistene at språklig formidlet mening oppfattes som et resultat av et samarbeidsprosjekt mellom deltakerne, og betydningen av et ord bringes inn i situasjonen som et potensial. Initiativ og Respons analyse er et av analyseredskapene innenfor dialogismen. Denne analyse metoden ligger til grunn for analysen av materialet mitt. Metoden tar ikke høyde for pauser og hvordan deltakerne plasserer seg i forhold til hverandre. I forhold til pauser, har jeg støttet meg på Norrbys beskrivelser av Nofsingers inndelinger (Norrbby, 1996), mens fysisk plassering beskrives ut fra det jeg ser i materialet mitt. I tillegg til hvilken teoretisk retning jeg støtter meg på, har det i denne avhandlingen vært nødvendig å reflektere over hvordan jeg velger ut materialet, og posisjonen jeg kan få som en forsker. Spesielt i forhold til makt, men også hvordan kameraet påvirker samhandlingen mellom bruker og personale.

4.1 Konversasjonsanalyse og dialogisme

Etnometodologiens ambisjon er å beskrive verden slik aktørene forstår den. Ikke med psykologiske motiver eller bakenforliggende samfunnsmessige prosesser, som på en spekulativ måte kunne relateres til menneskers kommunikasjon, men med den verden aktørene har tilgang til (Scheuer, 2007). De forsøker å påvise at deltakerne i samtalen aktivt bruker et sett av metoder for å koordinere sine handlinger og gjøre seg forstått. Etno betyr folk, og da blir det ”folks egen metode” (Svennevig, et al., 2007).

Konversasjonsanalyse” Conversation Analysis”(her etter forkortet med CA), er analysemetoden som er utviklet innenfor etnometodologien med mål å analysere naturlig forekommende samtale. CA er en relativ ung forskningsgren som vokste frem i midten av 1960-tallet, og har sitt utspring fra sosiologien. En av pionerene var Harvey Sacks, som egentlig var sosiolog. Han presenterte en ny stram vitenskap om sosial interaksjon i en rekke forelesninger. Studieobjektet var «everyday life», hverdagsliv, og skulle se på aktørens rutinemessige konstruksjon av hverdagen. Middel for å oppnå dette var autentiske tale, og lydbåndopptak leverte en god nok adgang til slike autentiske situasjoner (Scheuer, 2007). Innenfor samtaleanalyse ser de spesielt på turtaking systemet. Dette systemet sier noe om den som har rett eller plikt til å tale, får føre ordet. Utnytter personen denne retten og snakker, produseres en tur. Turtaking foregår etter visse regler, for eksempel spørsmål-svar. Dataene de får inn, transkriberes (skrives ned) etter spesielle regler. Der har pause, overlappende tale, tempo, volum, trykk, forlengelse, latter osv har sine egne tegn (Scheuer, 2007).

Som nevnt tidligere, tar CA kun hensyn til den umiddelbare konteksten uten å legge noen annen tolkning i det.

For de barn og unge som har omfattende fysiske funksjonshemninger og psykisk utviklingshemning kan det være vanskelig for dem å lære og å forstå ”vårt språk” med ord og tegn. Da må de nære omsorgspersonene bygge opp et samspråk der utgangspunktet er barnet eller ungdommens egne ytringsformer i ulike situasjoner. De nære voksnes utfordring blir å ”lese” den andres kroppsspråk og stemmebruk for så og selv bruke enkle og tydelige uttrykk i hverdagssituasjonene. Slik kan de sammen bygge opp et samspråk som er skreddersydd og unikt for akkurat den som trenger det.
(<http://naku.no/node/179>)

Om en skal bygge opp et samspråk, kan en ikke bare ta utgangspunkt i CA og etnometodologien. En trenger en teoretisk retning som også tar utgangspunktet i konteksten og betydningspotensialer.

Overføringsmodellen: SENDER → BUDSKAP → MOTTAKER.

I denne modellen er kommunikasjon er overføring av informasjon fra en sender til en mottaker. Modellen ser ut til å være dypt forankret i folks forestillinger (Horgen, et al., 2010). I en dialogisk basert kommunikasjon forståelse blir denne modellen ikke gyldig lengre. Sender – mottaker er ikke lengre bare sender og mottaker, men mottaker av et budskap er også alltid en avsender. Betydningen av et ord bringes inn i en situasjon som et potensiale, og dette potensiale realiseres så på en bestemt måte til brukeren i den konkrete situasjon (Scheuer, 2007).

CA ligger til grunne for dialogismen, som er en nyere term. Med en dialogisk basert kommunikasjonsforståelse, blir språklig formidlet mening oppfattet som et resultat av et samarbeidsprosjekt mellom deltakeren. En ytring blir alltid produsert ut fra forventningen om respons ut fra forestillinger om hvordan den blir tolket (Halse, 1993). Samtalen utveksles steg for steg, gjennom at nye bidrag tilføres og gir sammenheng i dialogen (Linell, 1998). «*Dialogismen legg vekt på interaksjonen så vel som på dei kontekstuelle faktorene i menneskelige diskurs, handling og tenking*» (Dysthe i Horgen, 2010 s. 63). Dermed blir den linjere kommunikasjonsmodellen mangelfull.

Den russiske litteraturforsker og kulturfilosof Mikhail Bakhtin, regnes for å være dialogismens far. Han skriver om at den enkeltes språk utvikler seg gjennom levende kommunikasjonsprosesser gjennom et langt liv. Han er

opptatt av daglige interaksjonen med andre som etter hvert fører til en internalisering av måter å snakke, skrive, forstå og tenke på (Halse, 1993).

«The speakers orientation towards the listener is an orientation toward a specific conceptual horizon, toward the specific world of the listener; it after all, that various points of view, conceptual, horizons, systems for providing expressive accents, various social languages some to interact with one another» (Baktin i Halse 1993 s. 57).

Dette er en annen måte å se dialogen på enn CA tradisjonen. Dialogister tar med dette høyde for tidligere erfaringer, og konteksten i samtalen. Analysen er ikke bare basert på her og nå, som CA tradisjonen, men hvilken kontekst samtalen skapes innenfor, og erfaringene til deltakeren som de bringer med seg inn i samtalen. Dette mener jeg er kjernen i samtalen mellom personal og bruker. Personalet må alltid ha en forestilling om hvordan brukeren tolker deres ytringer, for å kunne legge til rette for samhandlingen på best mulig måte.

Den dialogiske analysemetoden innebærer at en betrakter hendelsene som dialoger (i analogi med samtalen). Det vil si at en ikke bare studerer hva som blir sagt, uten også hvordan det blir sagt, av hvem og i hvilken dialogisk kontekst. En språklig ytring blir sett på som en sosial handling. Selve samtalen foregår steg for steg gjennom nye replikker og bidrag. Det er en gjensidig konstruksjon, der samtalepartnerne konstruerer samtalen sammen. Med samtale, menes interaksjon gjennom snakk og kroppsspråk mellom to eller flere personer, som er nærværende for hverandre på samme plass, og til samme tid (Linell, 1998). Samtalen har regelmessige trekk, der partene har felles kontroll over samtalerommet og begge parter påvirker det som skjer i dialogen/ samtalen. Denne analysen skal kunne synliggjøre en grunnstruktur i

samtalen og vise koherens, sammenhengen i samtalen, gjennom deltagerens tilknytting til hverandre, og /eller seg selv. Analysen skal også kunne avdekke spesielt interessante sekvenser, for eksempel misforståelser eller kommunikasjonsbrudd. En vil også kunne si noe om symmetrien i samtalen, om noen dominerer samtalerommet mer enn andre.

I samtalen jeg har analysert, er det en klar skjevhet i forhold til at personalet produserer flest ord og turer. Dette vil jeg komme tilbake til i analysekapittelet. Det at denne skjevheten oppstår, var ikke uventet i forhold til at personalet kommuniserer med en person som er kommunikativt svakere enn seg selv. En kan se noen fellestrekk mellom disse samtalerne, og mor – barn dialogene Julie Feilberg har sett på. Hun sammenligner dialogen med et glidelås. Tennene i glidelåset sammenlignes med samtale turer fra deltakeren i samtalen, som griper jevnbyrdig inn i hverandre. Når en studerer dialoger, kan en se på det som å åpne glidelåset og studere hvordan tennene griper inn i hverandre (Feilberg, 1997). I mor og barn dialogene Feilberg har forsket på, kunne hun se et asymmetrisk forhold spesielt i de tidlige samtalerne mellom mor og det lille barnet. Når en åpner glidelåset, vil ”tennene” der mor innehar turen, være større enn ”tennene” til barnets tur. Noe av grunnen til dette mener hun kommer av forskjellen på kompetanse og ressursene (språklig og kognitiv) hver har tilgjengelig. En annen grunn kan være hvordan den voksne tilpasser seg barnet, og måten barnet bruker språket sitt på. Ved å studere mor- barn dialogene, kan en se fenomener som karakteriser samtaler generelt. De kan være med på å utarbeide et analyse verktøy og et sett av begreper, som kan være nyttige for å beskrive og forstå det som foregår i samtaler mellom mennesker i alle aldersgrupper. De samme grunnleggende fenomenet dreier seg om når det gjelder alle samtaler er: initiativ, veksling, tilpasning, temautvikling, avslutning, osv. (Feilberg, 1997).

4.2 Kontekst

Det er en grunnleggende kunnskap innenfor kommunikasjonsteori at ingen tekst, samtale eller debatt kan forstås løsrevet fra en sammenheng, «en kontekst» (Linell, 1998). En språklig størrelse relaterer sitt betydningspotensiale til et antall mulige kontekster. *Ingen språklig størrelse opptrer utenfor en kontekst; konteksten er der alltid, vi bruker alltid språk i en eller annen sammenheng* (Wittgenstein, i Scheuer, 2007 s.34).

Vi kan kanskje tolke en språklig ytring uten å vite hvilken sammenheng den kommer fra. For å kunne tilskrive den mening eller funksjon, må vi kjenne til konteksten den er skapt i. I en samtale finns det mange ulike fenomen som må regnes inn blant de relevante kontekstaspektene. Det blir da ikke snakk om en kontekst, men flere kontekster. Kontekstene er omgivelsene utenfor og innenfor samtalen. De skaper meningssammenheng som kommunikasjonen utnytter og oppretter. Det som gjøres relevant gjennom de kommunikative handlingene, er det vi trenger å kjenne til for å kunne forstå det som skjer her og nå. Kontekst er kommunikatív snarere enn objektive størrelser.

Kontekstbegrepet bygges opp av flere ting. Linell peker på tre hovedkategorier:

Konkret situasjon: gjennom å introdusere og omtale personer og objekter som er nærværende eller omtale hendelser som inntreffer i den umiddelbare perseptuelle tilgjengelige omgivelsen, konstruerer man dem som relevante kontekstaspekter.

Abstrakt bakgrunns antagelse: Ulike antakelser, kunnskaper og rutiner, som er relative stabile forestillinger som vi gjør av verden rundt oss.

3. Emnet (bakgrunnskunnskap) en snakker om, spesielt i starten av en samtale, bygger opp antagelser og kunnskaper om hverandre. Andre antagelser og kunnskaper kan være ting vi observerer og tolker på avstand, som alder, kjønn, utseende, følelser, yrke, hva personen har sagt eller gjort og hva som hender i situasjonen. Virksomhetstypen, eller den kommunikative genre (sjangeren) som samtalen inngår i, spiller alltid en relevant rolle i kontekstuelle dimensjoner. Disse kontekstuelle ressursene er tolkninger av fysiske fenomener, mentale eller sosiokulturelle eller diskursive fenomen (Linell, 1998 s. 22).

Det er ikke tilstrekkelig å kunne komponere syntaktiske riktige setninger for å kunne fungere i et sosialt samspill. Man må også kunne tilpasse seg den kontekstuelle rammen for samhandling (Semundseth, 1997 s. 38). Når en arbeider i et bofellesskap, får en kjennskap til hvordan brukerne fungerer i samtalen. Personalet får alltid opplæringsvakter, og de har utredninger og epikriser å støtte seg til. Allerede her skapes en kontekst for hvordan en samhandler med en bruker. Brukeren har også kjennskap til personalet, og gjort sine antakelser om dem. Dette vises spesielt godt i sekvensen «knipse på taket» i analysen. Der Nora har noen antakelser om Elises respons når hun sier «knipse henne på taket jeg». Denne sekvensen blir utdypet i analysen. Om personen en samtaler med har et mangelfullt verbalt språk, mener jeg det blir viktig å støtte seg på forskjellige kontekster en vet kan dukke opp i samtalen, i forhold til den konteksten en befinner seg i.

4.3 Initiativ-respons analyse, pauser og fysisk plassering

Linell og Gustavsson hentet sin inspirasjon fra etnometodologien, ut fra innsikten om at samtalen er en sosial realitet som skapes i interaksjonen mellom partene gjennom de lokale bidragene i dialogen (Linell og

Gustavsson, 1987). Dialogens respons og initiativ dimensjoner er hentet fra Heritage, og videre beskrevet av Linell (Linell, 1998). Dialogen blir sammenlignet med et kommunikativt spill, der dette spillet beskrives å være en sosial aktivitet der to eller flere parter påvirker hverandre kognitivt emosjonelt og/eller konativt (Linell og Gustavsson, 1987). Materialet de tar utgangspunkt i er autentiske samtaler hentet fra dagliglivet der de grunnleggende analyseenheterne er initiativ og respons. En samtale starter med at en person A tar initiativ til å starte en dialog ved å foreslå et tema for samtalen der person B svarer på dette og gir en respons, og eventuelt videre tar et initiativ selv. Replikken analyseres med dels utgangspunkt i hvordan partene knytter sammen de siste replikkene, og dels hvordan de introduserer noe nytt til foregående replikk. På denne måten kan modellen fange opp viktige deler av interaksjonen mellom partene og dialogens koherens og den dynamiske koblingen mellom interaksjon og innhold. Fokuset er på dialogens dynamikk og koherens, og på partenes innbyrdes styrke forhold, dominans (Linell og Gustavson, 1987).

Linell og Gustavsson sier lite om pauser og pausenes funksjoner. Innenfor CA tradisjonen, spesifiserer en hvilken type ”stillhet” som inntreffer i samtalen ut i fra hvor i samtalestrukturen disse ”stillheten” opptrer. En kan da skille ut tre typer: samtaleopphold (lapse), reaksjonspause (gap) og pause (Norrby, 1996 s. 103). Disse tre typene vil jeg beskrive nærmere lengre fremme i dette kapittelet.

Når en person tar turen i en samtale, kan turen være fremover rettet eller bakover rettet. Er den fremoverrettet, har den et initiativ aspekt, og er den bakoverrettet har den en responsaspekt. Initiativet og responsen er ikke knyttet til formen på ytringen, men på dens funksjon i forhold til de

omkringliggende replikkene. Før en kan gå videre å se på disse to dimensjonene, er det nødvendig med noen definisjoner på hva en replikk, tur og ytring er. Definisjonene er hentet fra Linell og Gustavsson (1987 s.13-14):

Yttrande: Samanhengende period av tal av samma talare (oavsett om han har ordet eller inte)

Tur: Sammanhängande period då en person har ordet. Att ha ordet innebär att man (för tillfället) disponerar takrummet och har rätt (och eventuellt skyldighet) att yttra sig.

Replik: Det (elle de) yttrande(n) som fällt under en tur, d.v.s. det bidrag(eng. conversational contribution) talaren ger till den erkända diskursen(den kollektiva dialogen) medan han har turen.

4.3.1 Initiativ kategorier

En kan dele initiativene inn i to overordnet grupper, sterke og svake initiativ.

De sterke initiativene er de som nevnt umiddelbart krever en respons (tilbakekobling) av motparten i det pågående spillet, eller det spillet som introduseres gjennom den aktuelle replikken. Normalt krever en verbal respons at motparten skal føre samtalen framover på talerens vilkår.

Funksjonen til sterke initiativ er: å spørre om, kreve eller oppfordre til en respons.

De svake initiativene er initiativ som informerer, påstår, opplyser, hevder, lover eller framstiller og bekrefter forslag (Linell og Gustavsson 1987). Disse initiativene blir omtalt som svake fordi de gir mindre fremdrift i samtalen enn de sterke initiativene.

En kan oppsummere initiativet på denne måten:

En replikk kan ha initiativegenskaper dersom den introduserer et nytt fokus i samspillet (globalt initiativ), viderefører et allerede etablert emne (lokalt initiativ), eksplisitt krever en respons (sterkt initiativ) eller inviterer til en respons fra samtalepartene (svakt initiativ) (Feilberg i Semundseth, 1997 s. 47).

Når initiativene ikke er påvirket av noen form for respons, kalles disse for rene initiativ. Som igjen kan deles inn i rene sterke og rene svake initiativ (Linell og Gustavsson, 1987). De rene initiativene ligner på Feilbergs kategori globale initiativ. Noen initiativer er like mye en respons på motpartens replikk, og/eller de kan ha en tilknytning til et tema som har vært tidligere i samtalen, eller til hovedtemaet i samtalen. Da har disse replikkene et preg av både initiativ og respons, der de ikke er direkte knyttet til det som motparten sa i sist replikk, men bakover i samtalen til et tidligere tema eller hovedtemaet i samtalen (Linell og Gustavsson, 1987).

En initiativtaker kan styre hvor mye respons en vil ha ut fra måten en setter frem initiativet på. Dette har Linell og Gustavsson kalt responsstyring.

Åpne spørsmål gir responsyteren frihet til å gi den størrelsen på responsens en vil. Fokuserte spørsmål, vil ha frem spesifikk informasjon eller presisering. Nøytrale (positive) ja/ nei spørsmål, forventer enten ja eller nei, men svaret kan utdypes. Mens styrende ja/nei spørsmål enten vil ha bare et ja eller nei, eller spørsmålet er så styrende at ja og nei responsen ligger forventet i initiativet (Linell og Gustavsson, 1987 s. 37-39).

Eller spørsmålet behøver ikke ha noen oppfordring til eksplisitt svar.

4.3.2 Respons kategorier

Å gi respons er å reagere på en tidligere ytring, og dermed knytte an bakover. *Responsdimensionen handler om att och hur repliker anknyter bakåt till och är styrda av föregående repliker i dialogen* (Linell og Gustavsson, 1987, s 42). Hvilken betydning en respons får, er avhengig av hvordan motparten behandler den. En replikk kan eller kan ikke knyttes til en foregående replikk i dialogen, eller den sosiale sammenheng den oppstår i.

Responsen har ulike former for hvordan den knyttes til initiativet. Responsen på et initiativ er adekvat (tilstrekkelig) om den fungerer slik at dialogens aktører gjennom responsen og dens aksept, forlater det tidligere initiativet og går videre til et nytt initiativ (eller at dialogen blir avsluttet). På denne måten blir det den som tar det opprinnelige initiativet, den som er den dominerende. Fordi initiativtakeren bestemmer hvordan han/hun vil ta opp responsen, og gjøre den adekvat (tilstrekkelig) eller ikke i dialogen (Linell og Gustavsson, 1987).

Kategorien partiell (delvis tilstrekkelige) og inadekvate responser (utilstrekkelig) er responser som behandles utilstrekkelig av motpartneren. Motparten kan også la være å svare på initiativet, og dermed gi ingen respons. Kategoriene er altså beroende på motpartnerens reaksjon.

I tillegg til at responsene kan være adekvat, inadekvat eller partiell, kan en dele responsen inn i hvilket omfang de har. En kan da skille mellom **minimale responser** og **ekspanderende responser**.

Minimale responser kan igjen deles i to: **ikke- verbal respons**, som eventuelt kan inkludere «uppbeckningar» (Linell og Gusstavson, 1987, s. 58).

Minimale **verbal respons** er for eksempel ja, nei, jeg vet ikke.

I mitt materiale er det mye minimale responser fra bruker som ja, nei mhm.

Jeg har valgt å sette disse som egne replikker, men analyser dem som

minimal responser.

Ekspanderende responser inneholder et eget initiativ, enten gjennom å innføre et innhold som åpenbart går utover den minimale responsen på A sitt foregående initiativ, eller gjennom å mer eller mindre eksplisitt oppfordre til en respons i sin tur. I materialet mitt er det den minimale responsen hos brukeren, som får personalet til å ekspandere og gå videre i samtalen. Derfor analyserer jeg alle minimal responser til brukeren, bare som minimale responser. Den ekspanderende effekten skjer hos personalet.

4.3.3 Pauser

Pauser har også fått en egen plass i analysen min, og som nevnt tidligere, finner jeg lite om pauser i Linell og Gustavsson initiativ og respons analyse. CA- tradisjonen skiller mellom 3 typer pauser (Nofsinger i Norrby, 1996). Samtaleopphold(lapse): Denne type pauser inntreffer der ingen vil ha turen, og det kan være en fare for at samtalen dør ut. Reaksjonspause (gap): Dette er neste talers reaksjonstid. Tiden en lytter trenger for å forstå at den som snakker har avsluttet sin tur, finne noe relevant og si, for så selv å ta turen og begynne å snakke. Paus (pause): Er en type stillhet som inntreffer under talerens inneværende tur, og kan deles inn i, a) en stillhet som inntreffer under den løpende turen, b) en pause som inntreffer ved et mulig turskifte, der ingen tar neste tur der foregående taler fortsetter å snakke, og c) den stillheten som inntreffer når en taler har utsettelse, men der hans respons drøyer (Norrby 1996).

Som følge av kognitiv svikt, har utviklingshemmede problemer med bearbeiding av informasjon og overordnede strategier for handlinger (Østvik, et. Al, 2011). Dette kan gi utslag i at de trenger lengre tid fra de får en beskjed til den bearbeides og svar blir gitt. Der responsen til brukeren drøyer

på grunn av at hun trenger lenger tid til å gi en respons (lang latenstid, blir ofte brukt som betegnelse på dette innenfor fagfeltet). Dette kommer inn under kategorien gap.

En fjerde kategori som jeg ser ut fra mitt materiale, er pauser som oppstår på grunn av at annen ikke-verbal handling utføres. Denne kategorien ligner på gap, men istedenfor å bearbeide og produserer et svar, utføres en ikke-verbal handling. I disse pausene oppstår det ikke verbal tale.

Samtidig tale eller overlapp, forekommer vanligvis i turskifte (Svennevig, et al. 2007). Det er lite overlappende tale i mitt materiale, men der den forekommer er det ofte en liten pause før et turskifte, der brukeren bruker lang reaksjonstid, og personalet ikke venter lenge nok på et svar.

4.3.4 Fysisk plassering

Når jeg startet arbeidet med å analysere materialet mitt, så jeg at den fysiske passeringen spilte en stor rolle. Spesielt i samtalene Nora er med i. Her var det også stor forskjell, da personalet plasserte seg ulikt ved kjøkkenbordet. Dette viser i tegningene i kapittel 7. Men det var ikke bare den fysiske plasseringen ved kjøkkenbordet som spilte inn, det var også hvordan de plasserte seg når de utførte ikke-verbale handlinger. Derfor så jeg det nødvendig å ha med en analysekategori som beskriver den fysiske plasseringen.

4.3.5 Brudd og felles forståelse

Et brudd i en samtale blir beskrevet som de plassene der taleren bryter premissene i et sterkt initiativ i den foregående replikken, og unnlater å referere tilbake til den. I tillegg til dette, kan et brudd også skje i de ytringene

som er uklare for mottaker og de ytringene hvor initiativtaker ikke godtar ytringen som respons (Semundseth, 1997).

Ut i fra mitt materiale, ser det ut som om at brudd skjer når bruker og personal ikke oppnår felles forståelse. Horgen refererer til hvordan vi overtolker spedbarnets tegn og minste bevegelser som meningsbærende enheter. For eksempel barnet gråter fordi det er sulten, da vet den nære voksne at gråt tolkes som et ubehag, og generere dette når gråt oppstår igjen, og forsøker å finne ut hva det er barnet ønsker. Horgen refererer til at denne måten og overfortolke på, er måter vi må tenke på i møtet med de som er språksvake, for å oppnå felles forståelse. Vi må lære oss hva deres uttrykk betyr. Å forstå, å bli forstått, er avgjørende for hvordan livet blir. Kravet om å skape felles forståelse, blir lagt på nærpersionene til mennesker med omfattende utviklingshemning. For å finne ut brukerens måter å kommunisere på, brukes videoveiledning a la Marte Meo metoden (Horgen et al, 2010).

4.4 Teoretisk bakteppe for utvalg av materialet og forskningsposisjon

Når en skal forske på andre mennesker, og spesielt på mennesker med begrenset samtykke kompetanse, må en gjøre noen overveininger. En må være bevisst på utvalget som skal være med i prosjektet. Underveis i arbeidet med materialet kan ting dukke opp, som setter de involverte sin verdighet og identitet i en ugunstig posisjon. En skal være klar over sin egen rolle som person og forsker i forhold til informantene. I tillegg til det som har med involverte personer å gjøre, må en også være bevisst i forhold til selve materialet og utvelgelsen av det som skal være med i selve avhandlingen.

4.4.1 Teoretisk bakgrunn for utvelgelsen av materialet

Materialet må ikke være for småt til, at man ikke kan konkludere noget ud fra det, og det må ikke være for stort, så man ikke kan overskue det (Nielsen og Nielsen, 2005 s. 207).

Etter endt filming, satt jeg med tre timer snakk fordelt over seks samtaleopptak. Beskrivelse av materialet kommer jeg tilbake til i neste kapittel. Å ta med alt i en master oppgave går ikke an, og jeg måtte velge ut hva jeg vil ha med. For å gjøre dette, måtte jeg se hva andre hadde gjort før meg. Per Schultz Jørgensens doktordisputas om den sosiale relasjonen, er ti samtaler om sosial relasjon. På grunn av at han ville se hvordan mennesker skaper kontakt, valgte han de ti første minuttene av hvert opptak. Nielsen og Nielsen (2005) ser på dette som både frekt og lurt. Frekt fordi det er en skarp seleksjon, og lurt for det er en målrettet seleksjon.

En annen måte å gjøre utvelgelser på, er å foreta en case studie. Der tar en for seg en sak eller person, og kun konsentrerer seg om den. En kan ikke generalisere noe ut av dette, men fortelle noe om prosessene som finner sted, der og da. På denne måten kan det la seg gjøre å studere et enkelt fenomen i dybden. Om et fenomen har skjedd en gang, forekommer det og derfor fortjener det oppmerksomhet. Det blir da relevant å se på hva som fikk det til å skje (Scheglogg i Nielsen og Nielsen, 2005). Som analyseobjekt vil det være godt, men ikke tilstrekkelig til å forme en teori. Nielsen og Nielsen konkluderer med at en kan i prinsippet nøye seg med en samtale, spesielt i et studieprosjekt. Men er en ute etter å beskrive et fenomen og dets utfoldelse, må man ha flere. Det er opp til den enkeltes erkjennelsesprosess, som styrer prosjektdesignet. Tidlig i arbeidet med denne avhandlingen, så jeg at jeg

måtte slette to opptak med en av brukerne, fordi for mye personlig kom frem, og disse opptakene skilte seg fra resten. Jeg vurderte en stund om jeg skulle foreta et case studie, men landet på å se på starten og slutten av samtalene, samt noen sekvenser fra mellompartiene.

4.4.2 Forskerposisjon og makt

Som jeg var inne på ovenfor, at jeg måtte velge bort noen opptak. Det å gå inn i hjemmet til et annet menneske, observere og gjøre opptak av den personen i samhandling med en annen person, kan i seg selv være ømfintlig. Som forsker må en være bevist på hvilken makt en har, og bruke den med forsiktighet. Foucault (Cameron et al. 1992) bruker termen «Knowledge is power» ut fra at samfunns- og maktstrukturen har forandret seg. I dagens samfunn brukes ikke fysisk makt, avstraffelser og økonomisk undertrykkelse på samme måte som for eksempel «landlorden» kunne utføre på sine landleiere. Foucault mener at maktutøvelse foregår mer gjennom at ekspertdiskursen organisert i det han kaller «regimes of truth», som legitimerer spesielle sosiale holdninger og partier (Cameron et al. 1992). De som ofte blir forsket på, er grupper i samfunnet som blir sett på som sosialt svake. Grunnen er ofte at de «sosialt svake» gruppene ofte blir knyttet opp mot problemer en ønsker å løse. «Powerless» grupper blir forsket på av «powerful» forskere. Faren er at de med «powerful» blir gitt en makt over de «powerless» forøvrig i samfunnet. Dette kan gjøre det enkelt å sette mennesker i bås, og de «powerless» kan føle seg underlegne og undertrykket. Dette kan føre til sosial kontroll over svakere grupper. Forholdet mellom makt og kunnskap og den historiske linken mellom sosial vitenskap og sosial kontroll, er et opplagt dilemma for den radikale forsker. En kan ikke flykte ifra historien, men være den bevist.

Linguistic interaction is social interaction, and therfor the study of language use is fundamental to our understanding of how oppressive social relations are created and reproduced. If, as we believed, the politics of language is real politics, it is at least worth considering whether knomledge about it should be framed in a way that research subjects themselves would find relevant and usefull (Cameron et al. 1992 s. 4). Det å studere sosial og språklig interaksjon kan være nyttig, også for den som blir forsket på. Men dette setter også krav til forskeren, og være bevist på fallgruvene. I mitt tilfelle, måtte jeg forsikre meg om at brukere, pårørende og personal ikke gav meg ukritisk løyve til å gjennomføre studiene mine, da dette kunne sette meg i en farlig maktposisjon. Det at jeg kjente til normer og regler innenfor fagfeltet og har faglig kunnskap i forhold til det å arbeide med mennesker som har en utviklingshemning, setter det meg i stand til å være mer kritisk og kan se hvor fallgruvene er i forhold til etiske spørsmål.

Når en får kjennskap til personene en skal forske på, kan forholdet mellom vennskap og vitenskap blir et sentralt dilemma. Et forskningsprosjekt som var et feltarbeid i et fengsel blant farlige kriminelle, fikk forskeren blant annet problem å skulle skrive feltnotat etter en vennskapelig kveld med brigde (Jacobsen og Kristiansen, 2004). Skillet mellom forsker og venn ble så vanskelig, at i perioder lot forskeren være å skrive feltnotater. Jeg har ikke brukt feltnotater i denne avhandlingen, men jeg unnlot å ta situasjoner som jeg så kunne være krenkende for brukeren at jeg tok med.

4.4.3 Observer`s paradox

Et kriterium i CA er at materialet er fra naturlige samtaler, og vender seg imot talespråksforskning som tar utgangspunkt i konstruerte eksempel. Men CA kritiseres for at det ikke går an å gjøre opptak av naturlige samtaler uten at kameraet eller opptakeren hemmer samtaledeltakerens naturlig interaksjon (Norrby, 1996). Det blir sett på som uetisk å observere mennesker uten at de vet om det, men forskeren vil gjerne undersøke hvordan folk snakker uten at de får beskjed om at de blir observert. Denne problemstillingen blir kalt for Observer`s paradox. (Labov i Norrby, 1996). Innen samtale forskningen har en møtt kritikken, og funnet at på tross av at samtaledeltakerne kan være opptatt av opptakeren i starten av interaksjonen, glemmer de den. Dette ser jeg også i mitt materiale. I alle opptakene ble kameraet nevnt i starten og i slutten av samtalen. Samtalene ble avsluttet ved at personalet går ut av leiligheten og henter meg. Nora sier i den ene samtalen at ”jeg liker ikke film mer”, og Renate hindrer Eirin i å ha på viften, fordi jeg har sagt at de ikke skal ha den på under opptaket, fordi da hører jeg ikke hva som blir sagt. Når kameraet kommenteres av deltakerne, kalles dette local sensitivity (Jørg Bergmann i Norrby, 1996). I disse samtalene forekommer dette bare et par ganger, men de to av de samtalene jeg valgte å ta bort, ble jeg som observatør og forsker så vektlagt, at samtalen ikke lenger ble naturlig.

5 Metode

I dette kapittelet vil jeg først beskrive materialet jeg har hatt tilgang på, og hvordan jeg fikk tilgang til det. Deretter hvilke metoder jeg har brukt i arbeidet med dette.

5.1 Materialet

Materialet denne masteroppgaven er basert på, er seks video -opptak med til sammen ca tre timer med snakk. Opptakene er av samhandlingen mellom tre brukere og seks personal i et bofellesskap. Hver av de tre brukerne var med i to videoopptak sammen med to forskjellige personal. To av opptakene var av kveldsmat smøring, og fire av middagslaging. Opptakene ble på 9.04 min og 14.14 min ved smøring av kveldsmat, niste og frokost. Mens middagslagingen, hadde jeg to på ca 45 min og et på 27.30 min, og det siste på 39 min. 3 av middagsopptakene og begge kveldsmat lagings opptakene, ble gjort hjemme på kjøkkenet til beboerne. Det siste middagslagingsopptaket ble tatt på kjøkkenet på fellesareal.

I løpet av et døgn ved bofellesskapet, er det delt inn i tre vakttyper: dagvakter (D), aftenvakter (A) og nattevakter (N). Ved bofellesskapet jeg har hentet materialet i fra, var det oftest tre til fem dagvakter, fem til syv aftenvakter og to nattevakter. I mitt prosjekt blir opptakene gjort kun på seinvakter, dette fordi mine informanter er på jobb/skole på tidligvakten, utenom helg. I helgene vil jeg ikke gjøre video- eller lydopptak, dette fordi planene på helg skiller seg fra planene i hverdagen

Av de seks opptakene jeg gjorde, valgte jeg å bruke 3 av dem. Jeg valgte bort to av middagslagingsopptakene med en av brukerne. Dette var de var de to første opptakene. I det første opptaket var jeg selv tilstede under hele

sekvensen. Brukeren ble veldig opptatt av meg, og hun fortalte historier om meg i kamera, og glemte å lage middag. Dette ble et unaturlig opptak, og ved å transkribere alt, kunne det komme frem ting som skadet anonymiteten til brukeren. Dette er også en bruker som vanligvis ikke lager middag i leiligheten sin, men i felleskjøkkenet. Så andre opptaket med denne brukeren ble gjort der. Dette valgte jeg bort på grunn av at andre personal kom inn under opptaket, og de var ikke med i prosjektet. Jeg fikk også nok materiale med de andre opptakene.

Av kveldsmatlagingen ble jeg nødt til å ta tre opptak, da det første var feilinnstilt kamera, og jeg fikk ikke noe av dem i kamerabildet. Dette slettet jeg med en gang, og passet på de andre gangene, hvordan jeg plasserte kameraet. Jeg var i rommet og startet alle opptakene, og så gikk jeg ut. Når de var ferdig, kom personalet og hentet meg, og jeg gikk å skrudde av kameraet.

Under alle opptakene kommenterte beboer meg, og jeg så at de enkelte plasser, ble veldig opptatt av kamera. Det tredje opptaket jeg valgte bort, hadde jeg egentlig tenkt å ha med. Dette var middagslagingssamtale mellom Renate og Anita. Denne tok ca 40 minutter, og hadde en del likhetstrekk med samtalen mellom Eirin og Renate. Men i dette opptaket var Renate tydelig preget av at hun ble filmet, hun brukte svært lite ord og så rett i kamra nesten hver gang hun snakket. Anita har, etter opptaket, fortalt at hun følte dette var en svært unaturlig situasjon, og at Renate ikke ville snakke fordi hun var veldig bevisst kameraene. Renate og Anita kjenner hverandre svært godt fra før, og Renate er trygg på Anita. I og med at dette var første opptak og det gikk greit med opptaket av Eirin og Renate, valgte jeg som sagt å ta bort opptaket av Renate og Anita.

Deltakeren i dette masterprosjektet endte opp med å være Renate 22 år. Renate har et godt verbalt språk, usikker på begreps og språkforståelse. Hun har en utviklingshemning mellom lett til moderat psykisk utviklingshemning. Nora 41 år har et begrenset verbal språk, men det beskrives av personalet at hun har hatt stor verbal fremgang de siste årene. Noras utviklingshemning tilsvarer alvorlig grad. Elise 35 år, har arbeidet ved bofellesskapet i ca 2 år. Eirin 39 år, har jobbet ved bofellesskapet i ca 2 år. Begge tok helsefagarbeider utdanningen når filmingen pågikk. Gerd 49 år, har jobbet i tjenesten siden tidlig på 90-tallet. Gerd er primærkontakt til Nora, og har arbeidet med henne siden hun startet i tjenesten. Eirin var primærkontakt til Renate da filmingen på gikk. Elise hadde i utgangspunktet fast stilling på en annen bruker, men var mye vikar hos Nora. For å distansere meg fra materialet mitt, valgt jeg å transkribere mitt navn som Maija.

5.2 Tilgang til materialet

For å få tilgang til dette materialet, tok jeg kontakt med leder og boveileder for et bofellesskap jeg hadde kjennskap til, og forklarte hva jeg kunne tenke meg å skrive om. For å anonymisere mest mulig, så jeg etter flere personer som hadde noen felles trekk. For eksempel, visste jeg om flere damer i alderen 20- 45 år enn menn i tilsvarende alder. Det er lettere å identifisere en person med multifunksjonshemning, enn en med moderat til alvorlig utviklingshemning. Det at jeg har arbeidet ved flere bofellesskap, og i de bofellesskapene er det mange damer i alderen 20- 45 år, gjorde det lettere å spørre etter noen i denne gruppen. Etter samtale med boveileder, ble det valgt ut tre damer i alderen 20-45 år.

Kontakt ble opprettet med hjelpeverger og familie, før vi spurte om beboerne selv kunne tenke seg å være med på dette. Jeg fikk positive svar fra alle jeg

spurte. Deretter var det utvelgelse av personal som skulle være med på opptakene. Her tenkte jeg i første omgang, de som hadde vært lengst sammen med beboerne og kjente dem godt. Men flere vegret seg mot det å bli filmet. Til slutt fikk vi ja fra seks personale, som kjente beboerne godt. I tillegg hadde jeg et personale i bakhånd om noen skulle trekke seg.

Jeg kalte så inn til et felles orienteringsmøte med beboere, personal, hjelpeverge og noen pårørende. Der fikk de utdelt et informasjonsskriv og et samtykkeskjema som de skulle skrive under på (se vedlegg nr2 og nr 3). For å få tillatelse til å ta video-opptak av samtalen mellom beboer og personal i et bofellesskap, må en sende et meldeskjema med en prosjektbeskrivelse til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Bakgrunnen for dette, er at det er mennesker som har begrenset samtykke. Da må også hjelpeverge godkjenne og skrive undre på samtykke. Jeg har også valgt å innhente samtykke fra nærmeste pårørende, dette fordi at de ikke i ettertid skal komme og si at de ikke ble informert, og at de ikke ønsker at søster / datter skulle bli med i et slikt prosjekt.

Meldeskjemaet til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) ble sendt i desember 2009, sammen med informasjonsskrivet og samtykke erklæringen. Jeg fikk mail tilbake med syv spørsmål jeg måtte utdype, og så avklare med REK(regional etisk komité) om dette var ei sak for dem. Det var det ikke, da saken ikke har medisinsk art. Jeg fikk godkjenningen til å starte prosjektet i februar 2010. Da prosjektet egentlig skulle være avsluttet tidligere, har jeg underveis gitt statusrapport og begrunnelse for utsettelse til NSD og de involverte.

5.3 Video som innsamlingsmetode

Jeg har vært inne på at jeg har brukt videofilm i innsamlingen av materialet mitt. Jeg har også beskrevet hvordan videoveiledning kan brukes i forhold til Marte Meo metoden. Jeg vil i det følgende avsnittet, beskrive noen utfordringer jeg opplevde med denne metoden.

Når jeg skulle innhente informanter fra personalgruppen, var det flere som ikke ønsket å bli filmet, selv om jeg informerte om at det var kun jeg og mine veiledere som kunne se opptakene. Forskningssubjektene kan oppleve visse ubehag ved å bli observert. *Subjektiv psykisk farlighet* menes med de psykiske belastninger, som kan påføres forskningssubjektene, som følge av feltarbeid. De kan føle frykt, usikkerhet og ubehag i forhold til det å bli observert (Jacobsen og Kristiansen, 2004). Et av kriteriene ble, at informantene sa seg villig til å bli filmet. Det neste spørsmålet var om jeg, som student/forsker, skulle være i leiligheten til brukeren når jeg filmet. I første opptak gjorde jeg det, som er beskrevet tidligere, fungerte ikke dette. Det neste opptaket ble gjort i et felles kjøkken, der jeg plasserte kameraet på en stol. Jeg hadde et stativ som jeg kunne feste på stolrygger. Dette fungerte godt, og det var det jeg brukte i de andre opptakene. Det som ble problemet her, var at annet personal gikk igjennom fellesarealet, og at bruker skulle lage mat til meg i tillegg til seg selv. Dette opptaket ble også slettet. I opptak nr 3, første opptak med Nora, var kameraet stilt for lavt. Dette opptaket ble også slettet. Dette medførte at jeg var i rommet, stilte inn kameraene og gav et tegn når alt var ok, og de kunne starte samhandlingen. Etter dette gikk jeg ut av brukers leilighet. Når informantene var ferdig med samhandlingen, kom personalet og hentet meg, slik jeg kom inn igjen i leiligheten og skrudde av kameraet. Selv om brukerne nevner meg i starten og slutten av opptakene, fungerte dette bra. Og det så ut til at de glemte kameraet var der i store perioder av samhandlingen.

5.4 Transkripsjon av materialet

Transkripsjon er å skrive ned samtale etter et bestemt system. En transkripsjonen er forskerens data, og den skal ikke ha for mye informasjon. En for detaljert transkripsjon kan være vanskelig å lese. En må derfor velge ut hva en skal ha med. En slik utvelgelse må ikke være tilfeldig. Basisen for utvelgelsen av transkripsjonen skal være tydelig, og den skal reflektere bakgrunnen av den teorien en har om feltet en skal studere (Ochs, 1979). Transkripsjonen skal være nøytral og ikke fremheve forskjellen i for eksempel kognitiv utvikling. Ochs har tatt utgangspunkt i et system for å skrive ned voksnes samtale, som Jefferson har utviklet sammen med Sacks og Schegloff i 1974. Forskjellige språkforskere har laget sine system for å skrive ned tale. Dette kaller en for transkripsjonsnøkkel. Jeg har valgt å bruke John Du Bois sin transkripsjonsnøkkel. Transkripsjonsnøkkelen ligger i vedlegg 1. For å anonymisere opptakene mest mulig, har jeg valgt å transkribere på norsk bokmål, og ikke på dialekt.

Når jeg skriver ned samtale med utviklingshemmede, kan det enkelte ganger være vanskelig å oppfatte hva som blir sagt. Enkelte har en del lyder som ikke er ord, og bevegelser med hender og fingre. Disse kan være vanskelig å transkribere. Jeg har satt den transkriberte samtalen i en tabell, som er delt inn i 4 kolonner. Første kolonne er replikk nummer, andre kolonne er navnet på den som har turen. For å få med meg den ikke-verbale kommunikasjonen i samtalen, har jeg tatt med en kolonne for verbal kommunikasjon og en for ikke-verbal. En vil da lettere kunne fange opp den ikke-verbale kommunikasjonen, samtidig som en ser hva som skjer i den verbale kommunikasjonen. I tabellen under, er et eksempel på hvordan jeg har satt opp transkribert og behandlet materialet.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
224	Eirin	(6 sek) begynner det å bli nok nå, eller skal du ha mer?	Renate har en del av agurken som hun står å kjærer opp med ostehøvel
225	Eirin	(4 sek) skal ikke ha noen fingrer opp i der altså..hmm	
226	Renate	Hæ?	
227	Eirin	Skal ikke ha noen fingrer opp i=	
228	Renate	[N]EI= er du gal	
229	Eirin	...sånn..ja... skal vi ta litt vann og ha oppi?	Renate tar vann og har opp i skålen med agurk

Eksempelet er hentet fra middags forberedelser mellom Renate (beboer) og Eirin (personal). Replikk nummeret starter i dette eksempelet på 224, dette betyr at det er hentet et stykke ut i samtalen. Når en ser på åpningssamtalene, starter de på replikk nr 1. Denne samtalen slutter på replikk nr 416. Da ser en at dette utdraget er hentet fra midt i samtalen. Replikk nr 224 og 225, er det

Eirin som har turen. Grunnen til at jeg har tatt to replikker og ikke slått den sammen til en, er at Renate kunne ha tatt turen i 225, men gjorde det ikke. I dette eksempelet kan en se det, fordi der er en pause på 4 sekund mellom 224 og 225. Jeg har valgt og ikke dele dette i egen rad, fordi da er det lettere å se hvem som har turen. Pauser over 1,5 sek er merket på denne måten (4 sek). De andre kodene kan du lese i vedlegg 1.

I og med at jeg ikke at med trykk, intonasjon, osv i analysen, er ikke disse fintranskribert. Jeg har tatt med ? som indikerer en stigende intonasjonskontur, spørrende tonefall. I replikken ikke-verbal handling, har jeg med det som skjer ikke-verbalt i samhandlingen.

For å visualisere hvor handlingene foregår, har jeg tegnet opp leiligheten til Nora og Renate, og beskriver kameravinkel og hvor de beveger seg. I samtalen mellom Nora og Elise står kamerat mot vinduet, dette gjør at jeg ser speilbildet av dem når de er ute av selve kamerabildet, og det gir meg muligheten til å se grovkonturene av hva som skjer når kameraet ikke er direkte rettet mot dem. Samtalen mellom Nora og Gerd har en annen kamera vinkel. Den er rettet mot sofaen, så når Nora går mot sofaen, har jeg mulighet til å se hva som skjer der. Det hadde jeg ikke i samtalen mellom Nora og Elise. Noen ganger forekommer det tomme felt under kolonnen ikke-verbal handling. Dette forekommer enten fordi personene er ute av kamerabildet eller at det ikke skjer noen ny ikke-verbal handling i replikken. I samtalen mellom Renate og Eirin, er Renate nesten hele tiden i kamerabildet, mens Eirin går inn på bad, vaskerom og soverom. Derfor har jeg tatt de rommene med i tegningen over Renates leilighet.

5.5 Kvantitativ metode

Metoden i denne avhandlingen er hovedsakelig basert på en metode for å finne hvilken mening hendelser og erfaringer har for de som opplever dem, og hvordan de kan fortolkes eller forstås også av andre, som er en kvalitativ metode. Når jeg hadde transkribert alt materialet, hadde jeg antall og lengde på pauser. Jeg kunne telle antall ord hver hadde produsert, og jeg kunne blant annet se hvor mange overlapper det var. En forskningsmetode som befatter seg med tall og det som er målbart, er en kvantitativ metode. I og med at de tellbare funnene mine var så fremtredende, starter analysen min med en kvantitativ metode, for så å gå over på en kvalitativ metode.

I den kvantitative analysen har jeg laget to tabeller. Tabell 6.1 er over hvor mang ord og turer hver enkelt produserte i løpet av hele samtalen, og ikke bare de sekvensene jeg har analysert i den kvalitative analysen. Navnene på hver enkelt står øverst vannrett. De som deltar i samtalen står parvis etter hverandre, Nora / Elise, Nora / Gerd, Renate / Eirin. Siste linje vannrett er hvilken type samtaler de parvis deltok i, og hvor lenge hver samtale varte. Første linje loddrett, er delt inn i antall ord totalt sett hver av deltakerne produserte i løpet av samtalen de deltok i. Deretter antall ord i snitt per minutt, som hver enkelt av deltakerne produserte. Den tredje kolonnen er summen av kolonne to. Kolonne fire er antall turer hver enkelt tok i, og kolonne fem er gjennomsnittlig hvor mange ord hver enkelt produserte pr minutt.

Tabell 6.2 er over hvor mange og lange pauser som ble tatt i hver samtale. Jeg har delt opp pausene i kortere intervaller fra 2 til 10 sekund enn fra 11 til 30 sekund. Dette for det er i den første kategorien de fleste pausene befinner seg. Som i tabell 6.1. er øverste rad navnet på de som deltar i samtalen, og første kolonne er antall sekund pr pause.

5.6 Oppsummering av kvalitativ analysemetode

I analysen ser jeg på hvordan personalet bruker turene sine på å skape samhandling mellom seg og brukerne, gjennom å se på tre aspekt (ting):

A. Den verbale interaksjonen på replikk nivå ut i fra om initiativet er sterkt eller svakt. De sterke og svake initiativene analyseres etter hvilken funksjon de får, på ytringsnivå. Her har jeg 6 funksjoner som er hentet fra Linell og Gustavssons kodings system. 1. Rene initiativ. 2.

Oppramsinger/omformuleringer, 3. initiativ som forsøker å avslutte et dialog spill, 4. replikker som ikke er lokalt tilknyttet, men utvider til noe spesielt i samtalen. 5. replikker som ignorerer motpartens initiativ, 6 Replikker med initiativ og respons karakter, forlengelsen i replikken skjer bakover til hovedinnholdet i motpartens eller egne nærliggende replikk.

B. Tempoet i samtalen, da spesielt med tanke på pauser og hvordan de innvirker på den verbale interaksjonen.

C. Fysisk posisjonering, hvordan samtalepartene fysisk plassert i forhold til hverandre og hvordan dette virker inn på interaksjonen.

6 Analyse

I første del av analysen er resultatene av den kvantitative analysen jeg gjorde, som omhandler produsert ord, turer og pauser. Dette ble grunnlaget for å se at personalet produserte flere turer og ord enn brukerne, samtalen ble asymmetrisk. Antall pauser og lengden på disse, ble også påfallende. De to tabellene som er beskrevet under, gir grunnlaget for å gå inn og se hvorfor det blir denne skjevheten, og hva som blir gjort på ytrings nivå. Får å systematisere analysen, har jeg delt denne inn i fire deler: en kvalitativ del som ser på ord, turer og pauser. Den andre delen som ser på åpningssekvensene i samtaler, utføringsdelen i samtaler og avslutningssekvensene i samtaler.

6.1 Ord, turer og pauser

Tabell 6.1.

	Nora	Elise	Nora	Gerd	Renate	Eirin
Antall ord	296	1049	142	827	660	1367
Antall ord pr minutt	21	74	16	91	24,17	50
Samlet ord pr minutt	95		107		72	
Antall turer	157	191	95	164	186	228
Gjennomsnittlig produsert ord pr tur	1,8	5,5	1,5	5	3,5	6
Type samtale og samlet tid på hele samtalen	Forberedelse av brødmåltid 14 minutt og 14 sekund		Forberedelse av brødmåltid 9 minutt og 4 sekund		Forberedelse av middag 27.30 minutt	

Tabellen viser det at personalet produserer flere ord og turer enn brukeren. Dette er noe av de samme funnene Feilberg gjorde i forhold til mor barn dialogene, der mor hadde lenger turer enn barnet. Norrby henviser til fire forskjellige forskningsprosjekt som har sett på samtaler der personene har noenlunde like forutsetninger for kommunikasjon: Tannens middagssamtale, en Svensk undersøkelse Gruppsam, som ser på tenårings jenters samtale, og en radiosamtale. I snitt i disse samtalene produseres det fra 9-11 ord pr samtale, og fra 160 til 275 ord pr minutt (Norrby, 1996). Dette viser at de samtalene jeg har i mitt materiale, produseres det mindre ord pr. samtale. Tempoet til personalet er nesten halvert i forhold til de samtalene Norrby henviser til. Kerstin Nordenstam (i Norrby, 1996) undersøkte hverdagssamtaler mellom to personer, såkalt dyader, og kunne konstatert at, når menn snakket sammen hadde gjennomsnitts replikk 12 ord, men når kvinner snakket sammen, lå gjennomsnittreplikken på 8 ord. Selv om dette er snakk om forskjellen i forhold til kjønn, indikerer dette også noe om hva som er normalt. I ”mine” samtaler er det kvinner som deltar, og en kan se at personalet produserer færre ord pr. replikk enn de som er referert til i undersøkelsen over. Men forskjellen er ikke så stor som de første samtalene jeg refererte til. Med bakgrunn i dette kan det se ut som om at personalet har tilpasset seg brukerne noe.

Når en ser på hvor mange ord brukerne produserer i forhold til kvinnene i Nordenstam sin undersøkelse, ser en at Nora produserer ca. 25% av ordmengden, og Renate produserer om lag halvparten av ordmengden. I forhold til ovenfor nevnte forskning er samtalene jeg har sett på, mer lik mor-barn dialogene enn dialogene mellom to eller flere personer med lik kommunikasjonsferdigheter. Som en ser ut fra hvor mange ord som blir produsert pr minutt, er tempoet i de samtalene jeg har, mye lavere enn

tempoet i de andre forskningsprosjekt som er beskrevet over.

Tabell 6.2 Antall pauser pr samtale

Antall sekund pr pause	Nora/ Elise Pauser	Nora/ Gerd Pauser	Renate/ Eirin Pauser
2-5 sek	129	36	73
6-10 sek	4 (9 sek)	1	33
11-20 sek	0	0	9
21-30 sek	0	1 (24 sek)	5
Over 30 sek	0	0	1 (35 sek)
	133 pauser	38 pauser	121 pauser

Ut fra tabell 6.1 ser en at Gerd produserer flest ord pr minutt i forhold til de andre personalet. Samlet sett i samtalen, produserer hun minst ord av personalet som deltok i dette prosjektet. I tabell 6.2 ser vi at i samtalen mellom Gerd og Nora, forekommer det bare 38 pauser sammenlignet med Elise og Nora, der det forekommer 133 pauser. Dette forklarer nok grunnen til at Gerd produserer flest ord i minuttet.

Pausene kan ha noe med at partene i samtalen utfører en ikke-verbal handling samtidig som de snakker. Og formålet med samtalene er å utføre disse handlingene. Prosesseringshastighet hos mennesker med utviklingshemning fører til at ting tar lengre tid, enn hos de uten en slik vanske. Hos mennesker med en utviklingshemning, går det mentale tempoet saktere. Dette må ikke forveksles med det automatiserte tempoet, som kan gå raskt (Eknes et al. 2009, s 35-50). Når ting tar lengre tid å bearbeide, kan dette også ha utslag på samtalen, ved at de trenger lengre tid til å produsere et svar. Dermed kan det oppstå flere pauser enn det ville ha gjort i ”normale” samtaler.

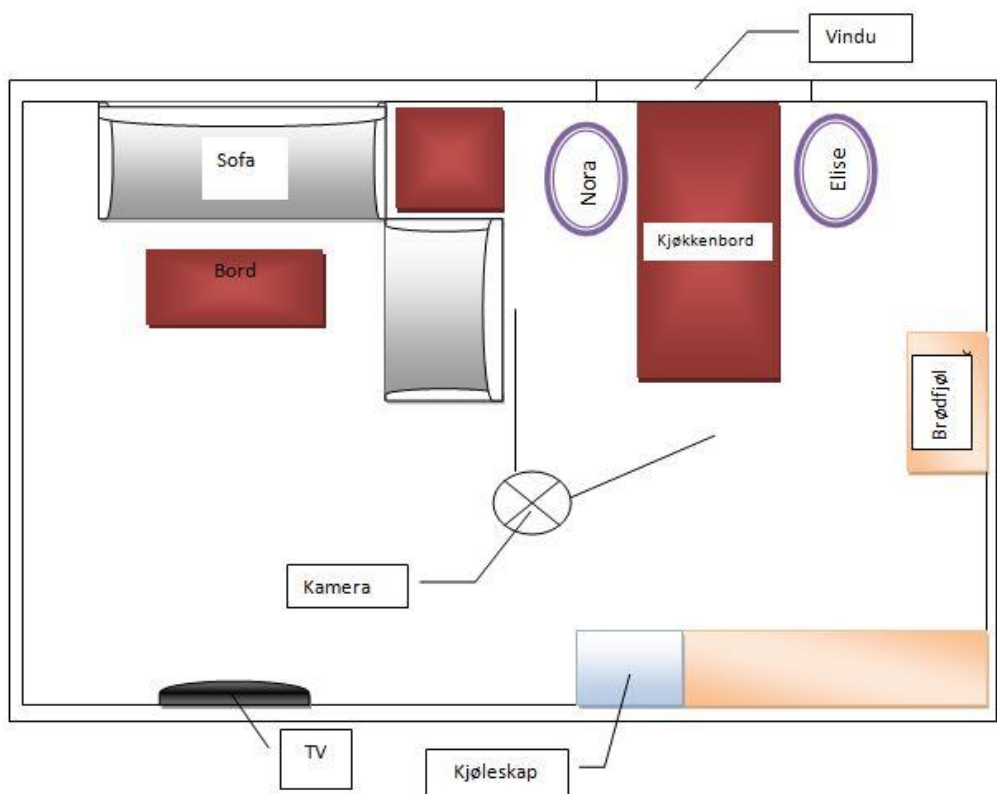
6.2 Åpnings sekvens.

I første del av denne kvalitative analysen, inneholder de tre åpnings sekvensene mellom brukere og personal. Alle tre samtalen starter fra opptaker setter på kameraet og forlater rommet, og avsluttes der brukeren setter første fat med mat på kjøkkenbordet eller kjøkkenbenken.

6.2.1 Får vi sitte sånn da....

Åpnings sekvens hentet fra samtalen mellom Nora og hennes personal Elise

Bilde 6.1 Nora sitt kjøkken og stue.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
1	Personal Elise	<F Får vi sitte sånn da.. ingen mat ingen niste..ingen ting F>	Elise legger hendene på bordet og illustrerer at bordet er tomt. Ser på Nora og blunker. Elise snakker i en lystig tone
2		Vi skal smør niste ..	Maija stiller inn kameraet Elise og Nora smiler til hverandre. Nora drar opp skuldrene og setter tennene sammen og drar inn pusten Elise nikker mot Nora
3	Nora	Ja	Nora smiler
4	Personal Elise	Og kvelsmat ..	Elise nikker mot Nora
5	Nora	@	Nora tar fingrene sammen
6	Personal Elise	Og frokost	Elise ser mot kameraet og blinker bekreftende mot Maija at opptaket er formalt i gang
7	Nora	Ja	Elise ser på Nora og smiler
8	Personal Elise	Okay?	Elise nikker mot Nora

9	Nora	<F JaF>	Nora ser ned på fingrene sine og tapper fingrene sammen
10	Elise	Skal vi ta ut av kjøleskapet da?	
11	Nora	<P Ja P>	
12	Elise	Hæ...ja	
13	Elise	.Kom da.	Elise reiser seg og går ut av kamera bilde
14	Nora	Du=	Nora tapper fingrene mot hverandre.
15	Elise	Ja	Elise har nå gått bor til kjøleskapet
16	Nora	(3 sek) Gjøre med denne?	Nora ser mot kamera/ Elise og tar begge armene og drar frem blusen sin og ser på den
17	Elise	[skal du hjelpe meg]?	Elise romsterer i bakgrunnen, med kroppen mot kjøleskapet. Denne replikken kommer samtidig som nr 16
18		Kom da	Nora reiser seg og går ut av kamerabilde
19	Nora	(2 sek) <P Gjør med denne? P>	Nora har lav, knapt hørbar stemme
20	Elise	Skal vi ta ut, 'pålegget...kan	Elise romsterer i bakgrunnen og ser mot

		du sette denne på bordet?	kjøleskapet.
21	Nora	(3 sek) @	
22	Elise	sånn	Elise gir mest sannsynlig tinen til Nora
23	Nora	<P Du? P>	Nora kommer inn i kamerabildet igjen og setter tinen med pålegg på bordet (30 sek)

I den første åpningssamtalen starter Elise med et rent men svakt initiativ. Initiativet blir kategorisert som svakt fordi ytringen ”Får vi sitte sånn da.. ingen mat ingen niste..ingen ting” hevder noe istedenfor å kreve en respons. I replikk 2 ”Vi skal smør niste ..” viderefører hun et del spill som bygger på svake initiativ med en oppremsende funksjon. Disse initiativene inviterer og forventer at Nora skal gi en respons, fordi Elise legger inn en liten pause etter hver ytring, blikk-kontakt holdes og Elise nikker mot Nora. Men Elise gir ikke Nora store muligheten til å gi en lang respons, og Noras ytringer i de 12 første turene består av minimale responser.

I replikk 13 forsøker Elise å få Nora med på kjøkkenet med ”Kom da” ytringen et sterkt initiativ formet som et direktiv. Hun forsterker den verbale ytringen sin med å reise seg å gå ut av kamera bilde. Forsøket misslykkes fordi Nora selv ønsker å si noe. Dette kan en se i replikk 14 der Noras initiativ ”du=” på kaller Elise oppmerksomhet, og Elise svarer med en minimal respons i 15. Denne etterfølges av en pause på 3 sekund, og den nest ytringen tar Elise og Nora samtidig, og der skjer en overlappingen i replikk 16 og 17. Dette kan skyldes at Elise har gitt Nora klarsignal til å gå videre i

samtalen med å gi en minimal respons i 15. Begge ytringene er sterke initiativ, men Elises replikk 18 ”Kom da” kommer umiddelbart etter overlappingen. Nora forsøker en gang til med samme ytring som i replikk 16, denne gangen med lav stemme. Elises replikker 13,17,18 og 20 er en omformulering av replikk 10, der Elise inviterer til å «ta ut av kjøleskapet». Nora har ikke respondert til replikk 10 med handling, slik at Elise omformulerer enten for å repetere eller for å forsøke å bruke andre uttrykk som er forståelig for Nora.

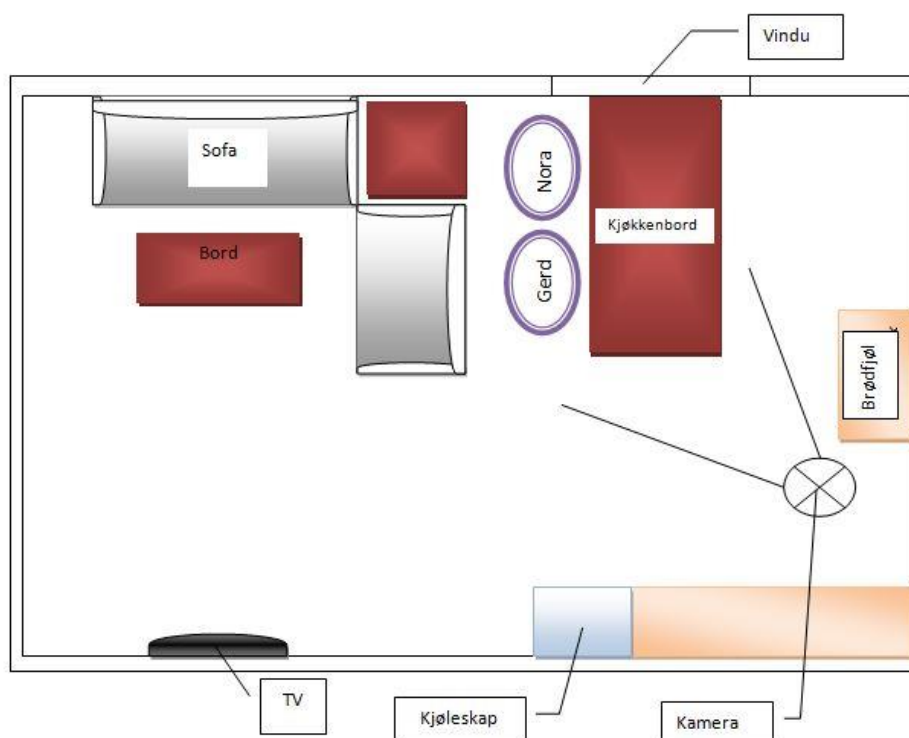
I replikk 20 skjer det et brudd, i og med at Noras replikk 19 ikke blir tatt opp som relevant og Elise fortsetter med den handlingskjeden de skal utføre sammen. « Skal vi ta ut, ’pålegget...kan du sette denne på bordet?» initiativet er svakt, selv om det har form som spørsmål. Dette fordi det har en be om funksjon. Nora gir en minimal respons på denne ytringen. Nora har nå gått etter Elise, og replikk 22 «sånn» får funksjon som en avslutning på det pågående delspillet. Nora tar påleggstinen og setter den på kjøkkenbordet, og starter på et nytt tema i replikk 23. Dette er med på å forsterke at replikk 22 får en avsluttende funksjon.

Det som skjer verbalt i replikk 10 til 20, kan også være preget av den fysiske plasseringen til Nora og Elise. I replikk 13 reiser Elise seg og går til kjøleskapet, mens Nora blir sittende igjen. Elise står med ryggen mot Nora og ser ikke hennes ikke- verbale handlinger. I replikk 16 ser Nora mot blusen sin og holder den ut fra kroppen. Denne handlingen kan støtte opp under den verbale handlingen til Nora i replikk 16. For å få med seg Nora sin replikk i 16 måtte Elise ha sett Noras ikke-verbale handling, noe hun ikke gjorde.

Fra replikk 14 til 21 er det også 3 lenger pauser. I replikk 16 oppstår det en reaksjonspause ved at Nora bruker 3 sekund før hun kommer med utdypning av hva hun vil. Dette kan være en medvirkende årsak til at Elise overlapper henne i replikk 17. Når en person har turen, forplikter han seg også til å snakke, vist ikke blir den som tar ordet først, den som har ”rett” på neste tur (Svennevig, et al. 2007). En reaksjonspause kan variere i tid mellom de ulike deltakerne i en dialog. Dette kan lede til ulike samtalestiler, som igjen kan skape opphav til misforståelse og problemer i kommunikasjonen (Norrby,1996). De to andre pausene kan oppstå fordi det skjer ikke-verbal handling samtidig som dialogen pågår. Her er også seks korte pauser som oppstår i forbindelse med Elises turer. Pausene i replikk 2 og 4 bruker Elise til å få med Nora i dialogen, mens pausene i replikk 1, 12 og 20 oppstår under Elises turer, som et lite opphold for å lete etter ord, eller at hun blir distraheret av noe som foregår i rommet (Norrby, 1996).

6.2.2 ” Må vandre litt...for å dekke på, veit du”

Åpningssekvensen i samtalen mellom Nora og hennes personal Gerd.

Bilde 6.2 Noras kjøkken og stue, plassering av stoler og kameraet.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
1.	Gerd	Må vandre litt for å.. dekke på vet du	Maija holder på å stille inn kameraet og har rett før forklart til Gerd og Nora hva hun har gjort. Både Nora og Gerd står midt i kamera bildet. Gerd beveger hendene som illustrasjon på hva

			de skal gjøre.
2.	Nora	<@ja@>	Nora taper fingrene raskt mot hverandre
3.	Gerd	Slik er det	Gerd går ut av bilde, mot kjøkkenkroken
4.	Nora	Du=	Nora går etter Gerd ut av bilde, mot kjøkkenkroken Kamerainnstillingene er klare og Maija forlater rommet.
5.	Gerd	æhæ	
6.	Nora	Du=	
7.	Gerd	Slik Nora	
8.	Nora	Maija <X gått X> ut ?	
9.	Gerd	Falt hun ut?	
10.	Nora	Vet ikke jeg	
11.	Gerd	skal se på det etter på jeg	
12.	Nora	<@ja@>	
13.	Gerd	konsentrere oss om maten 'nå	
14.	Nora	<F ja=F>	

15.	Gerd	skal du bære bort på bordet, så skal jeg ta kniv å sånn?	
16.	Nora	[ja]	Nora tar med 3 fat og setter dem på bordet. (27 sek)

Også i denne samtalen er det personalet som starter. Gerd sin første ytring er et rent svakt initiativ, som er informativt i forhold til det som skal skje videre i samhandlingen. Noras replikker er i denne samtalen, som i samtalen mellom Nora og Elise, preget av minimale responser. Gerd følger opp disse minimale responsene, og på denne måten får en ekspanderende funksjon, og er med på å drive samtalen videre. Det som skiller spesielt denne samtalen fra den forrige, er at Gerd har flere replikker som avslutter et delspill, eller som oppfordrer til avslutning av et delspill. I replikk 3 avslutter hun første del av samtalen med "slik er det", og går ut av kamera bilde. Denne avslutningen blir bekreftet i Noras neste replikk, ved at Nora tar et nytt svakt initiativ «du=». På denne ytringen responderer Gerd med en minimal respons «æhæ», og Nora gjentar replikk 4 i replikk 6. Gerd ytring i replikk 7 har ingen initiativ egenskaper, og referer til noe utenfor kameraets rekkevidde. Denne replikken forårsaker et brudd, fordi hun ikke følger opp Noras replikk 6. «Maija gått ut?» i replikk 8 er et sterkt initiativ som Gerd responderer umiddelbart på, med «falt hun ut?» her ser vi at det oppstår en misforståelse, som Nora ikke greier å redegjøre for i replikk 10 «Vet ikke jeg». Gerd inviterer på en løsning og en avslutning av dette delspillet. I replikk 11 «skal se på det detter på jeg», Nora godtar dette og i replikk 13 «konsentrere oss om maten nå», har Gerd avsluttet delspillet. Både i replikk 11 og 13 tar Gerd svake initiativ. Dette kan være med på å gi Nora rom til å ta et sterkt initiativ, og forandre retningen på samtalen. Men istedenfor får replikk 13 også en

karakter av et initiativ som ikke er knyttet til det foregående delspillet, men mot hovedhandlingen i samspillet, forberedelse av mat. Replikken blir bekreftet av Nora med en minimal respons.

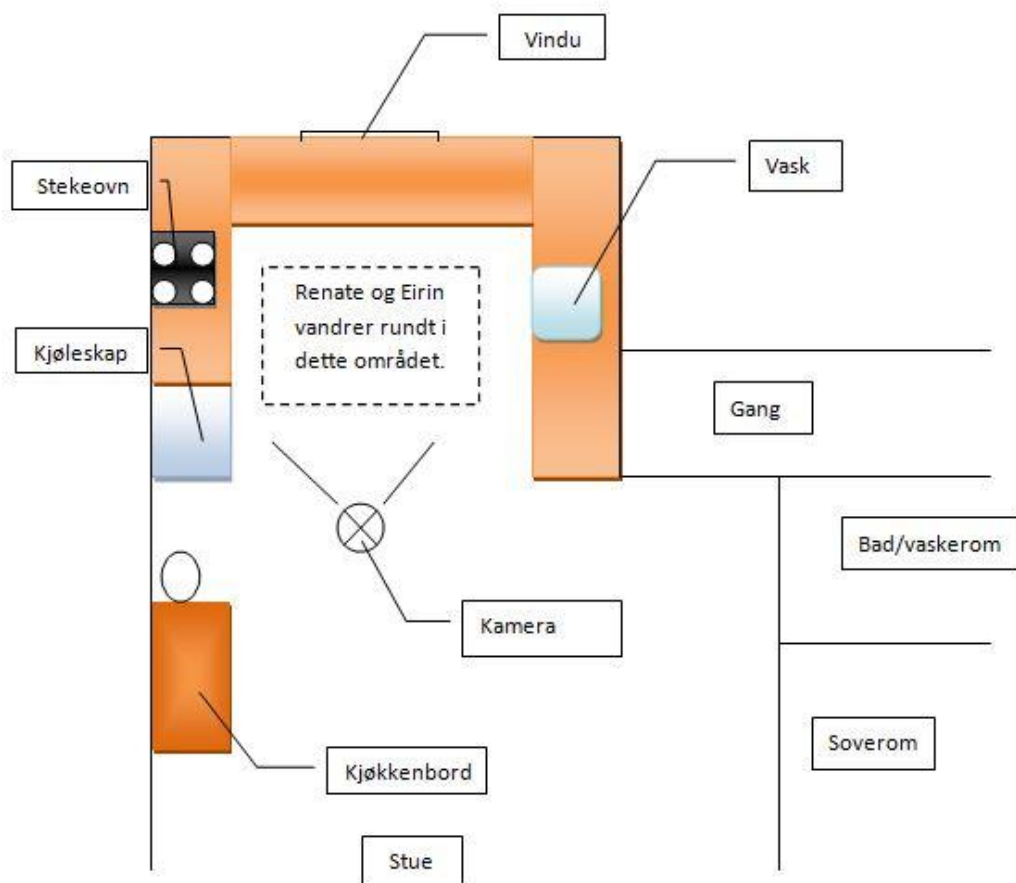
Gerds replikk 15 har en spørrende intonasjon på slutten av ytringen, og kan dermed ses på som et sterkt initiativ. Men den fremstiller et forslag, «skal du bære bort på bordet, så skal jeg ta kniv og sånn?» og dermed blir den karakterisert som et svakt initiativ. Nora bekrefter forslaget replikk i 16, med både en verbal respons «ja» og ikke verbal respons, sette fat på bordet.

I denne sekvensen er det bare en kort pause, som er i replikk 1. Dette er en stillhet som inntreffer under den løpende turen til Gerd. Samtalen foregår i et rolig tempo, og hver verbal handling blir fulgt opp av ikke verbal handling. Fra replikk 5 til replikk 15 er begge ute av kamerablende, og jeg hører kun lyden av hva de holder på med. Den fysiske plasseringen i replikk 1 til 3 står de ved siden av hverandre. Når Gerd går ut av kamerabildet i replikk 3, går Nora etter henne i replikk 4. Dette tyder på at Nora følger Gerds ikke verbale handlinger. Nora følger også opp Gerds verbale instruksjoner i ikke- verbale handlinger. Replikk 15 og 16 er et eksempel på dette: Gerd sier ” skal du bære bort på bordet, så skal jeg ta kniv å sånn?” Nora følger opp med å svare ja og utføre handlingen ikke-verbalt. En felles forståelse av arbeidsoppgavene i samhandlingen mellom personal og bruker er kjernene i miljøarbeidet (Bakken et al. 2011).

6.2.3 @@@ ...

Åpningssekvensen mellom Renate og personal Eirin

Bilde 6.3 Grovskisse av Renate sin leilighet med fokus på kjøkkenet.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
1.	Renate	@ @ @ (10 sek)	Renate er aleine i kamerabildet. Ser på kamera, ler og vinker dette tar 10 sek. Maija stiller inn kameraet og går ut av leiligheten
2.	Eirin	Skal vi se her.. Hva skal du ha til middag i dag da, Renate?	Eirin kommer inn går til kjøleskapet og flytter på en magnet for å se hva som står på menylisten til R
3.	Renate	(3 sek)Lett ..	Renate smiler og går mot kjøleskapet, åpner døren
4.	Eirin	Har..har du tatt den ut? ..ja (3 sek)	Renate tar ut et fat og setter det på kjøkkenbenken Eirin hentyder til at Renate allerede har tatt fisken ut av fryseren og satt den i kjøleskaper, hvor Renate nå henter den fra. (22 sek)

Åpningssekvensen mellom Renate og Eirin, er ulik de to åpningssekvensene som Nora er med på. Denne sekvensen har kun fire replikker. Replikk 1 består av en minimal respons i form av latter, og kan tolkes som en respons på at kameraet blir skrudd på og stilt inn. Den har ellers ingen funksjon. Deretter er det 10 sekund pause. Når Eirin kommer inn i kamerabildet er

hennes første ytring, et sterkt initiativ som krever en verbal og ikke-verbal handling av Renate. ”Skal vi se her” kan nesten virke som et direktiv ”se her”, men blir dempet av ”skal vi”. I ”hva skal du ha til middag i dag da, Renate?” blir initiativet utvidet og spesifisert. Renate følger opp med en minimal respons verbalt ”lett” og utvider samtalen med en ikke-verbal handling. Replikk 4 ”har.. du tatt den ut?..ja” har både aspekt av respons og initiativ i seg. Eirins svarer på sitt eget initiativ med en minimal respons.

I denne sekvensen er det flere pauser, en på 10 sekund og to på tre sekund. I pausen på 10 sekund venter Renate på at Eirin skal komme, og ser på mens Maija stiller inn kameraet. Dette er en pause med ikke-verbal handling. De to andre pausene kommer etter Eirin har tatt et sterkt initiativ, og kan komme også av at en verbal handling blir fulgt opp av en ikke-verbal handling fra Renate. I Replikk 2 og 4 forekommer det to korte pauser under Eirin sine ytringer, og kan sees på som stillhet som oppstår under en talers samtale, der hun leter etter ord hun skal si (Norrby, 1996).

Eirin og Renate står side om side. Når Eirin ser på meny listen, går Renate etter og åpner kjøleskap døren. De følger med hva den andre gjør og følger opp både verbalt og ikke-verbalt. Formålet med samhandlingen kommer raskt i gang uten noen innledende forklaringer. Denne innledningen står i kontrast til avslutningssekvensen mellom disse to. Den vil jeg se nærmere på i slutten av dette kapittelet.

6. 3. Matlaging

I dette underkapittelet har jeg valgt ut noen sekvenser fra hver av de tre samtaler. Samtalene belyser forskjellige måter personalet møter brukerne på.

6.3.1 ”Knipse på taket”

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
217.	Nora	Eirin skal gå heim? (2 sek) Hæ?	(starter 7 min og 45 sek ut i samtalen) Nora legger fra seg kniven og ser på Elise som kommer med to fat og ei skål
218.	Elise	Åsså skal du.. ha det på andre skiva også?	Elise holder det ene fatet opp foran Nora og ser mot rødbetsalaten.
219.	Nora	Knipse henne på taket jeg	Nora tar brød skiven fra fatet hun har foran seg.
220.	Elise	Skal du?	Nora legger brødsken på fatet Elise holder frem med høyre hand
221.	Nora	Ja	
222.	Elise	Skal vi knipse ho da?	Elise tar fatet med venstre hand og gjør klar høyre hand til å knipse
223.	Nora	Ja	Nora ser avventende på Elise

224.	Elise	En to og ...	Begge knipser, Nora smiler og har fingrene mot hverandre
225.		@ @ @ tror du ho kom opp på taket	Elise ser fort opp mot taket
226.	Nora	@Ja@	Nora puffer brillene sine lengre opp på nesen og svarer med latter full stemme
227. (218)	Elise	Ooo skal du ha sånn på den andre også?	Holder frem fatet og peker på skiven med salat
228.	Nora	ja	Nora har begge hendene i fanget, ser på fatet.

Det som er spesielt med de to neste sekvensene, er at Nora tar det samme initiativet forskjellige plasser i samtalen, der det blir behandlet ulikt av Elise. Initiativet er svakt og har ikke noe med samtalen for øvrig å gjøre. Det opplyser om en handling Nora ønsker å gjennomføre. ”Knipse henne på taket jeg”, i dette tilfelle Eirin. Selv om det ikke er mulig å knipse en person på taket, er dette et kommunikativt spill som Nora forventer en spesiell handling ut i fra. I eksempelet ovenfor følger Elise opp Nora sitt initiativ, og i eksempelet under ignorerer hun det. For å se på hvorfor dette blir behandlet ulikt, tar jeg med noen replikker før og etter den bestemte verbale handlingen til Nora.

Som følge av at Elise ikke responderer på Noras sterke initiativ i replikk 217, legger Nora til en minimal respons ”hæ?” Elise behandler denne ytringen

som ikke relevant i dialogen, ved at hun i replikk 218 tar et sterkt initiativ som ikke er knyttet opp mot Noras foregående replikk. Elises ytring er knyttet opp mot hovedtemaet i samhandlingen, matlaging. I replikk 219 gjør Nora det samme. Hun ignorerer Elises foregående ytring, og produserer nytt rent svakt initiativ, som ikke har noen tilknytning tidligere i samtalen ”knipse henne på taket jeg”. På denne ytringen responderer Elise med å stille et oppklarende spørsmål med et sterkt initiativ. Dette initiativet er med på å utvide Noras ytring i 219 til å bli et eget del spill i samtalen. Nora svarer bekräftende med en minimal respons i 221. Elise følger opp med et nytt sterkt initiativ, ”skal vi knipse ho da?” I 223 bekræfter Nora nok en gang med en minimal respons. Elise følger opp og utvider med et svakt initiativ ”en to og...” Begge knipses, og det er mye latter når Elise ytrer, ”tror du ho kom opp på taket?” Dette er et sterkt initiativ som har et innslag av både respons og initiativ, der forlengelsen skjer bakover til hovedinnholdet, både i Elises egne foregående replikker og også til Noras replikk 219. Nora bekræfter med en ny minimal respons, som lukker dette temaet. I 227 tar Elise opp igjen initiativet fra 218, ”skal du ha sånn på den andre også?” Denne gangen bekræfter Nora Elises ytring.

Denne sekvensen gir liten mening om en bare ser på de språklige handlingene i samspillet. De språklige handlingene blir fulgt opp av ikke-verbale handlinger. Den starter med at Nora sitter på en stol ved kjøkkenbordet og Elise står foran henne. De ser rett på hverandre. Elise holder et fat foran Nora i 218, og Nora legger en brødslike på fatet. Det vil si at Nora utfører den ikke-verbale handlingen, Elise ikke-verbalt opp moder til. Verbalt spør Elise Nora om noe annet. Istedenfor at Elise ber Nora om å legge skiven på fatet, som er den ikke -verbale handlingen. Spør hun henne hva hun vil ha på den andre skiven. Når Nora ignorerer Elises handling verbal utfører hun den ikke-

verbale handlingen. I 220 bytter Elise om på hvordan hun holder fatene, slik hun kan utføre den ikke-verbale handlingen de snakker om verbalt. Nora følger med, og er avventende i situasjonen. Når Elise teller, knipser begge to, og i 225 understreker Elise den verbale handlingen med ikke-verbal handling, hun ser mot taket. I 225 og 226 er det mye latter. Elise går tilbake til hovedtemaet matlaging, i 227 og da følger Nora henne både verbalt og ikke-verbalt.

I replikk 217 er det en pause på 2 sekund. Denne pausen oppstår nok som følge av ikke-verbal handling utføres. I 224 er der en kortere pause som er fulgt med latter. I denne pausen skjer det også mye ikke-verbalt, som jeg har beskrevet i avsnittet ovenfor.

Den neste sekvensen er hentet 12 minutt og 10 sekund ut i samhandlingen.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
308.	Elise	Der var lokket (2 sek) sånn	Elise tar lokket som ligger opp på kjøleskapet og har det på påleggstinen.
309.	Nora	Knipse ho på taket jeg	Nora ser mot Elise.
310.	Elise	Sette han der du Nora (3 sek)	Elise bøyer seg ned og peker på hvor Nora skal sette påleggstinen i kjøleskapet, og Elise reiser seg opp igjen når Nora bøyer seg ned og setter den inn.
311.		kan du ta ut det du skal ha å drikke.. hva vil du ha å drikke da?	Elise peker inn i kjøleskapet

312.	Nora	(4 sek) dumme	Nora står og ser inn i kjøleskapet, Nora bøyer seg ned og tar eplejuicen
313.	Elise	Epple juice?	Elise står ved siden av Nora og følger med på hva hun gjør.
314.	Nora	(2 sek) Ja	Nora går mot kjøkkenbordet.

Elises replikk 308, er et svakt initiativ som inneholder et innslag av respons ”der var lokket”.

Etter 2 sekund fortsetter Elise med ”sånn”. Denne delen av ytringen får en avsluttende

funksjon som følge av den ikke-verbale handlingen Elise utfører. I 309 tar Nora det samme initiativ som hun gjorde i eksempelet over. Denne gangen overser Elise Nora sitt initiativ, og det blir behandlet som ikke relevant i denne sammenhengen. Replikken faller med dette utenfor samtalerommet. I 311 tar Elise et nytt sterkt initiativ, som hun omformulerer til å bli mer direkte, der responsen kreves eksplisitt. Noras replikk 312 ”dumme” har ingen initiativ egenskaper, den oppfyller heller ikke de vilkår som mottaker gjennom sitt initiativ vil godkjenne som en tilstrekkelig respons. Elise ignorerer denne replikken i 313 der hun istedenfor utvider replikk 311, med et tilleggs spørsmål ”eple juice?” På denne ytringen gir Nora både minimal respons verbalt og ikke-verbal respons med å ta eplejuicen og gå mot kjøkkenbordet.

I denne sekvensen ser en at ”knipse henne på taket jeg”, ikke blir videreført som en relevant replikk verken av Elise eller Nora selv. Det kan være at

replikk 312 ”dumme”, var en reaksjon på at Elise ikke tok opp Noras initiativ og utførte samme handling som i første sekvensen.

Hvordan de er plassert i forhold til hverandre og i situasjonen, kan være med på å gjøre denne handlingen annerledes enn den forrige. Begge står ved siden av hverandre og Nora holder påleggstinen. Elise tar lokket til påleggstinen, og setter den på. Nora ser mot Elise, men Elise ser inn i kjøleskapet og peker på hvor Nora skal sette tinen. Om Elise hadde videreført Noras initiativ, kunne Nora ikke ha knipset fordi hun holdt tinen med begge hendene. Når Nora har satt fra seg påleggstinen ser hun inn i kjøleskapet, replikk 312 ”dumme”, kan også ha med ikke-verbal handling å gjøre, der hun ikke finner den drikken hun vil ha. Det går ikke an å trekke noen konklusjon her, da det er flere forhold som spiller inn.

Etter replikk 310 er det flere pauser. Disse pausene oppstår på grunn av at der er mye ikke- verbal handling, tinen blir satt på plass, juice blir hentet. Men pausene i 311 og i 312 kan også ha med å gjøre at Nora skal ta et valg på hva hun vil ha å drikke, og trenger tid for å ta dette valget og pausen blir da karakterisert som en reaksjon pause.

6.3.2 Egget vil @ikke»

Denne sekvensen er mot slutten av mat forberedelsene 6 minutt og 20 sekunder ut i samhandlingen mellom Nora og Gerd.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
203.	Gerd	Også..skal du ha egg på eller	Gerd holder frem et fat med oppskjært egg mot

			Nora
204.	Nora	<P Ja P>	
205.	Gerd	Ja bare ta litt opp på toppen du	Nora tar etter et egg men egget deler seg
206.	Nora	<P leie P>	Nora trekker handa tilbake og slår seg selv på handa
207.		Nei	Nora legger hendene sine i fanget
208.	Gerd	Skal ikke du ha egg på? (5 sek)	Gerd ser på Nora, Nora tar et egg og legger på skiven
209.		Dette går bra(3 sek)	Gerd tar et fat
210.		Også skal du ha den der	Gerd holder fatet frem til Nora
211.		(4 sek) sånn..oisann	Nora legger skiven på fatet, men mister et egg ned på fatet
212.	Nora	Egge vill @ikke@	Nora tar egget og legger det på brødskenen igjen
213.	Gerd	Hoppa det av?	Gerd ser på Nora
214.	Gerd	(4 sek) sånn...da	Gerd legger et mellomleggs papir over skiven og setter et lokk på fatet. (6.42)

I replikk 203 tar Gerd et nytt sterkt initiativ formet som et spørsmål ”Også..skal du ha egg på eller”. Gerds ytring i replikk 205 kommer som en respons på Noras minimal respons. Ytringen inneholder et svakt initiativ som

bekrefter og utvider hennes egen replikk i 203. Nora utfører ønsket ikke-verbal handling, men mister egget. Replikk 206 og 207 er en reaksjon på ikke-verbal handling, og må sees i forhold til disse. Gerd gir en respons på Noras replikk i 207 med et sterkt initiativ ”Skal ikke du ha egg på?” ”Dette går bra” i 209 er et svakt initiativ som bekrefter Nora sine ikke-verbale handlinger. Gerd utvider sin replikk i 210 med et svakt initiativ som informerer Nora om hva hun skal gjøre ikke-verbalt. Gerds ytring i 211 er en minimal respons på Noras ikke-verbal handling. Nora responderer med latter i stemmen i 212. Initiativ er svakt og informerer Gerd om at «Egge vill @ikke@». ”Hoppa det av?” er egentlig et sterkt initiativ, men det krever ikke et verbalt svar. Nora utfører ikke-verbal handling, og Gerd avslutter del spillet i 214 med et svakt initiativ ”sånn...da”, som bekrefter både Nora og hennes egen ikke-verbale handlinger.

I denne sekvensen velger jeg å slå sammen hvordan de er plassert i forhold til hverandre, og pausene i samtalen fordi det ser ut for å ha en gjensidig påvirkning. Nora og Gerd sitter ved siden av hverandre, som vist på bilde 7.2. Når Nora utfører en ikke-verbal handling, følger Gerd opp både verbalt og ikke-verbalt. Det kan se ut som om de fleste pausene i denne sekvensen oppstår fordi Gerd venter på at Nora skal utføre en ikke-verbal handling. Når Nora har utført den ikke-verbale handlingen, går Gerd videre i dialogen med nye verbale instruksjoner. På denne måten venter Gerd på Nora, og gir henne den tiden hun trenger for å utføre de ikke-verbale handlingene. I replikk 203, 211 og 214 opp står det korte pauser i Gerds innværende turer, og de fungerer som pauser knyttet opp mot tiden hun trenger for å formulere resten av ytringen sin.

6.3.3 Her kan du ha vann nedi, Renate

I samtalen mellom Renate og personal Eirin, lages det middag.

Middagslaging tar lengre tid enn forberedelse av brød måltid, og det består av en del venting i forhold til at poteter skal koke, og fisken skal bli steikt, osv.

Denne type dialoger, der venting må påberegnes, settes det krav til deltakerne å fylle denne ventetiden på en eller annen måte. Første sekvens er hentet i starten av middagslagingen til Renate 2 minutt og 7 sekund ut i samhandlingen.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
36.	Eirin	(7 sek) her kan du ha vann nedi Renate	(2.07) Eirin fyller en mugge med vann og setter den på benken ved siden av komfyren. Renate henter salt fra skapet over komfyren og nynnner litt for seg selv. Renate står med ryggen mot kamera. Eirin står ved siden av Renate og ser på det hun gjør. Renate har salt i potet vannet.
37.	Eirin	(8 sek) Behøver ikke alt dette vannet ned i, bare litt	Renate tar muggen med vann Eirin har satt frem til henne og heller i potet kjelen.
38.	Eirin	(3 sek) ja. Har du et lokk å ha over, så koker det kanskje litt raskere	Eirin ser på Renate utføre handlingen over og sier ja når det er nok. Renate stopper å helle og setter muggen på benken.

39.	Renate	(4 sek) sånn da ..	Renate bøyer seg ned og henter et lokk fra gryteskapet og setter det på kjelen.
40.	Eirin	Og så kan ..hva vil du ha fisken? skal du steike den? Eller skal du koke den? (2 sek)	Eirin stiller seg i kjøkkenkroken ved siden av vasken, og Renate står ved siden av mot kamera
41.	Renate	Mmmm,. Vet ikke jeg (4 sek)	Renate ser mot bakerovnen sin men bøyer seg og leiter i skapet der pannene står
42.	Eirin	Det går også ann, vist du vil ha den inn i ovnen med folie	Eirin står og ser på Renate tar frem ei panne
43.	Renate	D var nå litt lurere..	Renate setter inn igjen pannen og reiser seg (2.54)

Replikk 39 starter med en pause på 7 sekunder der Eirin utfører ikke-verbal handling. I replikk 36-38 er det Eirin som har samtaleturen. Ytringene hennes er svake initiativ og må sees i forhold til Renates ikke-verbale handlinger. Eirin informerer, opplyser og bekrefter Renates ikke-verbale handlinger. For hver replikk oppstår det en lenger pause, fordi Eirin venter på at Renate skal utføre de ikke-verbale handlingene. I replikk 39 avslutter Renate første del av dette delspillet verbalt med, ”sånn da” og ikke-verbalt med å sette lokket på kjelen. I samtalene med Nora er det personalet som avslutter del spill med ”sånn da”, og i denne dialogen er det brukeren. I replikk 40 tar Eirin det eneste sterke initiativet i denne delen av samtalen. ”Og så kan ..hva vil du ha fisken?” Med denne ytringen bekrefter Eirin at de er ferdige med det foregående temaet, og kan går videre til neste del i samtalen. Replikk 40

inneholder også to andre spørsmål, ”skal du steike den? Eller skal du koke den?”. Dette er ytringer med svakere initiativ, som kommer med forslag til måter Renate kan respondere på det sterke initiativet. Renate gir en minimal respons, «Mmmm, vet ikke jeg (4 sek)». Verbalt gir den ikke noe svar på Eirins spørsmål, men Renate leiter etter noe i skapet sitt og finner en steikepanne. Replikk 42 er også en ytring med et svakt initiativ, Eirin knytter ytringen bakover til hennes egen ytring i replikk 40, der hun gir Renate enda et alternativ, «det går også ann, vist du vil ha den inn i ovnen med folie». Renate responderer med ikke-verbal handling som etterfølges av en minimal respons som bekrefter Eirin sitt forslag.

Det er Eirins replikker som dominerer i denne sekvensen. Etter hver replikk legger Eirin inn en liten pause, der det er mulighet for Renate å utføre ikke-verbal handling. Eirin venter til Renate har utført disse handlingene, før hun ytrer en ny replikk. Dermed oppstår det flere lengre pauser i denne sekvensen.

I forhold til fysisk plassering, står begge to på kjøkkenet. Når Renate utfører en handling, trekker Eirin seg litt tilbake og følger med hva hun gjør. Eirin tilpasser sine verbale handlinger med Renate sine ikke-verbale handlinger.

6.3.4 Har ikke peiling.....

Denne sekvensen er hentet 16 minutt og 50 sekund ut i dialogen mellom Eirin og Renate.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
278. 279.	Renate	Ikke nå=.. Hvor skal du nå da?	(ca 16.50) Renate står fortsatt foran steikeovnen og gjør tegnet for ikke, rugger litt frem og tilbake og ser mot dit Eirin gikk
280. 281.	Eirin Eirin	Skal bare.. skal bare se på de klærne så skal du få legge sammen etterpå.. Berre stå å passe på du så lenge	
282.	Renate	Jeg holder på med saken	Renate står foran komfyren og ser på kasserollene
283.	Eirin	Ja..skal jeg bare ta de klærne jeg da?	
284. 285.	Renate	Jada= men du må være snart til bake. . <A fram og tilbake fram og tilbake A>	Renate tar hendene bak på ryggen
286.	Eirin	Ja..jeg skal bare	

287.	Renate	mm(35sek)	Renate står en stund med hendene bak på ryggen, beveger overkroppen litt frem og tilbake, lar hendene henge ned langs siden, ser mot kameraet og ser mot ovnen igjen. De 20 siste sekundene står hun helt still og ser mot ovnen.
288.	Eirin	Hvordan ser det ut med fisken? Ser det bra ut?	Hører Eirin nærmer seg kjøkkenet
289.	Renate	Har ikke peiling @	Renate står med hendene rett ned på siden og gjør ingen ting
290.	Eirin	(4 sek) ser nå ut som.. ser ikke- nei.. fortsatt kan steikes litt til	Eirin kommer inn på kjøkkenet ser på fisken (18.07)

Replikk 278 er en avslutning på et tidligere delspill. I replikk 279 «hvor skal du nå da?», er en ytring med et sterkt initiativ. Ved å ha med ”nå da” i ytringen peker ytringen bakover i samtalen, med en hentydning på at Renate har vært en plass tidligere i samme dialog. Eirins respons inneholder et svakt initiativ som forklarer hva hun har tenkt å gjøre, «skal bare... skal bare se på de klærne så skal du få legge sammen etterpå». I replikk 281 legger Eirin til «Bare stå å passe på du så lenge». Ytringen informerer Renate om hva hun skal gjøre, og den peker både bakover og fremover i samtalen. Renates minimale respons bekrefter at dette er noe hun allerede gjør. Eirin tar opp igjen og omformulerer sin replikk 280 med «Ja.. skal bare ta de klærne jeg da?» Ytringen inneholder et spørsmål, men initiativet er svakt, der det ikke krever et svar av Renate. I replikk 284 «Jada=men du må være snart

tilbake.» sier Renate det like mye til seg selv som til Eirin. Ytringens svakt initiativ bekrefter Eirins replikk 283. Renate utvider ytringen i 285 med «frem og tilbake frem og tilbake». Dette er en replikk som verken har en respons eller initiativ karakter. Hun sier det mer til seg selv. Eirin gir en minimal respons på Renates replikk 284.

Det går 35 sekund før Eirin kommer inn i kamerabildet etter replikk 287. Replikk 288 er et sterkt initiativ, som peker bakover i samtalen «Hvordan ser det ut med fisken?». Denne ytringen blir umiddelbart fulgt opp av et nytt svakt initiativ, «Ser det bra ut?», der Eirin spesifiserer sin første ytring. I 289 «Har ikke peiling@» gir Renate en minimalrespons som oppfyller Eirins krav på initiativet hun framstilte, men ingenting utover det. ”Ser nå ut som..ser ikke- nei..fortsatt kan steikes litt til” i 288 er et svakt initiativ, der Eirin avbryter seg selv, og omformulerer replikken sin, for så å opplyse om at den kan steikes litt til.

Fra replikk 278 til replikk 288 er det bare Renate som er i kamerabildet. Den lengste pausen i denne sekvensen er på 35 sekund, og oppstår på grunn av at Eirin er ute av rommet. Det som skjer i denne pausen, kan sees i sammenheng med Eirins replikk 281, der hun gir Renate en oppfordring til å stå å passe på, dette følger Renate opp i replikk 287. Når Eirin går ut av kamerabildet, står Renate med hendene på ryggen og ser på komfyren. Videre tar hun hendene ned langs siden og ser litt mot kameraet, før hun på nytt ser mot komfyren de siste 20 sekundene før Eirin kommer tilbake. Når Eirin spør hvordan fisken ser ut, vet ikke Renate dette fordi hun har fått beskjed om å passe på, ikke om hva hun skal se etter. Dette gir et innblikk i hvor konkret en må være i samtaler med utviklingshemmede. I replikk 290 er det også en lenger pause som Eirin bruker til å utføre ikke-verbal handling.

6.4 Avslutning av samtalene

Den siste delen av denne analysen, er av avslutningssamtalene.

Avslutningssamtalene har jeg valgt å starte der personalet indikerer på at de er ferdig å forberede maten. Alle tre samtalene avsluttes ved at personalet forlater leiligheten til brukeren de er sammen med.

6.4.1 «Sitte i sofaen din å spise kveldsmat?»

Avslutningssekvens i samtalen mellom Nora og personal Elise.

Denne sekvensen er hentet 13 minutt og 15 sekunder ut i samhandlingen Nora og Elise.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
328.	Elise	[skal du] sitte i sofaen din å spise kveldsmat?	Begge står ved kjøleskapet med ryggen mot hverandre
329.	Nora	ja	Snur seg mot hverandre
330.	Elise	Ja (2 sek) eller vil du sitte på kjøkkenbordet?	Elise peker mot kjøkkenbordet
331.	Nora	Ne=i	Nora svare med høy stemme og tapper fingrene mor hverandre

332.	Elise	Sofaen?	Nora går mot sofaen
333.	Elise	(3sek) kom da (4 sek) Sånn.. da Nora	Elise henter fatet med kveldsmat og drikke, og setter det på stuebordet. Bærer det inn på stuen
334.	Nora	Ei-Aina skal heim igjen	Elise går mot kjøkkenet og Nora kommer etter.
335.	Elise	X du må nå sette inn maten din i kjøleskapet.. det må vi ikke glemme (3 sek)	Elise henter niste maten til Nora
336.	Elise	Du kan du lukke opp kjøleskapet til meg?	Elise går mot kjøleskapet og Nora går mot stua
337.	Nora	Hæ?	
338.	Elise	Kan du lukke opp kjøleskapet?	Nora skruer på TV'n
339.	Elise	(2 sek) Nora	Nora står foran tv'n
340.	Nora	Ja	
341.	Elise	Se her.. Ja nå gjorde jeg det selv	Elise lukker opp kjøleskap døren og Nora legger fjernkontrollen opp på kjøleskapet.
342.		XXX	Vanskelig å høre om de sier noe eller om det er

			tv'n
343.	Nora	Gå heim igjen Eirin	Nora forsvinner utav synsrekkevidde. (Tror hun setter seg i sofaen)
344.	Elise	(3 sek) sånn	Elise henter brødkniven og legger den på kjøkkenet
345.	Elise	(4 sek) Da (2 sek) skal jeg gå å hente Maija så skal vi slå av .. okai?	Elise går ut av kjøkkenet
346.	Nora	hæ	Nora sitter å ser på TV
347.	Elise	Gå å hente Maija så får ho slå av kameraet sitt	Elise går mot utgangen.
348.	Nora	Ja	Nå er begge uten for kameras rekkevidde, men hører at Elise sin stemme forsvinner mer og mer, mens Noras stemme er ganske nær kamera
350.	Elise	Okai=	
351.	Nora	ja	
352.	Elise	Ja...kommer jeg inni gjenn	14. 43 min Elise går og henter Maija.

Replikk 328 til 333 Forsøker Elise å avklare hvor Nora skal sitte å spise kveldsmaten sin. Elises ytring i 328 er et sterkt initiativ som gir Nora tilbud om å sitte i sofaen. Nora gir en minimal positiv respons på dette. Elise tar opp igjen Noras minimale respons, men istedenfor å godta dette svaret, tar hun et

nytt sterkt initiativ, ”eller vil du sitte på kjøkkenbordet?”, samtidig med at hun peker mot kjøkkenbordet. Nora responderer med en minimal respons ”Nei”. I replikk 332 formulerer Elise sin ytring med en spørrende intonasjon ”sofaen?”. Ytringen kan regnes som et svakt initiativ med responsegenskaper. Ytringen blir bekreftet ved Noras ikke- verbale handling. Ved at Elise gir Nora et ekstra valg i replikk 330, sikrer Elise seg at hun har forstått Noras valg riktig. I replikk 333 er Elises ytring «kom da», et sterkt initiativ, et direktiv for å få Nora til å utføre en ikke-verbal handling. Elise avslutter delspillet med ”sånn da Nora” og utfører ikke-verbal handling.

Noras ytringer i replikk 334 og 343 er svake initiativ som hevder at noen som ikke er i rommet, skal gå hjem. Disse replikkene blir ikke behandlet som adekvat av Elise, hun ignorerer dem, og i begge tilfellene skjer det et brudd. I replikk 335 forsøker Elise å få Nora til å utføre ikke-verbal handling, ytringen inneholder et svakt initiativ, med en tilknytning bakover til hovedformålet i dialogen. Nora gir ingen respons, som fører til at Elise omformulerer replikk 335 ”Du kan du lukke opp kjøleskapet til meg?”. Denne gangen er ytringen formet som et sterkt initiativ. Nora gir en minimal respons ”Hæ?”, tyder på at hun ikke har fått med seg Elises ytring, og Elise repeterer spørsmålet en gang til. Nora responderer fortsatt ikke, og Elise forsøker å påkalle seg Noras oppmerksomhet med å si navnet hennes i replikk 339. Nora responderer med et ”ja,”. Men den minimale responsen ser mer ut til å være en reaksjon på navnet sitt, enn et svar på spørsmålet til Elise. Elise utfører den ikke-verbale handlingen selv, og informerer Nora om dette.

Det neste bruddet skjer i replikk 343 «gå heim igjen Eirin», er en ytring med et sterkt initiativ. Elise responderer ikke på denne ytringen, istedenfor avslutter hun de ikke-verbale handlingene hun holder på med, etterfulgt av

”sånn” i replikk 344. I replikk 345 inviterer Elise til avslutning av hele samhandlingen ”. Da (2 sek) skal jeg gå og hente Maija så skal vi slå av .. okai?” Elises ytring er svak, samtidig som hun søker etter en bekreftelse fra Nora om dette er greit. Noras minimale respons er ikke tilstrekkelig, så Elise omformulerer og presiserer ytringen i replikk 347. Initiativet er fortsatt svakt, ”Gå å hente Maija så får ho slå av kameraet sitt”. Denne ytringen blir mer informativt enn replikk 345. Denne gangen responderer Nora adekvat. Elise bekrefter dette med et ”okai” som Nora gir en minimal respons på. I replikk 352 avslutter Elise samhandlingen med et svakt initiativ som forvisser Nora om at hun kommer tilbake.

I denne sekvensen skjer det mye i forhold til fysisk posisjon, som har innvirkningen på verbalhandling. De starter sekvensen med å stå rygg mot rygg, men snur seg mot hverandre etter replikk 329. Når Elise spør Nora hvor hun skal sitte, understreker hun det også med ikke-verbale handlinger, hun peker mot kjøkkenbordet. Nora svarer verbalt «nei», men også hennes handlinger understrekes av ikke-verbale handlinger, ved at hun snur seg og går mot sofaen. Fra replikk 335 til 348 holder de på med hver sine ting. Elise rydder av kjøkkenbordet, og setter maten i kjøleskapet, mens Nora skrur på tv’n , legger fjernkontrollen opp på kjøleskapet og setter seg i sofaen. Dette kan være en av årsakene til at Elise repeterer og omformulerer det hun sier. Også den siste forhandlingen om avslutningen, der de har en runde med minimale responser, kan ha med dette å gjøre. Elise ville forsikre seg om at Nora har fått med seg at de er ferdig med filmingen, og at hun går og henter Maija.

Pausen i replikkene 330, 333, 335, 339 og 345 oppstår i turene til Elise der hun venter på en verbal og ikke-verbal respons fra Nora. Pausene oppstår ved

mulige turskifte, der Nora ikke tar turen verbalt, og Elise fortsetter å snakke (Norrby, 1996 s. 104). Men som nevnt over, utfører Nora noe av den ikke-verbale handlingen Elise oppmoder til i disse replikkene. I replikk 344, oppstår en pause mellom turene til Nora og Elise. Denne pausen er der Elise utfører ikke-verbal handling. Sekvensen inneholder fire kortere pauser som oppstår i Elises tur der hun leter etter ord, replikk 335 og 345, eller venter på en reaksjon, replikk 333 og 341, før hun fortsetter ytringen sin.

6.4.2 «skal jeg rydde da?»

Avslutningssekvens i samtalen mellom Nora og personal Gerd.

Avslutningssekvensen mellom Nora og Gerd er hentet 7 minutter og 59 sekunder ut i samtalen.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
247.	Gerd	Skal jeg rydde da? Så bærer du bort? (4 sek)	Gerd reiser seg og begynner å ta av bordet Nora reiser seg og tar med seg fatet med kveldsmat mot sofaen.
248.	Gerd	Sånn.. skal du ha melk nora?	Gerd tar stolen hun har sittet på og flytter den.
249.	Nora	Ja	Nora setter seg i sofaen

250.	Gerd	Ja	
251.		(24 Sek)	Gerd nynner i bakgrunn mens hun rydder. Nora sitter i sofaen og spiser og ser mot kameraet
252.		Skal du komme å hente melken din?	Nora tar to store biter av brødskenen
253.		Nora?	Nora legger fra seg skiven
254.		Kom du skal du få melk	Nora rugger litt akkurat som hun skal til å reise seg, men tar hendene på knærne istedenfor og ser mot Gerd
255.		Skal jeg rydde av bordet til deg jeg.. vil du det?	
256.		Kom da..hente melk	Nora ser bare mot Gerd men gjør ingen tegn til å reise seg
257.		Skal jeg komme bort (5 sek)	Gerd går og setter melkeglasset foran Nora
258.		Sånn sitter du bra?	Gerd kommer bort i noe på bordet og setter det på plass.
259.	Nora	ja	

260.	Gerd	Da var vi ferdig	Nora drikker melken sin
261.	Nora	Ja	Nora setter fra seg melkeglasset og tapper fingrene mot hverandre.
262.	Gerd	Ja	Går ut av leiligheten for å hente Maija for å stoppe kameraet. (9.05)

Replikk 247 inneholder to ytringer med et sterkt initiativ som Nora besvarer med en ikke-verbal handling. Gerd avslutter del spillet i 248 med ikke-verbal handling, og verbalt ”sånn”. Gerd fortsetter med et sterkt initiativ ”skal du ha melk Nora?”. Nora gir en minimal respons og Gerd bekrefter svaret i replikk 250, etterfulgt av en pause på 24 sekund. Fra replikk 250 til replikk 258, er det Gerd som har turen. Gerd prøver å få Nora til å utføre ikke-verba handling i replikk 252- 256. Ytringene er sterke initiativ som får en funksjon som omformuleringer fordi hun ikke får ønsket respons hos Nora. I Replikk 257 blir initiativet svakere og forandrer fokus, ”skal jeg komme bort?” Elise utfører den ikke-verbale handlingen hun har prøvd å få Nora til å utføre. I replikk 258 er ytringen et nytt sterkt initiativ som ikke er knyttet til foregående replikk i dialogen, men på hvordan Nora har det. Nora gir en minimal respons og Gerd avslutter delspillet med et svakt initiativ ”da var vi fredig”, som konstaterer at samtalen er slutt. Nora gir en minimal respons som Gerd gir en minimal respons på, og forlater leiligheten til Nora.

Denne sekvensen har to pauser på rundt 5 sekund, og en lang pause på 24 sekund. Den første pausen i 247, oppstår på grunn av at både Nora og Gerd utfører ikke-verbale handlinger. Ut ifra den dialogens fortsettelse, virker det som om Nora avslutter samhandlingen etter replikk 250. Pausen på 24

sekunder i 251, der Gerd rydder på kjøkkenet, kan også forsterke at Nora har avslutte sin del av samhandlingen. Gerd rydder alene og nynner for seg selv. Ingen av dem tar initiativ til samhandling i denne pausen. Pausen fyller kriteriene for Nofsingers kategori om samtaleopphold (Nofsinger i Norrby, 1996 s. 103). Pausen i replikk 257 er en pause som oppstår på grunn av at Gerd utfører ikke- verbal handling. Det oppstår tre mindre pauser i turene til Gerd, disse pausene er små opphold, der Nora har mulighet til å ta turen. For eksempel i replikk 255, ”skal jeg rydde av bordet til deg jeg.. vil du det?”. Da Nora ikke tar turen umiddelbart, utvider Gerd ytringen sin.

I starten av denne sekvensen sitter begge to ved kjøkkenboret. Når Gerd reiser seg og begynner å rydde, reiser Nora seg og går mot sofaen. I replikk 249 setter Nora seg i sofaen og begynner å spise. Gerd går på kjøkkenet og rydder. I replikk 252 er Gerd på kjøkkenet og Nora på stuen (se bilde 7.2). I replikk 253 og 254 responderer Nora på navnet sitt, og det kan virke som hun skal til å reise seg, men ombestemmer seg og ser mot Gerd. I replikk 258 er Gerd og Nora nært fysisk og Nora responderer på Gerd sine ytringer.

6.4.3 « Da får du sette deg ned å bare nyte middagen din»

Avslutningssekvensen mellom Renate og personal Eirin.

Sekvensen er 25 minutter og 57 sekunder ut i samhandlingen.

Replikk nummer	Navn	Verbal handling	Ikke verbal handling
396.	Eirin	(6 sek) da får du sette deg ned å bare nyte middagen din	Eirin har hjulpet Renate å hatt mat på fatet hennes og begge går ut av kamera bildet

397.	Renate	Ja.. da er jeg og du og ho Maija ferdig med filmingen sin	
398.	Eirin	Mhm	
399.	Renate	(3 sek) faktisk	Renate drar frem stolen og kommer delvis i kamerabildet
400.	Eirin	Ja	
401.		Nei men du får kose deg med maten da Renate	
402.	Renate	ja	
403.	Eirin	God middag	
404.	Renate	Ja	
405.	Eirin	Ser deg i morgen	
406.	Renate	Ja=	Renate går på kjøkkenet og henter klokken sin
407.	Eirin	Hade	Stemmen til Eirin blir fjernere fra kameraet
408.	Renate	Hade.. Når tid i morgen da?	Renate har på seg klokken sin
409.	Eirin	Nei jeg skal på tidligvakt i morgen da.. ser nå deg sikkert	

410.	Renate	Ja da er det en ting å huske da	Renate stiller seg opp med hendene i siden
411.	Eirin	Ja..det husker jeg	
412.	Renate	Ja spørst om duXXX	
413.	Eirin	Håper det	
414.	Renate	Eller så blir det sånn.mhm	Holder frem pekefingeren Renate lukker opp kjøkkenskapet, tar ut en mugge og en kopp, setter koppen opp i muggen og setter de inn igjen i skapet
415.	Eirin	Hade så lenge da	
416.	Renate	Hade så lenge (50 sek)	Eirin går, Renate vinker med ene hånden og leter etter et ruskefat i hyllene sine og setter seg så til bordet for å spise. Slutt 27.30 min

I motsetning til startsekvensen, er denne sekvensen ganske lang. Ytringen, ”da får du sette deg ned å bare nyte middagen din” i replikk 396, inneholder et svakt initiativ som knytter både bakover og fremover i samtalen. Den viser til at middagen er ferdig (bakover) og at Renate kan spise (fremover).

Ytringen innbyder til en avslutning. I replikk 397 bekrefter Renate denne avslutningen med en minimal respons. Men istedenfor å avslutte med den, utvider Renate samtalen i 397 med et svakt initiativ. Det kan virke som hun ønsker en bekreftelse på, «da er jeg og du og ho Maija ferdig med filmingen sin». Eirin bekrefter det med en minimal respons. Replikkene 398-400 består av minimale responser som Eirin og Renate gir på hverandres minimale responser. I 401 innbyr Eirin til en ny avslutning med å omformulere sin egen ytring fra 396 i 402. «Nei men du får kose deg med maten da Renate». Renate bekrefter med minimal respons. Fra replikk 404-408, oppstår flere avpassende par (Svennevig et al., 2007). Der Eirin starer ”god middag” Renates respons ”ja” ”ser deg i morgen– ja” ”hade–hade”. Her kunne samspillet sluttet, men i replikk 408 utvider Renate samhandlingen med et sterkt initiativ ”når tid i morgen da?” Dette er respons på Eirins replikk 405 ”ser deg i morgen”. Ytringen starter ett nytt delspill. I dette delspillet er Eirins initiativ svake, de informerer, lover og bekrefter Renate sine ytringer som inneholder sterke initiativ. Fra replikk 410 til 414 snakkes det i koder, som hadde vært vanskelig for en utenforstående å forstå innholdet i, men for Renate og Eirin gir det mening. I replikk 415 inviterer Eirin på ny til å avslutte samhandlingen, dette følges opp av Renate i 416, og Eirin forlater leiligheten til Renate.

I denne sekvensen er det vanskelig å si noe helt sikkert om hvordan de er plassert i forhold til hverandre, i og med at begge forlater kamerabildet. Renate kommer inn igjen i bildet i 406, og hun har ansiktet mot verandadøren (bilde 7.1.3) der stemmen til Eirin kommer fra. En kan anta at de står og ser mot hverandre. Renate understreker de verbale handlingene sine med ikke-verbale handlinger, for eksempel i 414 der hun holder frem pekefingeren som å understreke hva som skjer om Eirin glemmer det Renate vil hun skal huske.

Sekvensen inneholder bare en lengre pause, som finner sted i replikk 399. Dette er ulikt resten av denne samtalen, da det ellers er mange pauser. Det kan se ut som om pausen oppstår på grunn av at Renate utfører ikke-verbal handling. Det forekommer også fire kortere pauser som oppstår i en samtaleturn, og fungerer som gap, reaksjonspauser. De neste turene og replikkene skjer ganske raskt, og det kan virke som om Renate ikke får med seg alt Eirin sier. Dette kan en se i replikk 408 der Renate stiller et spørsmål, som er relatert til Eirins replikk 405. Eirin forlater ikke leiligheten, men stopper opp, og de tar en oppklarende runde før samtalen på nytt avsluttes.

6.5 Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet utført både en kvantitativ og en kvalitativ analyse. Det er flere ting som kunne vært interessant å se nærmere på, og videre intervjuet personalet om disse tingene. Men det er nå tre år siden opptakene og mest sannsynlig husker ikke personalet de aktuelle situasjonene. Istedenfor har jeg valgt å se på spesielle trekk jeg har sett i forhold til begge analysemetodene og diskutert disse nærmere.

7 Funn og diskusjon

Ut i fra hele det transkriberte materialet og sekvensene som er tatt med i analysen, er det flere ting som skiller seg ut og er interessante å se på. Under er en liste over de funnene. Ut ifra disse punktene, har jeg delt diskusjonen i fire avsnitt. I det første avsnittet tar jeg for meg samtalenes oppbygning og struktur, der jeg ser på likheter og ulikheter oppimot relevant teori. Det neste avsnittet er om initiativ og respons. Her har jeg diskutert de ulike funnene i forhold til selve initiativ og respons analysen. Jeg har valgt å ha et eget underkapittel om samtidig tale og brudd. Samtidig tale er det lite av i materialet mitt, og jeg vil diskutere mulige grunner til dette. I siste del av dette kapittelet diskuteres bruken av tid og hvordan dette har innvirkning på samtalene mellom bruker og personal.

7.1 Funn

- Asymmetrien i samtalene, personalet produserer mest ord og replikker og har de lengste turene.
- Mange og lange pauser.
- Lite overlappende tale.
- Lik oppbygning av samtalene: åpning, utføring og avslutning.
- Åpningssekvensene virker å ha en lik struktur. Og alle tre påvirket av opptaker.
- Initiativ og respons:
 - Personalet tar mange svake initiativ.
 - ”sånn” er et ord som ser ut til å fungere som en avslutning på et delspill.
 - Brukeren har mange minimale responser.
 - Når personalet ikke får ”kontakt” eller ønsket respons hos bruker, omformulerer de setningene sine.

- Fysisk plassering og fellesoppmerksomhet er vesentlig for å lykkes i dialogen.
- Personalet har lik struktur på avslutningssekvensene, mens brukerne responderer ulikt.
- Få avpassende par (kun i avslutningssekvensen mellom Renate og Eirin).

7.2 Samtalenes oppbygning og struktur

Et kännemärke på diskurs är att det rör sig om en sammanhängande, strukturerad sekvens i någon form av kontext. Ett samtal blir då ett exempel på en typ av diskurs (Norrby, 1996 s. 34).

Et vesentlig utgangspunkt for CA er at alle samtaler har struktur (Norrby, 1996). Dette er en selvfølgelighet. Har ikke samtalene noen struktur vil vi heller ikke kjenne dem igjen som samtaler. Men samtalene kan ha ulike sjangere, som for eksempel den private og uformelle sjangeren, som preger hverdagssamtalene. Det finnes er rekke typer samtaler innenfor formelle og institusjonaliserte kontekster som skiller seg fra hverdagssamtalen. For eksempel et jobbintervju, en legetime, eller et debattprogram på tv eller radio. Der finnes det regler for hvem som kan ta turen, og regler for hvordan en åpner og slutter samtalen. I disse samtalene dreier det seg ofte om sak og ikke om person. Selv om lege – pasient samtalene dreier seg om helsen til personen, ligger dette på sak og ikke person. Disse samtalene refereres til som institusjonelle samtaler (Svennevig, et al., 2007).

Samtalene i mitt prosjekt er mellom en som yter tjenester (personal), og en som mottar tjenester (bruker) i hverdagen sin. I all hovedsak dreier samtalene seg om sak og ikke personlige ting. Alle tre samtalene er oppbygd likt. De har en klar start og en klar slutt. Videre har de et mellomparti som består av en

utførings del. Her forbereder de, og lager til mat. Det er mye ikke-verbal handling som skjer i dette partiet. Sekvenser som «knipse på taket», er med på å bryte ned den formelle tonen i samtalen. Samtalene har oppbygningen til institusjonelle samtaler, men likevel er det rom for å kunne gå utover de fastsatte rammene. Ikke all samhandling mellom personal og bruker er så systematisk, som blant annet matforberedelser. Frida i Kittelsaas studie, refererte til at hun var sammen med en vernepleierstudent. De brukte å gå en tur på byen, bowling, kino og kaffe, og hun sa de hadde mye å snakke om (Kittelsaa, 2008 s. 106). Uten at det er beskrevet hva de snakket om, ser det ut for at disse samtalene er mer uformelle enn samtalene i mitt masterprosjekt.

Alle tre åpningssekvensene er preget av at opptaker Maija skruer på og stiller inn kameraet.

I begge samtalene Nora deltar i, åpner personalet med et svakt initiativ, der de på hver sin måte informerer de Nora om hva som skal skje. Samtidig er disse replikkene påvirket av opptaker. Gerd henvender seg i første replikk både til Maija og Nora. Mens Elise blunker til Maija når hun går ut, og initiativene til Elise skifter da fra svake til sterke. Dette kan også ha noe med at det er her handlingen i samtalen starter. I samtalen mellom Renate og Eirin, er Renate alene i kamerabildet, vinker til kameraet og Maija som stiller inn kameraet, og forlater rommet. Replikk 1 i denne samtalen virker å ha samme funksjon som replikk 1 til 9 i samtalen mellom Nora og Elise og replikk 1 til 3 i samtalen mellom Nora og Gerd. Disse replikkene har en forberedende funksjon i forhold til opptaker, og det som samhandlingen skal dreier seg om. Når Eirin kommer inn i kamerabildet, går hun rett til kjøleskapet og ser hva Renate skal ha til mat. Replikken starter med et svakt initiativ, der ytring nr to inneholder et sterkt initiativ. Likhetsrekkene i åpningen av alle tre samtalen er

at personalet åpner med et svakt initiativ. En annen fellesnevner, er at alle tre samtalene er preget av at de blir filmet. Det at kameraet blir nevnt i samtalen, er et kjent fenomen innen CA tradisjonen og det blir omtalt som *local sensitivity* (Norrby, 1996 s. 33). Blir ikke informantene informert om at de blir filmet eller observert, oppstår et etisk dilemma jmf *Observer's paradox* (Norrby, 1996 s. 33).

Også i avslutningssekvensene ser en visse likhetstrekk. Personalet legger opp til en lik måte å avslutte samtalene på. I samtalen mellom Nora og Gerd, og Renate og Eirin er personalet tydelig på at de er ferdig med matlaging og at samhandlingen går mot slutten. I samtalen mellom Nora og Elise, sier Elise dette på en indirekte måte ”Da skal jeg gå å hente Maija så skal vi slå av .. okai?” Dette hentyder også på at sekvensen er slutt. Men når hun går, ut sier hun at hun kommer inn igjen. Dette tyder på at selv om de er ferdig med kveldsmaten, skal de være sammen etter Nora har spist også.

Selv om selve strukturen på avslutningssekvensene er ganske like, skiller samhandlingen mellom Renate og Eirin seg ut. Etter at de har avsluttet samtalen og Eirin er på vei ut, stiller Renate et oppklaringsspørsmål og samtalen blir utvidet til saken er oppklart, for så å gå mot en ny slutt. En annen ting som skiller seg ut i denne sekvensen, er at den inneholder avpassende par utenom spørsmål svar. Dette er to kommunikative handlinger som til sammen utgjør et replikk skifte (Norrby, 1996. s 107). For eksempel spørsmål -svar, tilbud-aksept, hilsen-hilsen. Hele denne sekvensen er preget av dette. Eirin sier noe og Renate svarer umiddelbart, utvider temaet, og Eirin svarer for eksempel: « God middag- ja. Ser deg i morgen- ja. Hade- hade.» Dette spillet forekommer ikke i de andre avslutningssekvensene som Nora er med på. Dette kan ha sammenheng med at Nora hadde avsluttet samtalen

med sitt personal før de avsluttet samhandlingen med henne. En annen grunn kan være at Nora fungerer på et lavere nivå enn Renate, og ikke har denne typen kommunikasjon.

7.3 Initiativ og respons

7.3.1 Svake initiativ.

Ut i fra den kvalitative analysen kan en se at personalet tar mange svake initiativ. Som nevnt ovenfor åpnes alle tre samtalen med svake initiativ. Utover i samtalen kan en se at personalet starter med et svakt initiativ når de skal innlede et nytt tema, gjerne med form som forslag, for eksempel «skal vi ta ut pålegget» (replikk 20 Elise/ Nora) eller «og så skal du ha egg på eller..» (replikk 203 Gerd/Nora) eller opplysende «her kan du ha vann ned i Renate» (Eirin/ Renate replikk 36). Personalet bruker mye ordene skal du/vi, skal se på, skal bare, og så kommer gjerne ett eller to alternativer. Disse forekommer i starten av et nytt tema og kan sees på som presekvenser, det vil si en sekvens som innleder til en ny sekvens (Svennevig, et al. 2007). Disse ytringene er med på å dempe personalets replikker, og gjøre de mer indirekte (Norby, 1996). Felles for presekvensene er at de klargjør om det er greit å gå videre til hovedsekvensen (Svennevig, et al., 2007). Dempere har også en sosial fungering, ved at taleren inntar en mindre autoritær posisjon i forhold til mottakeren (Svennevig, et al., 2007). Det kan virke som om dempere blir brukt, bevisst eller ubevisst for å jevne ut maktforholdet mellom personalet og brukerne.

Eksempelet hentet fra samtalen mellom Eirin og Renate, er ikke en presekvens. Dette er et svakt initiativ som informerer og opplyser om hva Renate kan gjøre, eller skal gjøre. Denne type initiativer finner jeg mye av i denne samtalen. Men ikke så mye i samtalen Nora er med i. Dette kan være

fordi Renate følger opp Eirins svake initiativ med ikke-verbale handlinger, forholdsvis umiddelbart etter Eirin har framstilt de. Mens Nora trenger mer tid og tilrettelegging for å gjennomføre de ikke-verbale handlingene personalet ønsker hun skal gjøre. Et annet interessant trekk er hvordan initiativene forandrer seg fra svake til sterke, når brukeren ikke gir respons innen en viss periode. Eksempel på dette finner en spesielt i avslutningssekvensene mellom Nora og personalet.

7.3.2. Avslutning av del spill.

I alle tre samtalene virker det som at «sånn» og «slik» er ord som sammen med ikke-verbal handling, avslutter et delspill. I samtalene mellom Nora og personalet er det personalet som sier dette, og avslutter delspillet. For eksempel i åpningssamtalen mellom Nora og Elise replikk 22, gir Elise Nora påleggstinen, og sier ”sånn”. I replikk 214 i samtalen mellom Nora og Gerd «sånn da», sier Gerd. Hun legger et mellomleggspapir over skivene og setter på et lokk. I samtalen mellom Renate og Eirin har begge denne typen avslutning på delspill. Eksempel på at Eirin sier dette, er ikke tatt med i utvalget jeg har analysert, men hun sier det blant annet i replikk 5, når de holder på å ta mat ut av kjøleskapet, «sånn (3 sek) og så (3 sek)». Renate sier det i replikk 39 «(4 sek) sånn da..» der hun har funnet frem et lokk og setter det på en kjele.

«Sånn» er ofte ord som blir brukt som dempere. Det vil si høyfrekvente ord vi bruker der vi ikke uttrykker oss helt eksakt. Dempere kan også ha betydning for den sosial relasjonen. Når taler demper et utsagn, kan han/hun virke og ha en mindre autoritativ posisjon i forhold til taler (Svennevig et al., 2007). Skulle personalet, spesielt i samtalen mellom Nora og personal, fortalt at de gjorde istedenfor å bruke «sånn», ville dette ha blitt mye informasjon, og ulikhetene mellom dem kunne kanskje blitt større. Ved at personalet

bruker demper på denne måten, kan det se ut som at dette også er en måte å tilpasse seg brukerne på.

Der skriftspråket bruker piler, utropstegn, punktum, osv, bruker vi i ansikt til ansikt kommunikasjon andre kommunikative hjelpemidler. «Sånn» sammen med håndbevegelse kan brukes til å understreke ikke-verbal kommunikasjon. Håndbevegelsene blir da viktige for å forstå innholdet i ytringen (Svennevig et al., 2007). En kan da kanskje si at samtalepartene i mitt materiale bruker sånn og ikke-verbal kommunikasjon som et punktum. Norrby peker også på at «*så att*» brukes som en type markør for emne skifte (Norrby, 1996).

7.3.3. Brukeren har mange minimale responser.

Innen CA er det vanlig at oppbakninger defineres som småord der deres funksjon er å signalisere „vær så snill og fortsett” (continuers). Vanligvis er dette innholdstomme ord og uttrykk som hm, med mer, ja, nei (Norrby, 1996). Andre samtaleforskere mener at disse ”uppbakninganra” har andre funksjoner enn dette. De mener at de signaliserer at lytteren har hørt, forstått, og eventuelt akseptert og er enig i det som taleren sier. Deres funksjon blir da innsiktsmarkører og viser medhold (Linell og Gustavsson, 1987 s. 62-66). Dette settes det spørsmål til i forhold til CA. Det er vanskelig å bevise om et hm, ja, viser forståelse eller ikke. Det finnes tydeligere måter å sjekke om samtaledeltakerne har forstått hva budskapet. For eksempel med å spinne videre på temaet eller å ta opp igjen enkelte deler av setningen (Norrby, 1996). I mitt materiale ser en det spesielt godt om brukeren utfører den handlingen personalet ønsker de skal utføre. Ut i fra dette kan det se ut som om noen ganger har de minimale responsene som funksjon, at de har hørt, forstått og akseptert det taleren sier.

Andre ganger har de det ikke. For eksempel i åpningssamtalen mellom Nora og Elise sier Elise, ”Skal vi ta ut av kjøleskapet da?” og Nora svarer ”ja”. Elise reiser seg og går ut av kamerabildet mens Nora sitter igjen og tar et eget initiativ, ”du” som Elise gir en minimal respons på. Noras replikk ”gjør med denne da?” overlapper Elise med ”skal du hjelpe meg? Kom da”. Dette viser at ingen av dem har forstått og akseptert det den andre sier, selv om begge svarer ja på hverandres ytringer. Et annet eksempel på dette er hentet fra avslutningen mellom Eirin og Renate. Eirin sier ”Ser deg i morgen” og Renate gir en minimal respons ”ja”. Etter dette sier begge ”hade”, og så utvider Renate til ”Når tid i morgen da?”. Her viser Renate at hun har forstått, men ikke akseptert ytringen som nok informativ, og utvider da med et nytt spørsmål, selv om de egentlig har avsluttet samtalen. Det tredje eksempelet er hentet fra ”knipse på taket”. Når Nora sier ”Knipse henne på taket jeg”, spør Elise ”skal du?” Nora svarer da med en minimal respons ”ja”. Det som skjer fra replikk 224 til replikk 226 viser at de har forstått og akseptert det den andre sier. Ut i fra disse eksemplene kan en si at de ikke er snakk om enten den ene eller den andre måten å se ”uppbakninger” på. Men at det finnes eksempel på begge alternativene.

Om jeg sammenligner med mor - barn dialogene Feilberg har forsket på, ser en at de minimale responsene i dialogen jeg har hatt tilgjengelig. Det er med på å skape de ulike størrelsene på tennene i ”glidelåset” Feilberg sammenligner dialogen og dialogens turer med. Asymmetrien kan skyldes forskjellen på kompetanse og resursene (språklig og kognitiv) hver har tilgjengelig.

7.3.4 Omformuleringer, fysisk plassering og felles oppmerksomhet

Omformuleringer, fysisk plassering og felles oppmerksomhet kunne egentlig blitt behandlet i hvert sitt avsnitt. Grunnen til at jeg velger å slå disse sammen er at de griper inn i hverandre i samtalene jeg har sett på. Når bruker og personal ikke har felles oppmerksomhet, omformulerer personalet som regel det de sier. De fleste gangene personalet og brukere ikke har felles oppmerksomhet, er når de ikke er fysisk plassert nær hverandre, og/eller at de holder på med ulike ikke-verbale handlinger.

Når personalet ikke får ”kontakt” eller ønsket respons hos bruker, omformulerer de setningene sine. Vanligvis når vi ikke får kontakt eller ønsket respons hos en person, stiller vi spørsmålet på nytt og på nytt. Hjelper ikke dette, omformulerer vi det vi har sagt. Linell og Gustavsson mener disse omformuleringene skal kodes som svake initiativ, og deler dem inn i to kategorier: de er innholdsmessig sterke, og de som har et tydelig innslag av respons (Linell og Gustavsson, 1987). Innholdssterke omformuleringer går utover hva motparten sier. Omformuleringen med innslag av respons parafraserer motpartens ytring, for eksempel «så du mener» I mitt materiale ser jeg nesten det motsatte, der personalet starter med et svakt initiativ som informerer om hva som skal bli gjort, så fremstilles et sterkt initiativ i form av et spørsmål, der personalet gjerne ønsker bruker skal utføre en ikke-verbal handling. Når bruker ikke reagerer, stilles spørsmålet på nytt. Når bruker på nytt ikke reagerer, sier de navnet til bruker. Noen ganger starter de på nytt igjen, andre ganger gir de opp og utfører handlingen selv. Eksempler på dette er fra avslutningssekvensene mellom Nora og personalet. Elise ønsker at Nora skal åpne kjøleskapet, men Nora holder på med fjernkontrollen på tv'n. Elise gir opp og åpner selv. Et annet eksempel er hentet fra samtalen mellom Gerd og Nora, der Nora har avsluttet

samhandlingen og satt seg i sofaen for å spise. Når denne typen omformuleringer forekommer, er det alltid personal som må gi seg, og utfører den ikke-verbale handlingen selv.

I andre tilfeller venter personalet til bruker har utført det hun hoder på med, og spør opp igjen på nytt. Da utfører bruker som regel handlingen. Denne typen omformuleringer kan en se i første sekvens av «knipse på taket» der Elise stopper opp i det hun holder på med. Hun utfører handlingen sammen med Nora, for deretter å ta opp igjen spørsmålet hun stilte før Noras replikk om «knipse på taket». I samtalen mellom Renate og Eirin, prøver Eirin å få Renate til å ferdigstille middagen sin, mens hun skriver en tekstmelding, og Eirin får ikke ønsket kontakt før Renate har skrevet fra seg meldingen. Denne hendelsen har jeg ikke tatt med i analysen, men bare referert til den, pga den vart i 5 minutt og Eirin prøvde flere ganger å ta kontakt uten å lykkes.

I alle eksemplene jeg har beskrevet over har bruker og personal ikke felles oppmerksomhet. De er heller ikke plassert på samme sted. Eksempelet mellom Nora og Gerd, er Nora på stuen og Gerd på kjøkkenet. I eksemplet mellom Nora og Elise, står de med ryggen mot hverandre, og i eksemplet mellom Eirin og Renate står Renate med ryggen mot Eirin med fokus mot mobilen. Personer med utviklingshemning har mangelfull felles oppmerksomhet (Holden, 2010). Dette kan ha utslag i at de har problemer observere andre, eller at de legger merke til detaljer som ikke er vesentlige for den sammenhengen de er i.

Vår barn, ungdommer og voksne er selvsagt ikke som spedbarn. Men de trenger den samme tolkende, medlevende og dypt interesserte oppmerksomheten som det vanlige spedbarn får fra sine nære (Horgen, s. 69,

2010). Dette er et sitat hentet i fra boken multifunksjonshemming, livsutfoldelse og læring. Verken Nora eller Renate er multifunksjonshemmede, men når språket blir annerledes, gjelder det samme prinsippene. Personalet må følge brukerne i det de gjør, ikke omvendt. Støtten og tilretteleggelsen må tilpasses funksjonsnedsettelse og alder (Horgen, et al., 2010). Kommunikasjon med de svakest fungerende dreier seg ofte om en kroppslig kommunikasjon, der kommunikasjonsprosessen dreier seg om å regulere sine handlinger til den forventede og pågående handlingen hos den andre (Allan Fogel i Horgen, 2010). Ut i fra mitt materiale, ser en at det ikke nytter å kommunisere med bruker, om fysisk plassering ikke fremmer felles fokus og/eller at bruker og personal ikke har felles oppmerksomhet. Eksempel på dette er hentet fra åpningssamtalen mellom Nora og Elise der Nora spør Elise, «gjøre med denne?» og holder frem skjorten sin. Elise har gått ut på kjøkkenet og står med ryggen mot Nora. Her ser ikke Elise Noras ikke-verbale handling. De har verken felles fokus eller felles fysisk plassering. «Egget vil @ikke» er et eksempel på hvordan det fungerer når bruker og personal er nær hverandre. Gerd sitter ved siden av Nora og følger med på hva Nora gjør. Hun støtter henne, og legger til rette for mestring når egget deler seg og Nora ikke får tak i egget. Dette gjør hun både verbalt og ikke-verbalt, samtidig som der er 3 lengre pauser mellom hver verbale replikk Gerd tar. *Miljøterapeuten bør holde seg i nærheten og tre støttende til når klienten stopper opp* (Bakken, 2011 s. 28).

7.4 Samtidig tale og brudd

Samtidig eller overlappende tale forekommer sjelden i materialet jeg har hatt tilgjengelig. I samtalen mellom Renate og Eirin forekommer det seks ganger på 416 ytringer (27 minutt og 30 sekund). I samtalen mellom Nora og Gerd forekommer samtidig tale tre ganger på 352 ytringer (9 minutt og 04 sekund).

Og i samtalen mellom Nora og Elise forekommer samtidig tale åtte ganger på 352 ytringer (14minutt og 14 sekund). I den svenske undersøkelsen Gruppsam, som så på tenårings jenters samtale, fant de at jentene overlappet hverandre 925 ganger i løpet av 975 ytringer (Norrby, 1996). Dette er nestet 1 overlapping pr ytring. Ut ifra disse tallene forekommer ikke overlapp/samtidig tale ofte i mitt materiale. Det som er interessante i materialet mitt er at når overlappingene skjer, fører dette til brudd i samtalen. For eksempel, i åpningssamtalen mellom Nora og Elise skjer der en overlapping i replikk 16 og 17. Elise utvider sin replikk 17 med ”kom da”. Når Nora tar opp igjen ”gjøre med denne”, blir ytringen ikke behandlet som relevant, Elise utvider sin replikk 18 i replikk 20, der Nora utfører ønsket ikke-verbal handling i replikk 21. Svennevig refererer til at samtidig tale ofte forekommer ved turskifte, der den ene vil gi seg ganske raskt. Men at der også kan forekomme en slags maktkamp der middelet er å senke tempoet og øke stemmestyrken (Svennevig, et al., 2007). Denne maktkampen mener jeg kan være vanskelig å bidra til når en har en kognitiv svikt. Faren blir da at brukeren gir seg uten å få frem den hun ville, mens personalet ”vinner” frem fordi de er språklig og kognitivt sterkere. Selv om jeg ser lite av disse bruddene i mitt materiale, er det viktig at personalet er oppmerksomme på at disse bruddene kan oppstå. I eksempelet over var Nora og Elise heller ikke fysisk nær, så denne typen brudd kan være vanskelig å forhindre.

7.5 Bruk av tid

Begrensede personalressurser, er noe tjenesten for de med en utviklingshemning sliter med. Brukerne har enkeltvedtak på tjenesten de har rett på, dette er ofte et timefestet antall pr uke. Personalet skal inn i leilighetene til brukeren og utføre en tjeneste for så å forlate dem igjen. Dette kan medføre at brukerens behov ikke blir tatt nok hensyn til.

Nora hadde det en den gang opptakene ble gjort, kalte et 1til1vedtak, der hun hadde et personal tilgjengelig hele døgnet. Personalet hadde egentlig god tid sammen med Nora, men på grunn av at hun har en fastlagt kveldsrutine, noe som er viktig for henne, og at personalet avvikler pausen sin når Nora spiser, gjør det likevel at en ikke har all verdens tid til rådighet. Renate hadde et mindre vedtak, men tirsdager på dagtid hadde hun 7,5 timer sammen med primærkontakt. Opptaket av Renate og Eirin ble tatt rett før vaktskifte, på en tirsdag. Dette gjorde at de hadde bedre tid enn personalet vanligvis har sammen med Renate.

Når tidsaspektet innvirker på tjenesteyters rolle, er det viktig å stoppe opp og følge brukeren på noe av deres ønsker. For eksempel «Knipse på taket» episoden i samtalen mellom Nora og Elise. Den dukker opp to ganger i løpet av hele samtalen, og Elise behandler denne sekvensen ulikt. Når Nora sier dette første gangen, stopper Elise opp i samtalen og lar denne sekvensen få plass. Det virker som om hun vet hva Nora ønsker hun skal gjøre. I første sekvensen er det et brudd i samtalen, før «Knipse på taket» kommer. Både Nora og Elises ytringer inneholder et sterkt initiativ, som ikke er adekvat i forhold til hverandres initiativ. I den andre sekvensen tar Elise et svakt initiativ og utfører ei handling før hun avslutter temaet og der er en åpning for et mulig temaskifte. Nora benytter seg av denne muligheten med å ytre «knipse på taket», men Elise behandler den ikke adekvat i forhold til det de holder på med, og fortsetter selv med et sterkt initiativ, «sett han der du Nora». Samtidig som hun peker på hvor Nora skal sette den. Den største forskjellen er at Elise godtar Noras initiativ i første sekvensen og følger det opp med et avklarende spørsmål før hun utvider samtalen. Mens i den andre sekvensen ignorerer hun Noras initiativ. Dette eksempelet er med på å belyse hvor viktig det er at personalet følger opp brukerens initiativ i forhold til

samspeillet mellom dem. Men også å velge når disse handlingene lar seg gjennomføre eller ikke. Som i den siste sekvensen der delspillet hadde vært vanskeligere å gjennomføre, fordi Nora hadde noe i hendene og plasseringen i forhold til hverandre var annerledes enn i første sekvensen.

En annen viktig tilpassning når det gjelder tidsbruk er fysiskplassering finner vi i samtalen mellom Nora og Gerd. Der de er plassert side om side og Gerd følger Noras verbale og ikke-verbale handlinger nært, brukes det 9 minutter og 04 sekunder. Dette sammenliknet med samtalen mellom Elise og Nora, der de er plassert ovenfor hverandre, og de ikke er så fysisk nær hverandre hele tiden. Denne samtalen tar 14 minutter og 14 sekunder. Dette er med på å belyse at å følge brukeren, ikke nødvendigvis tar lengre tid.

7.6 Oppsummering

I dette kapitlet ser en at det er mye en skal ta hensyn til i kommunikasjonen med en person med utviklingshemning. Ut i fra dialogen jeg har hatt tilgang på, ser en at personalet helt klart dominerer samtalen. Selv om de dominerer samtalen, ser en at de har gjort noen tilpassninger for å møte brukeren.

Tempoet er senket, de produserer ikke så mange ord som andre produserer i samtalen med ”likesinnede”, og det oppstår mange pauser. Det er likevel alltid rom for forbedring, og jeg håper dette kapitlet er med på å belyse viktige aspekt i denne type dialoger.

8 Avslutning

Ut i fra dette prosjektet kan en ikke generalisere eller finne noen allmenne sannheter. Det en kan si noe om, er hvordan disse tre samtalene skiller seg fra andre. Og på den måten å belyse moment en må være oppmerksom på når en kommuniserer med utviklingshemmede. Det første er den enorme makten personalet har i disse samtalene, og at det blir personalet som må tilpasse seg brukeren og ikke brukeren som skal tilpasse seg personalet.

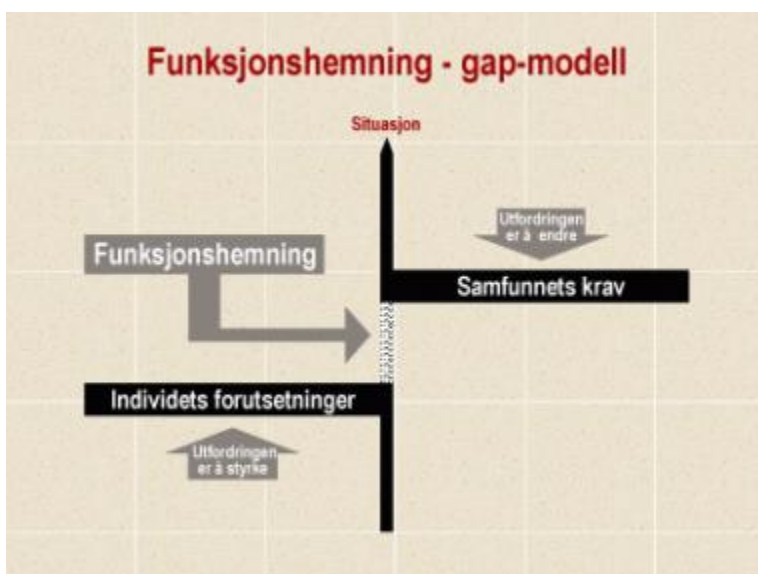
Mennesker uten et hjelpebehov slipper ofte få personer tett inn på livet. De kan føle ubehag om noen presser seg for nær. Det er ingen grunn til å tro at utviklingshemmende ikke føler det på samme måten. Mange av dem må likevel forholde seg til mer eller mindre fremmede personer tett innpå seg hele livet. De har ofte ingen muligheter til å velge personalet, eller velge bort personalet de ikke liker, eller kanskje er redd for. Mens vi uten spesielle hjelpebehov ofte har våre kjære rundt oss i lang tid, opplever utviklingshemmede en kontinuerlig strøm av personalet inn og ut av leiligheten sin. Personalet går i turnuser og det kan være tre forskjellige inne pr dag, om ikke mer. De ansatte i omsorgen rundt utviklingshemmede har ofte lave stillingsprosjenter, ikke sjelden også under 25 % . Det er også stor gjennomtrekk av ansatte i denne tjenesten, noen ganger planlagt som ferievikarer, sykevikarer, vikariat, studenter osv.(Ellingsen, et al., 2002). I forhold til de svakest fungerende, kan disse ha makt til å gjøre små eller store forandringer, selv om de er inne kun en kort tid i livene deres. I forhold til utdanning innenfor feltet, behøver ikke vikarene ha noe bakgrunnskunnskap eller utdanning i forhold til utviklingshemmede. En annen faktor som spiller inn, er at mange kommuner i bygde Norge blir truet med fraflytting. I disse kommunene, men også ellers, kommer det inn utenlandsk arbeidskraft.

Kanskje uten å kunne norsk i det hele tatt. En ting er at de ikke kan språket, men synet på utviklingshemmede kan også være annerledes i deres hjemland enn det er i Norge.

De primære vanskene ved psykisk utviklingshemning krever god tilrettelegging i hverdagen og i livets overgangsfaser (Bakken, 2011 s. 36)

Psykisk utviklingshemmede er ingen homogen gruppe, og det kan være store variasjoner over hvilket behov hver enkelt person har. Personer med utviklingshemning trenger individuell tilrettelegging av sin hverdag. Og forståelsen for den primære funksjonshemningen er vesentlig når de fysiske og sosiale omgivelsene skal legges til rette. *Utviklingshemmede tåler generelt stress dårlig* (Bakken, 2011 s. 36). Lav motstandsdyktighet gjør at en tåler mindre påkjenninger og stress, og da vil risikoen for å utvikle psykisk sykdom øke. Mange med en utviklingshemning har en ganske strukturert og lik hverdag, der oppgaver og krav til hva de skal gjennomføre, er ganske lik fra dag til dag. En direkte årsak fra kognitiv svikt, er mangel på forståelse for hva det faktisk vil si å leve med en utviklingshemning. I frykt for å undervurdere personer med en utviklingshemning, slik de ikke får utnyttet sitt potensial eller gjøre dem lært passive, kan personalet legge listen for høyt. Kombinasjonen mellom konstante høye krav og lavt og varierende funksjonsnivå, øker risikoen for overbelastning (Wigaard i Bakken, 2011, s. 80). Modell 9.1 skisserer gapet som oppstår mellom samfunnets krav til å prestere og den utviklingshemmedes forutsetning for å forstå og mestre.

Modell 8.1 Gap-modellen

Illustrasjon fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Gapet som modellen beskriver kan minskes ved å senke kravene, individuell tilpasning og lære seg måter brukere kommuniserer på. Når en arbeider med voksne mennesker som har en utviklingshemning må en huske på at disse personene har gått igjennom en skolegang, der det har vært mye fokus på å lære seg «vårt» språk. En kan tenke seg at mange har nådd sin grense for hva de kan lære. Bofellesskapet er deres hjem, det er ikke en skole med læringsfokus. Forskjellen til barnespråksforskningen der en leter etter metoder for hvordan barn lærer språk, må en i disse samtalene se hvordan mennesker med utviklingshemning braker sitt språk. Det blir da personalet som må lære seg brukerens språk. *Det nære språket kan også sammenliknes med å lære et fremmedspråk når vi har blitt voksne. Det er kunnskap som må tilegnes, og det nye språket må brukes før det blir vårt. Vi blir alle bedre og mer kompetente gjennom å lære mer om og å praktisere dette- det faller naturlig å bruke ordet-språket* (Horgen, et al., 2010 s. 73).

Ser en på alle disse faktorene under ett, setter det store krav til opplæringen

en gir til nytt personalet. Derfor håper jeg at ved å lese denne master oppgaven, kan gi personalet en innsikt i hvordan det kan være å kommunisere med utviklingshemmede. Og at en ikke ser på kommunikasjon alene, men som samhandling med et annet menneske med fokus på likeverd og en ydmykhet, i forhold til at en beveger seg innenfor et annet menneskets intime sone.

Referanser

Bakken, T.L. (2011): *Samhandling med og uten ord. Miljøbehandling for mennesker med utviklingshemning og psykisk lidelse*. Stavanger: Hertervig Forlag, s. 12-43, 78-94.

Cameron, D. et al (1992): *Researching Language. Issues of power and method*. London: Routledge, s 1-28

Eknes, J. (2000) *Utviklingshemming og psykisk helse*. Universitetsforlaget. AIT Otta AS

Eknes, J. Bakken, T.L, Løkke, J.A. Mæhle, I. (2009) *Utredning og diagnostisering. Utviklingshemning, psykiske lidelser og atferdsvansker*. (2.utg) Oslo: Universitetsforlaget

Ellingsen, K.E., Jacobsen, K., Nicolaysen, K.(red) (2002) *Sett og forstått. Alternativer til tvang og makt i møtet med utviklingshemmede*. Oslo: Gyldendal Norske forlag

Feilberg, J. (1997): *"Dialogsamspill i et utviklingsprespektiv"*. s.110-129 i R. Söderbergh(red): *Från joller till läsning och skrivning*. Kristianstad: Glerups.

Halse, M (1993): «Loggen, novellen og jentene. Ansatser til en baktinsk lesing av en prosessorientert skrivekultur». I Moslet og Evensen (red.) *Skrivepedagogisk fornying*. Oslo: Ad Notam Gyldendal: 49-100.

Holden, B. (2010): *Utfordrende atferd og utviklingshemning. Atferdsanalytisk forståelse og behandling*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Horne, H. og Øyen, B. (2005) *Målrettet miljøarbeid. Anvendt atferdsanalyse*. (2.utg) Lillestrøm: G.R.D. Forlag

Horgen, T, Slåtta, K, og Gjermestad, A. (red) (2010) *Multifunksjonshemming livsutfoldelse og læring*. Oslo: Universitetsforlaget

Horndalen, B.(2001): *Ideologi, fag og virklighet. Vernepleierutdanningen gjennom år*. Kap 3, 4 og 10. Otta: Universitetsforlaget

Jakobsen, M. H og S. Kristiansen (2004): «Den moralske dimensjon i deltagende observasjon- Sosiologisk feltarbeid og forskningi, om og mellom mennesker». I: *Sosiologi i dag* nr 1, s. 5-31

Kittelsaa, A.M., (2008) *Et ganske normalt liv. Utviklingshemming, dagligliv og selvforståelse*. PhD-avhandling. Trondheim. NTNU- trykk

Linell, P. (1998): *"Interaksjonen i samtal – en teoretisk bakgrund"*. I : Fofstorp,P.A. & Linell, P.(red): *Samtal pågår. Dialogiska perspektiv på svenske mediedebatter*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 9-49.

Linell, P og Gustavsson, L. (1987) *Initiativ och Respons, om dialogens dynamik, dominans och koherens*. Lindköping: Tema Kommunikation

Lovdata(1991): *Lov om sosialtjenester kapittel 7. Institusjoner og boliger med heldøgns omsorgstjenester*. URL:<http://www.lovdata.no/all/tl-19911213-081-010.html#7-5>

Lovdata(1990): *Lov om vergemål for umyndige §90 a-d Oppnevning av hjelpeverge*. URL:
<http://www.lovdata.no/all/tl-19270422-003-008.html#90a>

Nielsen, M.F., Nielsen, S.B. (2005): *Samtaleanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, kap 7

Norrby, C. (1996) *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Studentlitteratur, Lund

Ochs, E.(1979): *Transcription as Theory*. I: Ochs, E & B.B. Schieffelin (red.): *Developmental pragmatics*. New York: Academic Press, s. 43-72

Scheuer, J. (2007): *Indgange til samtaler, Samtale analyse som konversationsanalyse, dialogisme og kritisk dirskursanalyse*.(4.utg) Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag

Semundseth, M (1997): «*hva er det de sier- hva er det de gjør?*» *En empirisk undersøkelse av kommunikativ samhandling mellom to gutter med sosilae og emosjonelle vansker og deres medelever på skolen*. Hovedfagsoppgave.Trondheim, NTNU.

Svennevig, J., Sandvik, M., Vagle, W.(2007): *Tilnærming til Tekst, Modeller*

for språklig tekstanalyse. (5. utg) Oslo: Cappelen Akademiske Forlag as.

Tetzchner, S. og Martinesen, H. (2011) *Alternativ og supplerende kommunikasjon. En innføring i tegnspråkopplæring og bruk av kommunikasjonshjelpemidler for mennesker med språk- og kommunikasjonsvansker*. (2.utg) Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.

Tøssebro, J.(1992): *Institusjonsliv i velferdsstaten. Levekår under HVPU*. Kap 3 og 4. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Østvik, J. E., Andreassen, O.I., Lorentzen, E., Olsen, A.G., Ringeli, L.O., Stubrud, L.H.(2011) *Vi får det til! – Utredning av kognisjon og kommunikasjon hos mennesker med alvorlig og dyp utviklingshemming*.

<http://www.sykehuset->

[ostfold.no/SiteCollectionDocuments/Om%20oss/Avdelinger/Voksenhabilitering/Faghefte_ViFaarDetTil_web.pdf](http://www.sykehuset-ostfold.no/SiteCollectionDocuments/Om%20oss/Avdelinger/Voksenhabilitering/Faghefte_ViFaarDetTil_web.pdf)

Nettsider:

Barne- og likestillingsdepartementet (2008): *(Norsk uoffisiell oversettelse) Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Hentet 01. mai 2013 fra:

<http://www.fn.no/content/download/3963/20161/file/Codis.pdf>

Bufetat (2013): *FN konvensjonen, lettlest og forkortet*. Hentet 01. mai 2013 fra:

http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Bufdir/Sosial_Inkludering/FN_konvensjonen_lettlest_og_forkortet_2012.pdf

SOR (2013): *Mangfold og muligheter*. Hentet 01. mai. 2013 fra:
<http://www.helsekompetanse.no/andres-hjem>

ISAAS Norge (2013): *Alternativ og Supplerende
Kommunikasjon (ASK)*. Hentet 01.januar 2013 fra: <http://www.isaac.no>

Marte Meo foreningen (2009): *Hva er Marte Meo*. Hentet 01.februar 2012
fra: <http://www.martemeo.no/hva-er-marte-meo.aspx>

NAKU (2013) *NAKU's hjemmeside*. Hentet 2013 fra: <http://www.naku.no>

NAKU (2010): *Kommunikasjon og utviklingsmuligheter*. Hentet i 2010 fra:
<http://www.naku.no/node/179>

NAKU (2012): *FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt
funksjonsevne*. Hentet i 2012 fra: <http://www.naku.no/node/943>

Fra Wikipedia, den frie encyklopedi (2010): *Transkripsjon(språkvitenskap)*.
Hentet i 2010 fra:
[http://no.wikipedia.org/wiki/Transkripsjon_\(spr%C3%A5kvitenskap\)](http://no.wikipedia.org/wiki/Transkripsjon_(spr%C3%A5kvitenskap))

John Du Bois transkripsjons nøkkel:

Tegn	Betydning
?	stigende intonasjonskontur («spørrende»)
,	svakt stigende, svakt fallende eller flat kontur
..	kort pause (under 0,5 sekunder)
...	mellomlang pause (0,5 - 1,0 sekund)
=	forlenging av lyd
'ord	trykksterkt ord (eller stavelse)
!ord	emfatisk trykk (når noe fremheves ekstra)
[ord], [ord]	overlappende tale
-	avbrutt ord
(H)	innpust
(Hx)	utpust
<H ord H>	tale på innpust
(HOST)	ikke-språklige lyder fra <u>taleapparatet</u>
@	latter (ett tegn for hver «latterstavelse»)

<@ ord @>	latterkvalitet på stemmen (leende eller lattermild tale)
<SIT ord SIT>	sitatstemme, som når man etterligner noen, eller «og
<F ord F>	høy stemmestyrke («forte»)
<P ord P>	lav stemmestyrke («piano»)
<A ord A>	høyt tempo («allegro»)
<HI ord HI>	høyt toneleie (i betydningen <i>lyst</i>)
X	uhørbar stavelse
<X ord X>	usikker transkripsjon
((PEKER))	ikkespråklig handling, eller annen kommentar til

Informasjon om masterprosjektet:

«Hverdagssamtalen mellom tre beboere og seks av personalet i et bofellesskap for mennesker med psykisk utviklingshemming»

Hvem er jeg?

Jeg heter Inger-Marie Ulla Jørgensen og er fortiden masterstudent ved Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier ved Norges Teknisk-naturvitenskaplige universitet i Trondheim. Jeg har tidligere arbeidet og arbeider ved forskjellige bofellesskap, som assistent, boveileder og miljøterapeut. Jeg er også prosjektleder i ovennevnte prosjekt, og skal i den forbindelse skrive min masteroppgave.

Prosjektets tittel er: «Hverdagssamtalen mellom tre beboer og seks av personalet i et bofellesskap for mennesker med psykisk utviklingshemming?»

Min erfaring er at enkelte ganger kan samtalen mellom beboer og personal være vanskelig, og det er lett å misforstå hverandre. Fokuset for prosjektet er å se på hva beboer og personal kan gjøre for å forstå hverandre bedre. Økt fokus på hvordan beboer og personalet skaper felles mening, og hva de gjør for å oppnå dette kan komme både beboer og personalet til nytte.

Informasjonsinnhenting

Jeg vil observere samtalen mellom beboer og personal mens de forbereder et måltid. Jeg tar notater og videoopptak av hver samtale. Tre beboere og seks

personal er med på prosjektet. Hver av de tre beboerne som skal være med i prosjektet er med på to videoopptak, sammen med to forskjellige fra personalet.

Det innsamlede materialet blir skrevet ned og analysert med tanke på oppgavens formål og hensikt.

Det kan bli aktuelt med et gruppeintervju av personalet som er med i prosjektet. Her vil jeg stille oppklarende spørsmål i forhold til materialet. Videoopptakene og sensitivt materialet vil bli låst ned under arbeidsperiode, og makulert ved slutten av prosjektet.

Prosjektgruppen

I tillegg til meg selv, består prosjektgruppen består av Nancy Lea Eik-Nes, som er førsteamanuensis ved Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier ved NTNU og Marit Semundseth, som er høskolelektor ved Dronning Mauds Minne Høgskolen i Trondheim. Begge er oppnevnt som mine veiledere i masteroppgaven. Ingen andre vil ha tilgang til videoopptakene.

Jeg ser for meg å gjøre opptakene i løpet av de to første ukene i januar, og gruppeintervjuet av personalet etter jeg har transkribert videoopptakene. Målet er å levere inn masteroppgaven i desember 2010 (men på grunn av full jobb ved siden av studiene, kan det fort strekke seg til våren 2011)

Jeg/vi er kjent med at deltakelse i prosjektet er frivillig, og at jeg/vi kan når som helst be om å få slettet de opplysningene som er registeret vedrørende meg/oss. Dersom man velger å ikke delta eller trekke seg vil det ikke få noen konsekvenser for tilbud i bofellesskapet, eller forhold til de ansatte.

Videoopptak og all informasjon som kan knytte sak til person, vil bli makulert etter endt prosjektperiode Juni 2011.

Jeg er veldig takknemlig for dere stiller opp. Har dere noen spørsmål kan jeg nås på mail: imuj71@hotmail.com, eller veilederes mail adresse: Marit Semundseth: mse@dmmh.no,
Nancy Lea Eik-Nes: nancy.lea.eik-nes@ntnu.no

Med vennlig hilsen

Inger-Marie Ulla Jørgensen

Masterstudent Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier, NTNU

Samtykkeerklæring

- Prosjektleder:** Masterstudent Inger-Marie Ulla Jørgensen, Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet i Trondheim.
- Veileder:** Førsteamanuensis Nancy Lea Eik-Nes Institutt for språk-og kommunikasjonsstudier, Norges teknisk-naturvitenskaplige Universitet i Trondheim.
- Veileder:** Høgskolelektor Marit Semundseth, Dronning Mauds Minne, Høgskolen i Trondheim
- Prosjekttittel:** «Hverdagssamtalen mellom tre beboere og seks av personalet i et bofellesskap for mennesker med psykisk utviklingshemming»
- Formål:** Formålet er å finne ut hva beboer og personal kan gjøre for å forstå hverandre bedre. Gjennom økt fokus på hvordan beboer og personalet skaper felles forståelse og hva de gjør for å oppnå dette, kan komme både beboer og personalet til nytte i hverdagen.

Jeg/vi samtykker i at opplysninger om dette kan samles inn på følgende måter:

- Observasjon og videoopptak med lyd av samtalen mellom beboer og personal under forberedelser av et måltid.
- Gruppeintervju av personalet med fokus på hvordan de opplever samtalen
- Enkeltobservasjoner av situasjoner som kan oppstå, før under og etter opptakene, som viser hvordan personalet og beboere skaper felles mening.

Jeg/ vi samtykker i at opplysninger innhentet fra ovennevnte sammenhenger, kan benyttes i prosjektet «Hverdagssamtalen mellom tre beboer og seks av personalet i et bofellesskap for mennesker med psykisk utviklingshemming»

Videopptak og all informasjon som kan knytte sak til person, vil bli makulert etter endt prosjektperiode.

Jeg/vi er kjent med at deltakelse i prosjektet er frivillig, og at jeg/vi kan når som helst be om å få slettet de opplysningene som er registeret vedrørende meg/oss.

Sted

Dato

Underskrift

Prosjektleder og masterstudent: Inger-Marie Ulla Jørgensen